

Nieuwe strategieën van pro-actief soortenbeleid: proefdraaien met een gebiedsgerichte aanpak

Verlag Werkatelier 28 april 2004

Alterra-rapport 992, ISSN 1566-7197
Wing-rapport 004

 WING Proces Consultancy

Annoesjka Wintjes (WING Proces Consultancy)
Rob Schröder (Alterra)
et al

REFERAAT

Wintjes, A.L.W, R.R.G. Schröder, J. Dirksen, E.A. van der Grift, R.P. Kranendonk, M.J.M. van Mansfeld, P.F.M. Opdam, P.J.A.M. Smeets, E.G. Steingröver 2004. Nieuwe strategieën van pro-actief soortenbeleid; Verslag werkatelier 28 april 2004. Wageningen, Alterra. 40 blz.

Het soortenbeleid in het natuurbeheer wordt in brede kring als onvoldoende effectief beschouwd. In het werkatelier verslag zijn de resultaten uiteengezet van deelnemers die hebben nagedacht over nieuwe strategieën van pro-actief soortenbeleid. Het idee is dat de soortenzorg voor een groot deel ruimtelijk en regionaal zal moeten worden uitgewerkt. Daarnaast is een generiek beleid nodig voor soorten die verspreid voorkomen. Voor beide zoekrichtingen is het nodig om te verbreden naar ander beleid en nieuwe doelgroepen. Deelnemers hebben deze denkwijze getoetst en uitgewerkt in nieuwe strategieën. Voor de case Waterland zijn 3 verbredingstrategieën bedacht aan de hand van specifieke soorten evenals voor de case Zuid-Limburg. Voor generieke soorten zijn 4 strategieën bedacht om actoren in beweging te krijgen.

Trefwoorden: Natuur, soortenbeleid, stakeholders analyse, interactief , ecologie

Dit rapport kunt u bestellen door € 18,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 992. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

ISSN 1566-7197

© 2004 WING Proces Consultancy/Alterra
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Tel.: (0317) 47 47 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.alterra@wur.nl

Wat is WING?

WING (Wageningen Interactive Network Group) is een procesconsultancy groep binnen Wageningen Universiteit en Research Centra. WING is gespecialiseerd in het begeleiden van processen op het gebied van vraagarticulatie, beleidstrajecten en innovaties. Het is een samenwerkingsverband tussen Alterra en LEI.

WING werkt vanuit diverse wetenschappelijke methoden op het gebied van o.a. kennis delen, social learning en ontwerpend onderzoek. Interactiviteit staat centraal in de toepassing van diverse procestechnieken. WING werkt met gekwalificeerde procesbegeleiders die zich onderscheiden van andere procesconsultancy door hun sterke binding met de inhoud van processen die zij begeleiden.

Meer informatie is te vinden op www.wing.wur.nl

Colofon

Opdrachtgever:

Jan Sevenster, Min. LNV directie Natuur

DWK Programma:

383 Natuurlijke biodiversiteit en soortenbeheer

Projectgroep:

Rob Schröder

Paul Opdam

Remco Kranendonk

Edgar van der Grift

Jolanda Dirksen

Procesbegeleiders:

Peter Smeets

Madeleine van Mansfeld

Annoesjka Wintjes

Eveliëne Steingröver

Meer informatie:

Rob Schröder

tel. 06 51 93 91 36

email: rob.schroder@wur.nl

Vormgeving:

Team Vormgeving & DTP Alterra

Opplage:

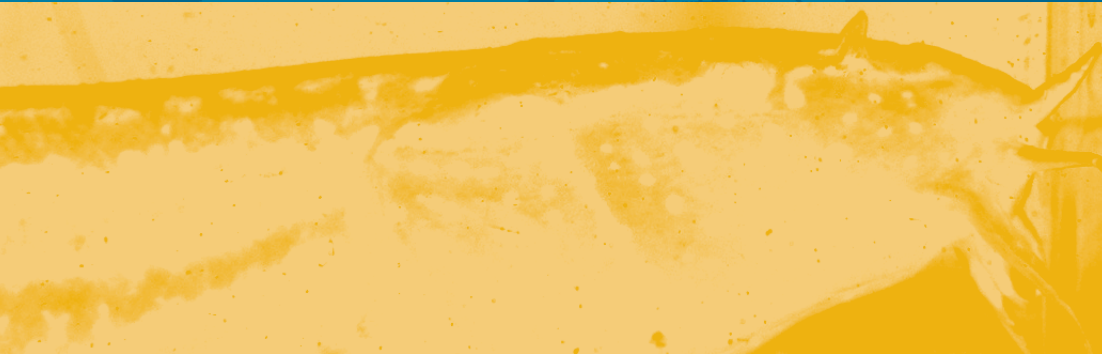
100

Uitgave:

Alterra, Wageningen

Druk:

Min. LNV 2004

Nieuwe strategieën van pro-actief soortenbeleid: proefdraaien met een gebiedsgerichte aanpak

Verslag Werkatelier 28 april 2004

Annoesjka Wintjes (WING Proces Consultancy)
Rob Schröder (Alterra)
et al

Alterra-rapport 992, ISSN 1566-7197

Wing-rapport 004

Woord vooraf

Geachte betrokkene,

Voor u ligt het verslag van werkatelier Nieuwe Strategieën van pro-actief soortenbeleid op 28 april 2004 te Wageningen. Het werkatelier vloeit voort uit een nieuwe aanpak van het soortenbeleid voor natuur.

Het soortenbeleid vertrok tot nu toe vanuit de ecologie van de soorten, vervolgens kwamen de habitateisen aan bod, daarna de maatregelen en als laatste de actoren. Deze aanpak voldoet niet meer in de huidige maatschappij en verandert daarom. Er vindt een omkering plaats. Nu is de aanpak vanuit soorten, waar ze voorkomen en wat daar de habitateisen zijn, vervolgens wordt nagegaan welke actoren daarbij betrokken zijn en welke maatregelen dan nodig zijn. Om deze nieuwe aanpak te voeden heeft de directie Natuur van het ministerie van LNV een onderzoek uitgezet bij Alterra, waarvan het werkatelier onderdeel uitmaakt.

De resultaten van het werkatelier verwerkt de projectgroep van Alterra tot een advies aan de Taskforce Impuls Soortenbeleid en aan de projectgroep Meerjarenplan Soortenbeleid 2004-2007.

Ik hoop dat dit proces van samen optrekken met actoren en gezamenlijke ideevorming zal bijdragen aan een nieuw pro-actief Meerjarenplan Soortenbeleid.

Jan Sevenster

Inhoud

Samenvatting	5	Bijlage 1 Brainstorm verbredingopties Waterland	36
1. Inleiding	7	Bijlage 2 Brainstorm verbredingsopties Zuid-Limburg	37
1.1 Aanleiding	7	Bijlage 3 Brainstorm generieke verbredingopties	38
1.2 Drie zoekrichtingen	7	Bijlage 4 Deelnemers aan atelier	39
1.3 Waarom een werkatelier	7		
2. Procesverslag	9		
2.1 Werkatelier	9		
2.2 Werkgroepen	9		
2.3 Methode ontwerpen met ecologische netwerken	9		
2.4 Methode actorenanalyse	10		
3. Gebiedsgerichte werkwijze voor regiospecifieke soorten Waterland	11		
3.1 Kenmerken Waterland	11		
3.2 Ontwerpen met ecologische netwerken: Noordse Woelmuis	12		
3.3 Ontwerpen met ecologische netwerken: Grutto	14		
3.4 Verbredingopties in Waterland	17		
4. Gebiedsgerichte werkwijze voor regiospecifieke soorten Zuid-Limburg	19		
4.1 Kenmerken Zuid-Limburg	19		
4.2 Ontwerpen met ecologische netwerken: Hazelmuis	19		
4.3 Ontwerpen met ecologische netwerken: Das	21		
4.4 Verbredingopties in Zuid-Limburg	23		
5. Generieke soorten: actorenanalyse en strategieën	25		
5.1 Ontwikkelingen in beleid	25		
5.2 Actorenanalyse Grote Modderkruiper	27		
5.3 Actorenanalyse Ruige Dwergvleermuis	29		
5.4 Strategieën om actoren in beweging te krijgen	31		
6. Aanbevelingen Meerjarenplan Soortenbeleid (MJP)	33		
6.1 Aanbevelingen deelnemers	33		
6.2 Reactie opdrachtgever	33		
7. Verwachtingen en evaluatie van de dag	34		
Literatuur	35		

Samenvatting

De directie Natuur van het ministerie van LNV heeft Alterra gevraagd te adviseren bij het ontwikkelen van nieuwe, geloofwaardige strategieën van soortenbeleid. Het werkatelier van 28 april 2004 is een onderdeel van dit Alterra-project. Het werkatelier heeft als doel het toetsen en verder uitwerken van de denkwijze van de Alterra-projectgroep en het ontwerpen van meerdere mogelijke oplossingen.

De Alterra projectgroep denkt dat de soortenzorg voor een groot deel ruimtelijk en regionaal zal moeten worden uitgewerkt. Daarnaast is een generiek beleid nodig voor soorten die verspreid voorkomen. Voor beide zoekrichtingen is het nodig om te verbreden naar ander beleid en nieuwe doelgroepen. Daarom hebben tijdens het werkatelier 3 werkgroepen gewerkt aan de volgende opgaven:

1. Ontwerp een gebiedsgerichte strategie voor het soortenbeleid en gebruik daarbij de methode "ontwerpen met ecologische netwerken" met behulp van de case:
 - Waterland en de soorten "Grutto" en "Noordse Woelmuis"
 - Zuid Limburg en de soorten "Das" en "Hazelmuis"
2. Ontwerp strategieën voor het soortenbeleid gericht op soorten die overal voorkomen in Nederland met behulp van de soorten Grote Modderkruiper en Ruige Dwergvleermuis en gebruik daarbij de methode "actorenanalyse".

Na een verkenning van het gebied, de soorten en mogelijk duurzame inrichtingsmaatregelen voor de soort hebben 2 groepen gebrainstormd over verbredingsopties waarbij de volgende strategieën zijn bedacht:

Case Waterland:

- *Flexibel (soorten!) & Aansprekend*: Probeer het soortenbeleid vooral praktisch in te vullen. Zet bijvoorbeeld in op clusters soorten die gekoppeld zijn aan een gebied of kies voor aaibare soorten.
- *Good***Practice*: De drie sterren van Good *** Practice staan voor certificering van een breed scala aan activiteiten: farming, building, watermanagement, transport, constructing en living.
- *Trots*: Probeer soortenbeleid mee te koppelen met gebiedseigenheid, cultuurhistorie, en een nostalgisch gevoel. Daar kan men trots op zijn. De soort kan een symbool of motor voor regionale ontwikkeling en profilering worden.

Case Zuid-Limburg:

- *Koppel soorten aan actoren en benader actoren*. Niet elke actor heeft affiniteit met dezelfde soorten. Daar kan op ingespeeld worden door te trachten specifieke soorten aan actoren te koppelen.
- *Heerlijk helder hazelmuis !!!* De Hazelmuis moet beleefbaar worden en om dat voor elkaar te krijgen is issuemanagement nodig. Een reclamecampagne bijvoorbeeld.

- *Platteland Springlevend!* Probeer met het soortenbeleid aan te haken bij het plattelandsbeleid en lift mee met de uitstraling ervan: 'het genieten van het echte leven'.

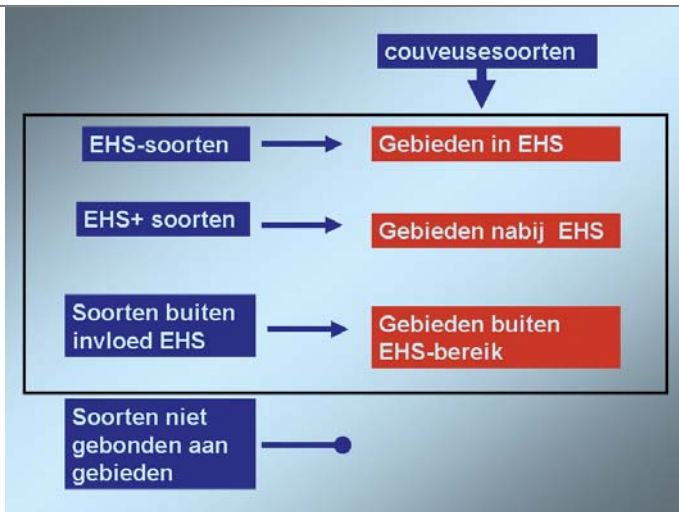
Na een verkenning van het beleid, de soorten, verbredingmogelijkheden en bijbehorende actoren heeft 1 groep gebrainstormd over hoe actoren in beweging te krijgen. Daarbij zijn de volgende strategieën bedacht.

Bedachte strategieën voor de generieke soorten zijn

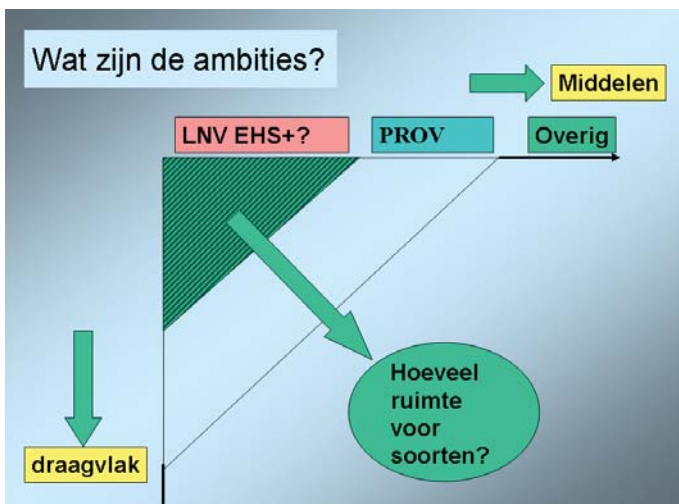
- *Slim kennis inbrengen*: Een strategie om actoren in beweging te krijgen is door slim kennis in te brengen in met name besluitvormingsprocessen en ontwerp van nieuwe ontwikkelingen.
- *Lokale coalities*: Lokale coalities moeten de basis zijn van het soortenbeleid. Het gaat om het samenbrengen van actoren op gemeenschappelijk belang.
- *Belonen: we zijn blij met soorten*: Deze strategie bestaat uit belonen van soortvriendelijk gedrag door bv fiscale voordelen bij soortvriendelijke investeringen, prijs voor het beste bedrijf of een kwaliteitskeurmerk.
- *Programma Beheer afstemmen op soortenbeleid*: De belangrijkste maatregelen voor soorten worden vanuit Programma Beheer gefinancierd. Zonder financiële compensatie zijn partijen niet over de streep te trekken om het soortenbeleid uit te voeren.

Op basis van de uitkomsten van de werkgroepen hebben de deelnemers vier duidelijke aanbevelingen voor het nieuwe Meerjarenplan Soortenbeleid gegeven.

1. Zet in op gebiedsgericht werken.
2. Maak een keuze uit de 150 soorten waarop men zich moet richten, zodat het soortenbeleid hanteerbaarder wordt. Vergroot de effectiviteit van het soortenbeleid door het expliciet maken van keuzes.
3. Benoem ambassadeurs om het soortenbeleid te stimuleren en lift mee met ander beleid zoals Programma beheer en landschapbeheer.
4. LNV moet een duidelijke rol innemen, echter andere actoren moeten kaarten op tafel leggen. Bij het opstellen van een nieuw plan zullen bestaande en nieuwe actoren pro-actief betrokken moeten worden.

Ruimtelijke uitwerking voor soortenzorg volgens Alterra-projectgroep

Ruimte voor soorten neemt toe door toename draagvlak + middelen

Evaluatie van het MJP soorten uitgevoerd door EC-LNV

	Pluspunten	Minpunten
Plan	<ul style="list-style-type: none"> - Opzet en structuur - Vormgeving en leesbaarheid - Uitvoeringsgericht - Inzicht in te beschermen soorten - Selectie van de soorten - Doelen worden in essentie onderschreven 	<ul style="list-style-type: none"> - Te weinig budget beschikbaar - Uitvoering blijft achter - Uitvoering nog niet optimaal, weinig aandacht voor bestuurlijk traject - Aansluiting met andere beleidsvelden ontbreekt - Onvoldoende aanhaken bij lopende projecten - Uitvoeringstermijn van 5 jaar te beperkt - Inhoud moet bondiger, meer ter zake - Doelen te ambitieus - Te veel soorten t.o.v. budget - Focus op soorten nog te breed - Aantallen soorten, aantallen plannen - Duur planvorming
Proces	<ul style="list-style-type: none"> - Goede samenwerking betrokken partijen - Potentiële actoren willen betrokken raken - Coördinator erg betrokken - Planmatige manier van werken 	<ul style="list-style-type: none"> - Verantwoordelijkheden onduidelijk - Gewenste bijdrage en inbreng betrokken actoren onduidelijk - Gedegen coördinatie ontbreekt - Uitvoering niet transparant - Commitment of draagvlak niet altijd aanwezig of onduidelijk
Effect	<ul style="list-style-type: none"> - Meer aandacht voor soorten - Verduidelijkt het soortenbeleid - Veel partijen betrokken geraakt - Coördinatie van initiatieven 	<ul style="list-style-type: none"> - Doorwerking naar andere beleidsvelden - Onbekendheid bij derden

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Het soortenbeleid in het natuurbeheer wordt in brede kring als onvoldoende effectief beschouwd, o.a. door de Raad Landelijk Gebied (RLG). Deze opvatting wordt ondersteund door de evaluatie van het Meerjarenplan soortenbeleid (MJP) uitgevoerd door het Expertise Centrum van het Ministerie van LNV (zie kader). De directie Natuur van hetzelfde ministerie heeft Alterra gevraagd te adviseren bij het ontwikkelen van nieuwe, geloofwaardige strategieën van soortenbeleid.

Alterra heeft de vraag geïnterpreteerd als een advies over zowel inhoud als proces. Qua inhoud gaat het om het gezamenlijk formuleren van een probleemstelling en het ontwikkelen van nieuwe uitgangspunten, oplossingen en strategieën. Daarbij geldt het advies van de RLG als richtingwijzer. Dit betekent dat het soortenbeleid duidelijker moet worden geformuleerd, effectiever vorm gegeven en verbreed naar ander beleid en nieuwe doelgroepen. Doel is dat betrokken partijen zicht krijgen op een effectiever soortenbeleid en tot overeenstemming komen over een gezamenlijke aanpak. Ecologisch gaat het erom duidelijk te krijgen welke strategieën voor welke soorten effectief zijn. Vanuit bestuurlijk perspectief moet het project aangeven welke maatschappelijke actoren een rol kunnen spelen in het soortenbeheer en zo ja, waar en hoe. De Minister van LNV kan dan meer de rol van regisseur gaan vervullen.

1.2 Drie zoekrichtingen

Er worden 3 zoekrichtingen onderscheiden in de opdracht naar Alterra:

1. Soortenstrategie (beleidsinhoud): hoe komen we tot duidelijke, specifieke en realistische soortendoelstellingen?
2. Ruimtelijke strategie: hoe komen we tot regiospecifieke, effectieve en haalbare oplossingen en maatregelen?
3. Verbreding- of doelgroepenstrategie: hoe komen we tot verbreding van het draagvlak van het soortenbeleid?

Qua proces gaat het om het doorlopen van een ontwerpproces van beleid, samen met degenen die betrokken zijn en moeten worden bij het beleid.

1.3 Waarom een werkatelier?

Het soortenbeleid (vooral de wetgeving) heeft tot gevolg dat ook buiten natuurgebieden diverse actoren rekening moeten houden met natuurbescherming. Bij velen heeft soortenbescherming een negatief imago van verboden en belemmeringen. De zoekrichting van een "pro-actief" beleid wil zulke problemen voorkomen.

De Alterra projectgroep heeft voorwerk verricht en een diagnose gesteld (zie kader). Op basis van die diagnose denkt de projectgroep dat de soortenzorg voor een groot deel ruim-

telijk en regionaal zal moeten worden uitgewerkt. Daarnaast is een generiek beleid nodig voor soorten die verspreid voorkomen. Voor beide zoekrichtingen is het nodig om buiten de natuurbeschermers nieuwe actoren te betrekken. Voorlopig gaan ze uit van de volgende strategieën:

- Soortenbeheer in natuurgebieden (in de ecologische hoofdstructuur, EHS)
- Gebiedsgericht soortenbeheer (buiten de EHS)
- Generieke soortenzorg door (nieuwe) doelgroepen
- Specialistische soortenzorg

Drie van de bovengenoemde benaderingen (gebiedsgericht soortenbeheer binnen en buiten de natuurgebieden en generieke soortenzorg) worden getoetst en verder uitgewerkt via het werkatelier van 28 april 2004.

Presentatie van Alterra Projectgroep:

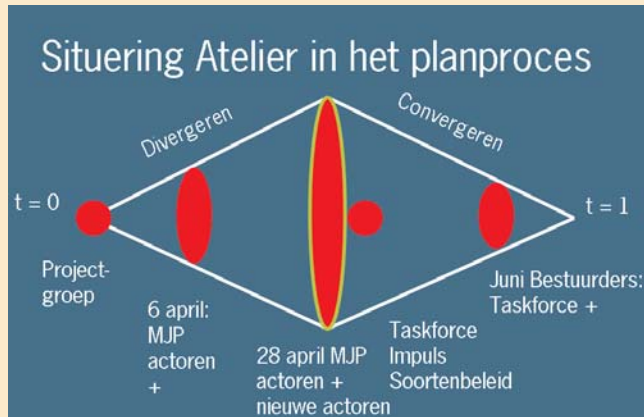
Het soortenbeleid is beleidsmatig geïsoleerd. Het soortenbeleid werkt niet door in andere beleidscategorieën (o.a. landschapsbeleid, waterbeleid) en lijkt niet serieus te worden genomen. Het soortenbeleid is niet geïntegreerd in gebiedsgericht beleid. Soorten zijn nauwelijks doel in ruimtelijke plannen. In gebiedsgericht beleid wordt gewerkt met doelsoorten in plaats van bedreigde soorten uit het soortenbeleid. Doelsoorten zijn niet concreet naar doelen voor gebieden uitgewerkt, maar zijn bedoeld als generieke kwaliteitsindicator. Alleen voor de Habitatrichtlijnsoorten zijn soorten aan gebieden toegewezen.

Het draagvlak voor het soortenbeleid is beperkt. Soorten worden gezien als lastig in beheer en als hinderlijk in ruimtelijke ordening. Soorten worden niet als publieke waarde en als natuurlijk kapitaal voor latere generaties gezien. Soorten ziet men ook niet als economische factor in regionale ontwikkeling. Ook Wetgeving wordt als hindermacht ervaren. Het gaat vaak om individuen en het soortenbeleid zet zich daarmee klem. Het moet gaan om populaties; die hebben namelijk veerkracht en kunnen zich ruimtelijke aanpassen.

Nieuwe wegen?

Een doorbraak kan zijn het herformuleren van de ambitie. Terug naar populaties van 1982 past niet bij de realiteit. We gaan ons dus vooral richten op het optimaal inrichten van de ruimte voor soorten, zodat zo veel mogelijk populaties veerkracht hebben. Het is een zoektocht naar een nieuw elan door populaties als object te beschouwen. Het gaat dan om het scheppen van condities die duurzaam voortbestaan mogelijk maken, zoveel mogelijk gebiedsgericht, en de strategie aanpassen aan situaties van de soort. Indien meer aangehaakt wordt bij ander beleid, komen meer middelen beschikbaar voor soortenzorg. Wanneer ook het draagvlak toe neemt door andere actoren erbij te betrekken, ontstaat meer ruimte voor soorten, zie dia.

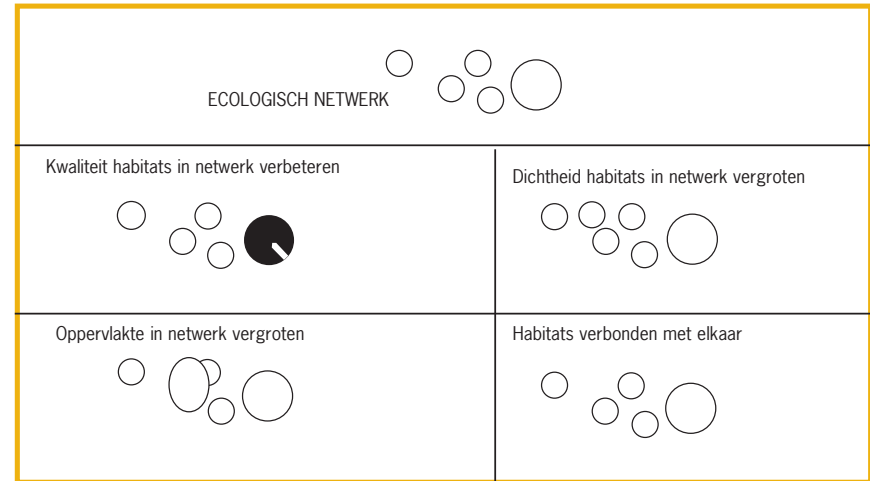
Dit betekent dat verbreding van het soortenbeleid een belangrijke opgave is. Het soortenbeleid moet zoveel mogelijk meeliften met andere beleidsdoelen en -maatregelen: bijvoorbeeld Nationale landschappen, Waterbeleid en Integraal gebiedsbeleid. Verbreding betekent ook zo veel mogelijk actoren inschakelen. Soortenbeleid is meer dan overheidsingrijpen. Soorten zijn een indicator van duurzaam ondernemen en good farming practice. Soorten zijn een publieke waarde en een reclame of symbool voor de identiteit van de regio. Ondernemers zijn er trots op dat ze bijdragen aan duurzame ecologische ontwikkeling en nemen deel aan gebiedsconsortia en investeren in condities voor soorten.

Het atelier op 28 april maakt deel uit van een Alterra project

Mogelijkheden om het ecologisch netwerk te verbeteren

2. Procesverslag

De projectgroep van Alterra heeft samen met WING Proces Consultancy het werkatelier georganiseerd waar betrokkenen uit het soortenbeleid en beoogde nieuwe partners samen nadachten over nieuwe strategieën voor het soortenbeleid natuur.

2.1 Werkatelier

Belanghebbende uit de natuursector en andere sectoren, zoals water en ruimtelijke ordening zijn uitgenodigd. De genodigden hadden een open en positieve instelling en dachten kritisch mee over zoekrichtingen. Deze combinatie en houding van deelnemers aan het project heeft geleid tot uitwisseling van kennis en inzichten waaruit nieuwe gezamenlijke ideeën en aanbevelingen voor het nieuwe meerjarenbeleidsplan zijn ontstaan.

Het atelier maakt deel uit van een Alterra-project. Dit project zal uitmonden in een advies aan de Taskforce Impuls Soortenbeleid en aan de projectgroep Meerjarenplan Soortenbeleid 2004 - 2007. Het werkatelier heeft als doel het toetsen en verder uitwerken van de denkwijze van de Alterra-projectgroep en het ontwerpen van meerdere mogelijke oplossingen.

De volgende opgaven zijn geformuleerd voor de deelnemers van het atelier:

1. Ontwerp een gebiedsgerichte strategie voor het soortenbeleid en gebruik daarbij de methode "ontwerpen met ecologische netwerken" mbv de case:
 - Waterland en de soorten "Grutto" en "Noordse Woelmuis"
 - Zuid Limburg en de soorten "Das" en "Hazelmuis"
2. Ontwerp strategieën voor het soortenbeleid gericht op soorten die overal voorkomen in Nederland mbv de soorten Grote Modderkruiper en Ruige Dwergvleermuis en gebruik daarbij de methode "actorenanalyse".
3. Formuleer op basis van de uitkomsten van het atelier aanbevelingen voor het Nieuwe Meerjaren Plan Soortenbeleid.

2.2 Werkgroepen:

Gedurende de dag werd met vooraf gegeven materiaal (kaarten van het gebied en gegevens van soorten) in 3 werkgroepen gewerkt aan concrete invulling van nieuwe strategieën voor het soortenbeleid conform genoemde opgaven. In grote lijnen ging het om:

Groep 1 en 2: Waterland en Zuid Limburg:

- Verkennen van het studiegebied
- Verkennen van de soorten
- Methode "ontwerpen met ecologische netwerken" volgen: Welke ruimtelijk maatregelen zijn nodig voor de soorten?
- Vervolgens via brainstorm: Welke verbredingsmogelijkheden zijn mogelijk gezien de habitatgebieden van de soorten?

- Vervolgens via keuze komen tot 3 uitwerkingen in een poster per groep. Wie zou wat voor welke soort kunnen doen?

Groep 3: Overal voorkomende soorten:

- Verkennen van het beleid
- Verkennen van de soorten
- Methode actorenanalyse volgen: Welke verbredingsmogelijkheden zijn denkbaar per soort en welke nieuwe actoren zijn te benaderen?
- Vervolgens via brainstorm: Hoe komen actoren in beweging om verbeteringen voor het soortenbeleid uit te voeren?
- Vervolgens via keuze komen tot 4 uitwerkingen in een poster. Toelichting op de strategie en welke actie als eerste moet gebeuren.

2.3 Methode: Interactief plannen met ecologische netwerken

Ecologische netwerken zorgen voor ruimtelijke samenhang op grotere schaal. Het ruimtelijke patroon van ecologische netwerken kan veranderen zonder dat ze hun potentie als duurzaam netwerk hoeven te verliezen. Alterra heeft in 2002 een methode ontwikkeld om interactieve planvorming met stakeholders op basis van ecologische netwerken te faciliteren. De methode dient als hulpmiddel om besluitvorming over natuur te sturen. De methode start met het bepalen van de soorten die men wil bekijken in een gebied. Daarna kan men kiezen voor gebieden die te verbeteren zijn, en voor inrichtingsmaatregelen. Keuze uit: Kwaliteit verbeteren, Oppervlakte in netwerk vergroten, Dichtheid gebiedjes in netwerk vergroten, Gebieden verbinden. Waar het vooral om gaat is dat het keuzeprocess inzichtelijk wordt en dat voor ecologisch duurzame maatregelen gekozen wordt. De volgende stappen zijn doorlopen:

Stap 1: Soorten bepalen

Stap 2: Ecologische Netwerken bepalen

- Neem habitatkaart
- Haal uit kenmerkentabel de maximale afstand die de soort kan overbruggen
- Omcirkel met potlood de netwerken: verzameling gebieden die minder dan de dispersieafstand uit elkaar liggen

Stap 3: Sleutelgebieden bepalen

- Haal uit de kenmerkentabel de oppervlaktemaat van het sleutelgebied die bij de soort hoort
- Omcirkel met oranje de sleutelgebieden op de habitatkaart

Stap 4: Duurzaamheid van het netwerk bepalen

- Meet de oppervlakte habitatgebied van de netwerken en schrijf deze met potlood op de habitatkaart
- Haal uit de kenmerkentabel de duurzame oppervlaktemaat en vergelijk (duurzaam =

groene lijn, niet duurzaam = rode lijn)

- Pak de flip-over "ordering naar duurzaamheid". Zet de netwerken groen + oranje boven aan, grootste oppervlakte eerst en nummer ze op flap en op kaart. Daaronder de groene netwerken, idem, Daaronder de rood met oranje netwerken, idem, Daaronder de rode netwerken, idem.

Stap 5: Maak 2 netwerken duurzamer

- Kies 2 netwerken die je wil verbeteren (de meest duurzame rode +oranje lijnen), gebruik kenmerkentabel voor de streefoppervlakte
- Kies uit oplossingsstrategieën,
 - o Kwaliteit verbeteren
 - o Oppervlakte in netwerk vergroten
 - o Dichtheid gebiedjes in netwerk vergroten
 - o Gebieden verbinden

2.4 Methode: Actorenanalyse

Een stakeholderanalyse is geschikt om uit te voeren door zowel de vraaghebber als stakeholders zelf. De analyse maakt transparant wie de stakeholders zijn die te maken hebben met bijvoorbeeld het soortenbeleid voor natuur. Op basis van een stakeholderanalyse kan vervolgens een plan of ontwikkelproces op maat ontworpen worden. Het draagt bij aan de uitvoerbaarheid van een project.

"Rich Pictures" is ontwikkeld als een instrument om complexe situaties te verkennen. Het heet 'Rich' omdat het de bedoeling is om zoveel mogelijk te verzamelen over het onder-

werp. 'Picture' omdat er met symbolen, iconen cartoons, tekeningen en zo min mogelijk woorden gewerkt wordt. Een van de toepassingen is om belangrijke actoren, hun belangen en hun onderlinge relaties in beeld te brengen. Alles wat belangrijk lijkt kan door de werkgroep opgenomen worden zonder te proberen een "waarheid" naar boven te halen. Het mag ook subjectieve informatie geven zoals: de perspectieven van een stakeholder, vooroordelen, zorgen en conflicten. De volgende stappen zijn doorlopen:

Stap 1: Verkenning 2 soorten

Stap 2: Verkenning huidig beleid in Nederland

Stap 3: Welke verbredingsopties zijn mogelijk per soort?

o Pak het A0 vel en teken of plak de soort iets links van het midden

o Schrijf ieder een verbredingsmogelijkheid op een geeltje en zoek er een plaatje bij: maak er een collage van iets rechts van het midden en zet trefwoorden erbij

Stap 4: Welke actoren horen daarbij?

o Schrijf de actoren rondom het betreffende beeld denk aan: andere beleidsterreinen (biodiversiteit, leefomgevingkwaliteit), win-win situaties, defensie, lokale bewoners

Stap 5: Welk belang hebben actoren bij de soorten?

o Schrijf het bij de actor

Stap 6: Overeenkomstige belangen zoeken

o Teken groene pijlen als het overeenkomstige belangen zijn

o Teken rode pijlen als het verschillende belangen zijn

Ruimtelijke dimensies van de habitat-netwerken per soort.

Soort	Ecosysteem	Dispersie-afstand (km)	Omvang sleutelgebied (SG)	Opp. duurzaam netwerk met SG	Opp. duurzaam netwerk zonder SG	Barrière (netwerkgrens)
Zuid-Limburg						
Das	Kleinschalig p cultuurlandscha	25-35	3.000 ha	9.000 ha	15.000 ha	Kanalen Snelwegen Kanalen Wegen >3000 voertuigen
Hazelmuis	Loofbos	1-3	50 ha	75 ha	100 ha	
Waterland						
Grutto	Grasland	25-30	20 ha	80 ha	120 ha	-
Noordse woelmuis	Moeras	3-5	50 ha	75 ha	100 ha	Kanalen, Wegen >3000 voertuigen

3. Gebiedsgerichte werkwijze voor regiospecifieke soorten Waterland

In de groep is gestart met een verkenning van het studiegebied. Samen is gebrainstormd wat karakteristieken zijn van het landschap, de verstedelijking, het water en de landbouw. Deze gebieds verkenning biedt aanknopingspunten voor verbeteropties in de methode ontwerpen met ecologische netwerken en het verkennen van verbedingopties voor het soorten beleid.

3.1 Kenmerken van Waterland

Landschap

- Oud cultuurlandschap
- Rijk aan weidevogels
- Reservaatsgebieden (o.a. Wormer- en Jisperveld): populaties weidevogels gekelderd - oorzaak is mogelijk het veranderd beheer (extensiever), wat mogelijk wel positief is voor een soort als de Noordse woelmuis
- Er is elan in de streek, de wil is er om breder te kijken dan agrarische bedrijfsvoering

Verstedelijking

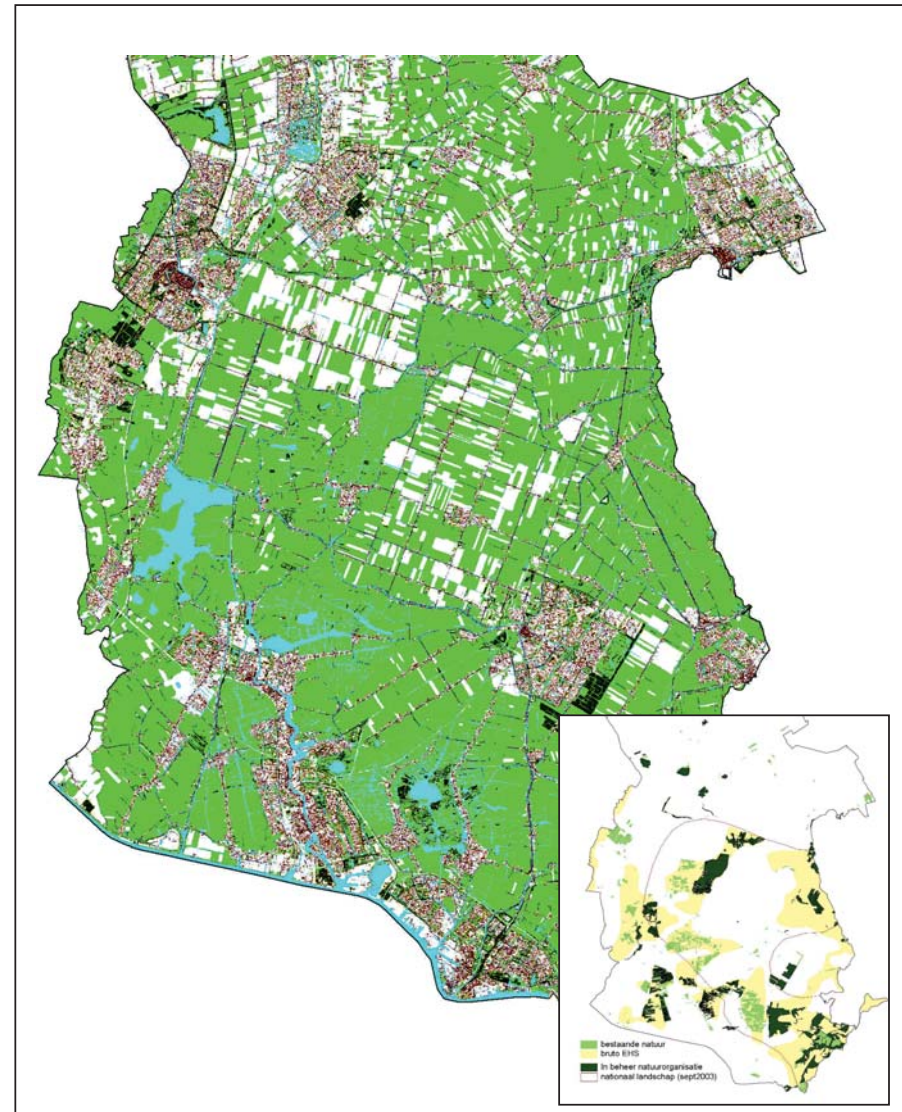
Landschap nog behoorlijk gaaf, bebouwing in open gebied nog beperkt, relatief veel in bestaande kernen
Recreatief belangrijk gebied (Amsterdam), wordt veel gefietst

Water

- Hoog waterpeil, veel open water
- Inklinking - bijstelling waterpeil nodig
- Last van zoute kwel valt mee
- Waterberging wordt als onzekerheid ervaren

Landbouw

- Grootste deel door boeren beheerd, deel bij de terreinbeheerders, maar dan ook vaak via inschakelen boeren
- Agrarische Natuurvereniging Waterland is zeer actief: veel weidevogelbeheer, o.a. mozaïekbeheer voor grutto's, riet-oeverbeheer
- Vooral melkveehouderijen, boeren is er moeilijk (nat), en de levensvatbaarheid van de extensieve landbouw is twijfelachtig
- Natuurbeheer door boeren bemoeilijkt door: gebrek aan inkomen voor activiteiten die

- niet met primaire bedrijfsvoering te maken hebben
- Boeren e.a. spelen in op recreatie (activiteiten, kinderopvang, horeca)
- Veel innovatiekracht bij de boeren

3.2 Ontwerpen met ecologische netwerken in Waterland: Noordse Woelmuis

In de groep is gezamenlijk besproken wat de kenmerken zijn van de soorten Noordse Woelmuis en Grutto. In twee subgroepen is per soort de habitat bekeken en bepaald of deze duurzaam was, en/of welke maatregelen nodig waren.

3.2.1 Noordse Woelmuis soortinformatie

Het verspreidingsgebied van de Noordse woelmuis wordt door het verdwijnen van geschikte biotopen geleidelijk steeds kleiner. De kans dat de soort in de kleinere terreinen uitsterft neemt hierdoor toe. De soort wordt vooral gevonden in natte gebieden, maar komt ook voor in drogere biotopen. De soort heeft het echter moeilijker in de drogere gebieden wanneer andere woelmuissoorten (aardmuis, veldmuis) aanwezig zijn.

De Nederlandse populatie Noordse woelmuizen vormt een aparte ondersoort. Behalve in bijlage 4 van de Habitatrichtlijn, staat deze ondersoort ook als prioritaire soort in bijlage 2 van deze Europese richtlijn.

Verspreiding/Landschap/biotoop: Globaal zijn 4 gebieden aan te wijzen: Texel, het Friese merengebied, het Noord- en Zuid-Hollandse veenweidegebied en het deltagebied. Verder

De onderscheiden netwerken in Waterland voor de Noordse Woelmuis

Noordse woelmuis						
Netwerken nr.	Huidig opp	Sleutel-gebied	Duurzaam	Oplossingen Nr.	Extra opp	toelichting
1A	>1000	>1000	+			Barrières slechten Kwaliteitsverbetering
1B	20	-	+			Barrières slechten
1C	>1000	>1000	+			Barrières slechten
1D	>1000	>1000	+			Barrières slechten Kwaliteitsverbetering
2	120	50	+			Verbinden / vergroten
3	65	-	(+)			Verbinden / vergroten
4	250	200	+			Verbinden / vergroten

houden ze van natte terreinen: rietland, moeras(bos), drassige hooilanden, vochtige, zeer extensief gebruikte weilanden en vochtige oever-vegetaties. Ook periodiek overstroomde terreinen.

Mogelijke maatregelen:

1. Extensivering begrazing en/of gefaseerd maaibeheer.
2. Beperken grondwaterstandverlaging c.q. op de soort afgestemd waterregime.
3. Ontwikkeling nieuw habitat en vergroten ruimtelijke samenhang van het leefgebied.

3.2.2 Toelichting op schets voor Noordse Woelmuis

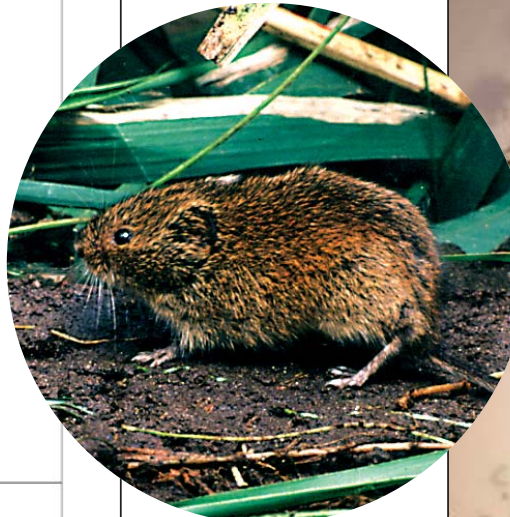
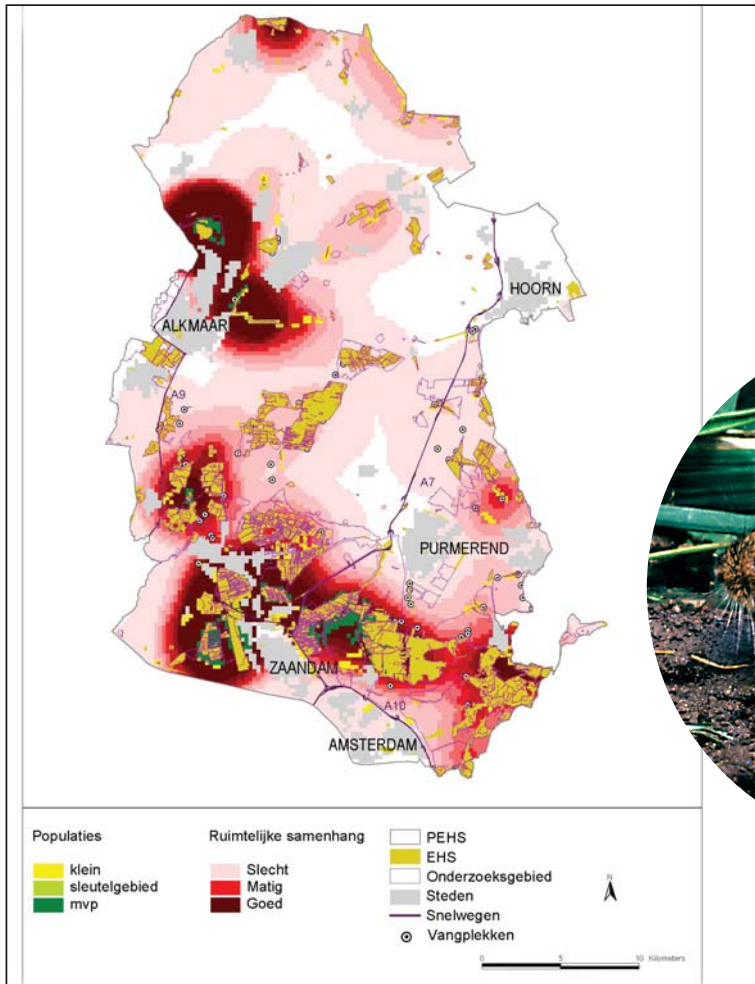
Voor de Noordse woelmuis zijn 1 groot netwerk en 3 kleine netwerken onderscheiden binnen Waterland. Het grote netwerk wordt door barrières verdeeld in subgebieden A, B, C, D., zie schets. In waterland zijn veel sleutelgebieden aanwezig (met rood omcirkeld).

Netwerk 3 is niet duurzaam de rest wel. Oplossingen voor

- Netwerk 1: Investeren in kwaliteit grote leefgebieden, want deze scoren laag in duurzaamheid / Barrières slechten, want dan wordt heel snel de norm voor een duurzaam netwerk bereikt
- Netwerk 2 en 3: Deels niet duurzaam, wel veel waarnemingen, deze twee gebieden met elkaar verbinden (tot 1 netwerk smeden) Mogelijk ook verbinden met netwerk 1
- Netwerk 4: Ondanks voldoende oppervlakte zijn er niet veel waarnemingen van de Woelmuis, daarom gebied laten vallen?

Aandachtspunten voor de methode

- De nationale context is van belang voor de keuzes die je maakt in een gebied. Zo is de Noord-Hollandse populatie van groot belang op landelijk niveau.
- De groep stelde voor uit te gaan van de huidige leefgebieden in plaats van ook de potentiële gebieden waar de soorten nog niet voorkomen te onderzoeken. Als de huidige leefgebieden voldoen voor de soort, pas daarna nadenken/ingaan op potenties c.q. nieuwe leefgebieden.

Noordse Woelmuis

Bron: Alterra fotoarchief

Schets voor de Noordse Woelmuis, zie 3.2.2

Verspreidingsgebied Noordse Woelmuis

Bron: Nijhof, B.S.J. & R.C. van Apeldoorn, 2002. *De Noordse woelmuis in Noord-Holland Midden; Heden en toekomst.* Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-Rapport 576.

3.3 Ontwerpen met ecologische netwerken in Waterland: Grutto

3.3.1 Grutto soortinformatie

Graslanden zijn het leefgebied van de grutto. De afgelopen 25 jaar zijn deze weidevogels op veel plaatsen in Nederland verdwenen. In vergelijking met 1973-1977 is de grutto uit een aantal regio's in Nederland verdwenen, vooral op de hogere zandgronden. In de laagveengebieden komt de soort tegenwoordig nog wel bijna overal voor, al gaat de soort ook daar achteruit. Het aantal broedparen van de grutto daalt al vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, ondanks allerlei maatregelen zoals nestbescherming. Deze achteruitgang komt door de intensivering van de landbouw vanwege hogere beweidingsdruk, ontwatering van grasland, hogere mestgiften en vaker omploegen van grasland.

Verspreiding in Nederland/Landschap/biotoop: Kern van het verspreidingsgebied zijn de laagveengebieden van noord en West-Nederland en het Riviereengebied. Verder houden ze van open landschap. Het broedhabitat omvat hoogvenen, natte heide, vochtige hooilanden, extensief begraasde weilanden, moerassen en gemaaide rietlanden. In cultuurgraslanden prefereren de vogels maailand boven weiland.

Mogelijke maatregelen:

1. Beperken grondwaterstandverlaging.
2. Beperken gebruik pesticiden e.d. in de landbouw.
3. Extensiever (landbouw)beheer.

De onderscheiden netwerken in Waterland voor de Grutto

Grutto						
Netwerken nr	Huidig opp		Duurzaam	Nr	Oplossingen	
		Sleutel-gebied			Extra opp	toelichting
1	?	?	(+)	1	?	Kwaliteitsverbetering door beter (maai)beheer
				2	?	Kwaliteitsverbetering door betere waterhuishouding (peilbeheer)
				3	?	Kwaliteitsverbetering door vergroten openheid

3.3.2 Toelichting op schets voor Grutto

De aangegeven habitat op de kaart van Waterland is onderdeel van 1 netwerk dat Waterland overstijgend is. Alles is sleutelgebied. Volgens de methode ontwerpen met ecologische netwerken is het habitat duurzaam, maar in werkelijkheid is het anders. Volgens de habitatkaart en de methode concludeer je (veel) te positief. De grutto is in Waterland is volgens de groep niet duurzaam wegens sterke recente daling in populaties in Nederland.

De groep kiest daarom voor een eigen aanpak om toch het soortenbestand in de toekomst veilig te stellen. Men concludeert dat de Grutto een mogelijk toekomstige couveusesoort is. Daarom is het vaststellen en kiezen van Gruttokerngebieden nodig (circa 5), op basis van het huidige voorkomen van Grutto's. Onderscheid wordt gemaakt in gebieden die in de huidige situatie al goed Gruttogebied zijn, of dat in potentie zijn c.q. het vroeger waren. Verder is een Risicoanalyse nodig: welke ontwikkelingen in de Gruttokerngebieden zijn positief c.q. negatief voor populatieontwikkeling o.a. verstedelijkingsdruk, boeren die wel/niet blijven boeren, verdichting landschap, ander natuurbeleid zoals het ganzenbeleid. Het doel en de ambitie is minimaal de handhaving van de huidige aantallen. Maatregelen zijn:

- Beheer cruciaal (mozaïek)
- Habitatcondities verbeteren (peil <60 cm - mv)
- Openheid vergroten (predatie minder kans geven)

Aandachtspunten voor de methode

- De methode werk niet goed voor de Grutto, een andere aanpak is nodig zoals hierboven beschreven.
- Relateer het voorkomen van soorten aan het grotere verband, in relatie tot rest van Nederland en Europa. Soorten die landelijk/internationaal achteruitgaan, ook landelijk/internationaal beschouwen. Per soort eerst een risicoanalyse uitvoeren.
- Wanneer je over meerdere soorten nadenkt wordt het pas interessant, je zou netwerken moeten integreren echter alle soorten in beschouwing nemen via deze methode wordt moeilijk en onoverzichtelijk. Alternatief:
 - o Strategie: (1) soorten (verspreiding) als input nemen voor aanwijzen gebieden waarin maatregelen moeten worden genomen, of
 - o (2) gebieden kiezen en dan kijken hoe soorten daarin passen, en welke soorten dan buiten de boot dreigen te vallen.
- Inzet bij voorkeur op meerdere soorten (soortgroepen) richten (biotoopbenadering)
- Verspreidingsgegevens zijn cruciaal, waar zitten de soorten echt?
- Kan het meten van oppervlakte en het bepalen van netwerken voor soorten niet digitaal in plaats van met de hand?

Verspreidingsgebied van de Grutto

Bron: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5.* Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

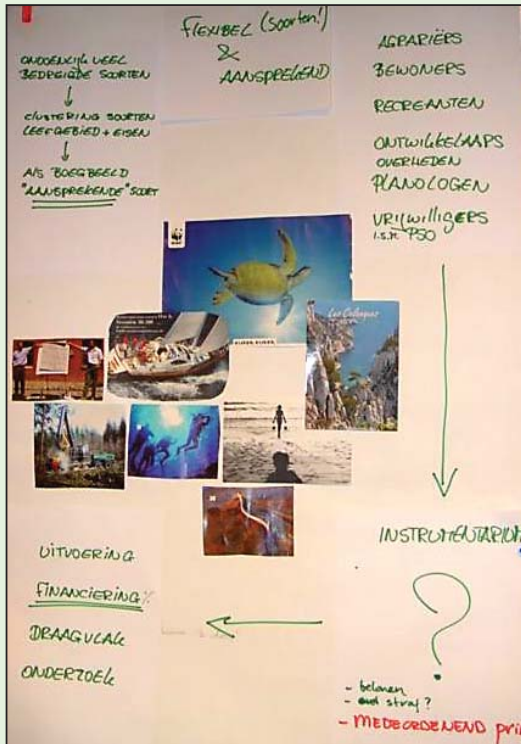

Grutto

Bron: Altera fotoarchief

Schets voor de Grutto, zie 3.3.2

zie 3.4.2

zie 3.4.2

TROTS

zie 3.4.3

FAMOUS GROUSE → GREAT GRUTTO
 PILSJE?: KORENWOLF!
 ORANJE VERSLANT DE RODE LEBUW

CROCODILE DUNDEE
 PALING SOUND: THE CATS!

CRICKET:
 THE KIWIS BEAT ENGLAND
 238 : 250 NOT OUT

3.4 Verbredingsopties

Na een brainstorm over mogelijke verbredingsopties voor de grutto en noordse woelmuis heeft de groep drie thema's onderscheiden. Deze thema's zijn verder uitgewerkt in subgroepen en staan hierna beschreven.

De totaalijst van verbredingsopties is opgenomen in bijlage 1.

3.4.1 Flexibel (soorten!) & Aansprekend

Probeer het soortenbeleid vooral praktisch in te vullen. Praktische invullingen zijn:

Zet vooral in op clusters soorten die gekoppeld zijn aan een gebied. Kies slim de gebieden zodat zoveel mogelijk soorten er voordeel van hebben.

- Ook inzet op soorten met een smoel is effectief. Neem een aansprekende soort als boegbeeld.
- Je kunt meekoppelen met recreatie, leef- en woonomgevingskwaliteit, ecotoerisme en cultuurhistorie.
- Kies bv voor leefgebiedsplannen die ecosysteemgericht zijn, bv moerassen, in plaats van geografisch bepaald.

Waarom

Het is ondoenlijk om veel bedreigde soorten overal te handhaven. De huidige soortenlijst omvat 150 soorten. Maak daarom het soortenbeleid hanteerbaar en praktisch.

Actoren

De volgende actoren kunnen een rol spelen: Agrariërs, Bewoners, Recreanten, Ontwikkelaars, Overheden, Planologen, Vrijwilligers in samenwerking met PSO.

Wat kunnen ze doen?

Deze actoren kunnen het volgende doen: Uitvoering, Financiering, Draagvlak, Onderzoek, Instrumentarium bieden, Natuur als onderdeel in ruimtelijke afweging. Hoe dan? Door bijvoorbeeld te belonen en straffen.

3.4.2 Good *** Practice

De drie sterren Good *** Practice staan voor een breed scala aan activiteiten: farming, building, watermanagement, transport, constructing en living. Dat varieert voor particulieren met bijvoorbeeld een reclamebord in de tuin "ik zorg voor de grutto" tot bedrijven die op borden langs de weg staan: " Bouwen voor de grutto, Arcadis, RWS".

Waarom

Het Good***Practice image speelt in op normen en waarden van partijen in huidige samenleving. Tegenwoordig gaat het om duurzaamheid versus economie en hoeverre je kunt

nemen en geven op deze aarde. Good***Practice werkt in stimulerende zin, bijvoorbeeld door stimulerend beleid.

Actoren

De volgende actoren spelen een rol: Boeren, Projectontwikkelaars, Waterschappen, Rijkswaterstaat, Wegenbouwers Omwonenden

Wat kunnen actoren doen

Actoren kunnen een soort adopteren. Soorten kunnen als keurmerk of certificering gaan dienen. Het gaat om een zoektocht naar win-win-situaties. Partijen bij elkaar brengen is belangrijk bijvoorbeeld voor een private partnership of particulieren onderling. Rood voor Groen is een strategie waarbij bebouwing groenontwikkeling financiert. Een andere mogelijkheid is het Stuardship: landschapsbeheer en weidevogelbeheer.

3.4.3 TROTS

Probeer soortenbeleid mee te koppelen met gebiedseigenheid, cultuurhistorie en een nostalgisch gevoel. Maak landschapsbeleving tot soorten zien, horen en voelen.

Op dieren kan men trots zijn, maak daarom de trots zichtbaar. De soort kan een symbool of motor zijn voor regionale ontwikkeling en profilering. Het kan bijdragen aan een leefbaarheid platteland. Enkele voorbeelden:

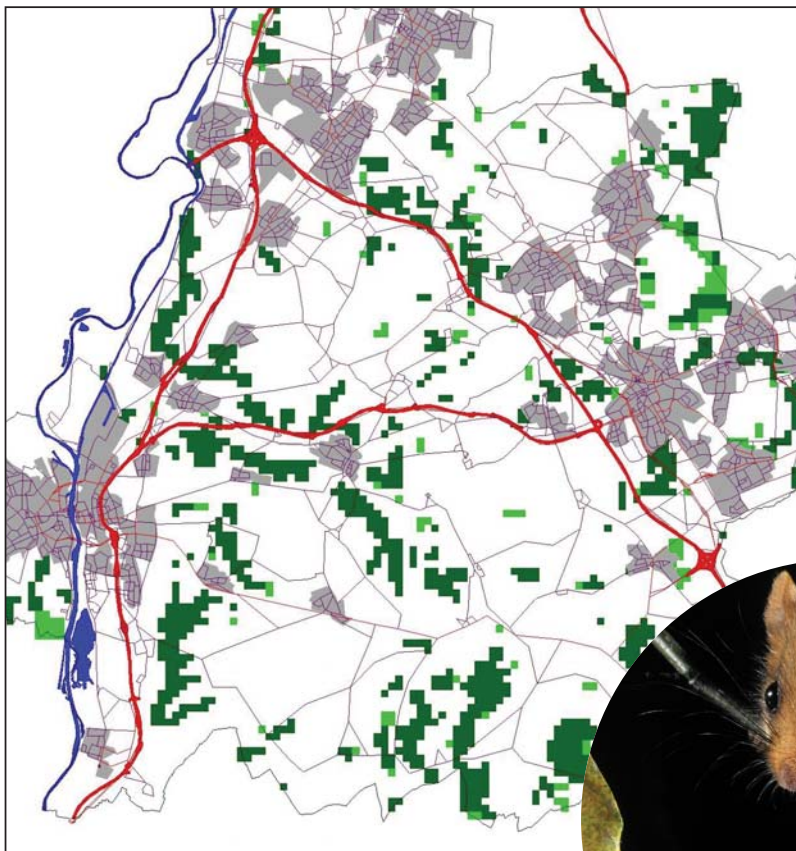
- Waterland - land of the mystery mouse
- Noordse woelmuis als vlaggenschip associatie met 'panda' en 'kiwi'
- Soorten verbinden aan producten: streekproduct gruttomelk

Waarom

Soortenbeleid alleen werkt niet omdat het onder andere met een imagoprobleem kampt. Mensen hebben over het algemeen binding met een gebied vanwege gebiedseigenheid, cultuurhistorie en trots. Daar kan je voor het soortenbeleid gebruik van maken, bij proberen aan te sluiten. Hierdoor kunnen soorten meer beleefbaar worden en tot de verbeelding gaan spreken.

Actoren

Bij deze aanpak staan lokale actoren centraal. Het verbreden van het soortenbeleid kan via lokale bundeling van actoren.

Verspreidingsgebied van de Hazelmuis

Schets voor de Hazelmuis, zie 4.2.2

Hazelmuis

Hugo Willox/Foto Natura.

4. Gebiedsgerichte werkwijze voor regiospecifieke soorten Zuid-Limburg

In de groep is gestart met een verkenning van het studiegebied. Samen is gebrainstormd over de karakteristieken van landbouw, verstedelijking en water in het gebied. Deze gebiedsverkenning biedt aanknopingspunten voor verbeteropties in de methode ontwerpen met ecologische netwerken en het verkennen van verbredingsopties voor het soortenbeleid.

4.1 Kenmerken van Zuid-Limburg

Landbouw:

- Intensivering en krimp
- Beheerspakketten
- Educatie
- Groenblauwe dooradering
- Recreatie en toerisme volop aanwezig
- Cultuurhistorie (ook bij water)

Verstedelijking:

- Industrie
- Stedelijke uitbreiding en dorpsuitbreiding
- Projectontwikkelaars (ook in recreatiegebieden)
- Gezondheid
- " • Buitenring

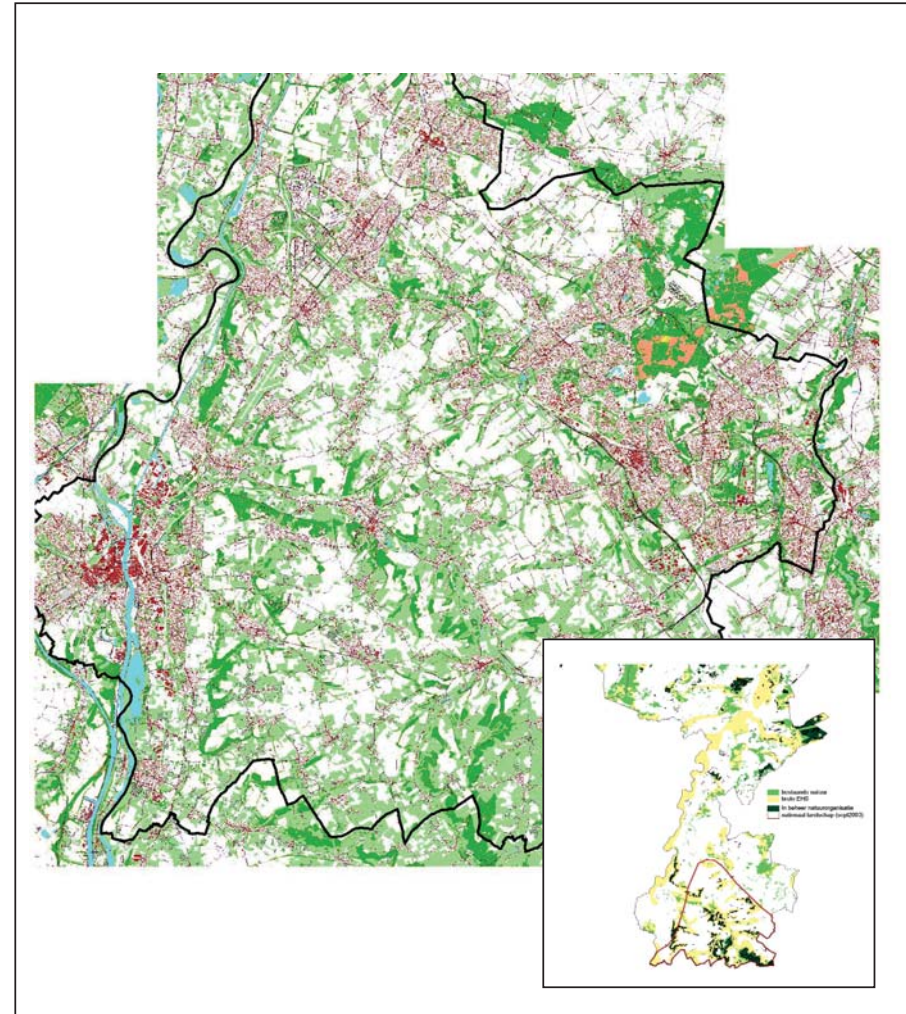
Water:

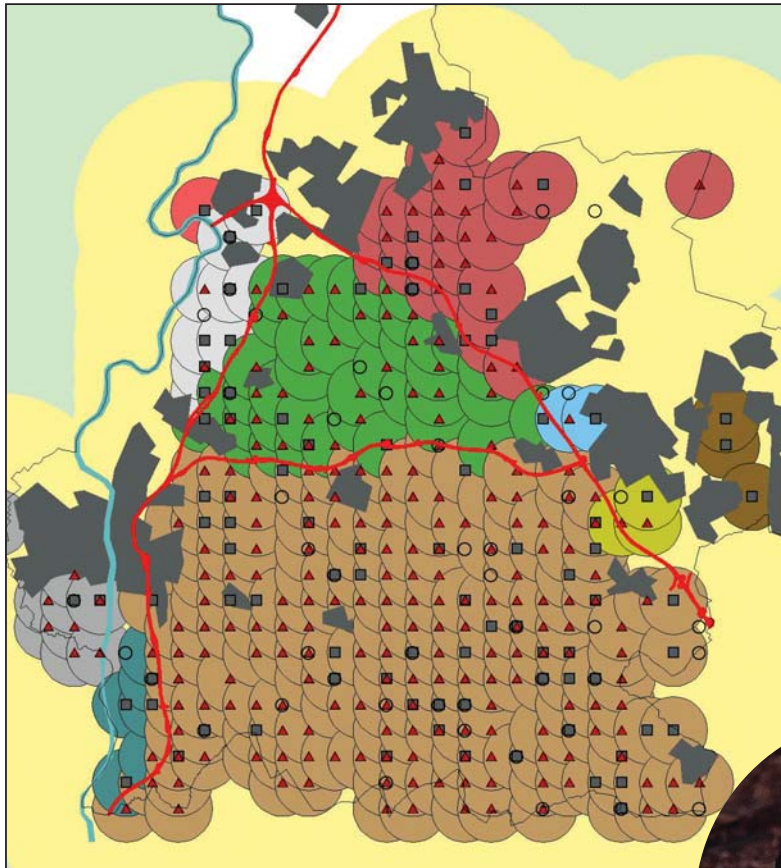
- Erosiebestrijding (ook bij landbouw)
- Verlies beekdalen (beekherstel)
- Riverveiligheid
- Natuurontwikkeling

4.2 Ontwerpen met ecologische netwerken in Limburg: Hazelmuis

4.2.1 Hazelmuis soortinformatie

De hazelmuis is zeldzaam, honkvast en gaat sinds 1960 achteruit. Het is een slaapmuis, onopvallend, vrij onzichtbaar en het klimaatje onder de zoogdieren. De muis maakt nesten in plaats van holletjes en is meer een natuur dan cultuursoort. De muis kampt met een imago probleem. Hazelmuisen komen alleen voor op de vochtige löss-leembodems in structuurrijke bossen van Zuid-Limburg, met name in de bramenrijke struweelbegroeiingen van de boszomen. Het verspreidingsgebied van de hazelmuis krimpt doordat steeds meer geschik-

Verspreidingsgebied voor de das

Bronn: Grift, E.A. van der, R.P.H. Snep en J. Verboom, 2002. *Het effect van faunapassages bij rijkswegen op de levensvatbaarheid van dierpopulaties. Potentiële onderzoeklocaties.* Wageningen/Delft, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Dienst Weg- en Waterbouwkunde.

Das

Bron: Alterra fotoarchief

Schets voor de das,
zie 4.3.2

Schets voor de
Geelbuikvuurpad

te braamrijke zoomvegetaties verdwijnen. De overgebleven restanten zijn sterk versnipperd. Er is nog een vrij groot kerngebied over en twee kleinere gebieden waarin enkele restpopulaties voorkomen. De hazelmuis staat op de Rode Lijst van zoogdieren. Een soortbeschermingsplan voor de hazelmuis is in de maak.

Verspreiding in Landschap/biotoop: Komt alleen in Zuid-Limburg voor. De muis houdt van kleinschalige landschapstypen met mantel- en zoomvegetaties bv houtwallen en graften in de EHS; gradiënten en overgangsmilieus tussen opgaand bos en open ruimten. De hazelmuis prefereert loofbossen als biotoop, vooral langs goedontwikkelde bosranden. Ook is hij te vinden in grote tuinen, hagen, houtwallen en jonge bosaanplant. Een dichte ondergroei is vereist (vb. Braam, Kamperfoelie, Hazelaar).

Mogelijke maatregelen:

1. Ontwikkeling van bosmantel- en boszoom
2. Ontwikkeling van Braamstruweel.

4.2.2 Toelichting op schets Hazelmuis

Het probleem voor de Hazelmuis is om aaneengesloten leefgebied te vinden. In netwerk 1, 2 en 10 op de habitatkaart komen niet op een natuurlijke manier Hazelmuisen voor. De provinciale weg Maastricht-Vaals beperkt de migratie in de noord-zuid richting. Herintroductie is een ethisch probleem. Interessante algemene vragen die aan de orde kwamen; wat wil je bereiken in Limburg? Wat moet aanwezig zijn? Heeft een hazelmuis nog wel plaats in het

De onderscheiden netwerken in Zuid-Limburg voor de Hazelmuis.

Hazelmuis						
Netwerken nr	Huidig opp	Sleutelgebied	Duurzaam	Oplossingen		
				Nr	Extra opp	toelichting
1. Vijlenerbos en Gulpdal	900 ha	3 (actueel)	ja	zie hieronder		
2 Zuidelijk geuldal	700 ha	5 (potentieel)	ja			
3 Savelbos	300 ha	1 (potentieel)	ja			
4 Schinveld - Brunssum	400 ha	2 (potentieel)	ja			
5. Vaesrade	250 ha	1 (potentieel)	ja			
6			nee			
7			Ja			
8			Ja			
9			Nee			
10			Nee			
11			Nee			

Limburgse landschap. Moeten we soorten opgeven?

Oplossingen voor de Hazelmuis zijn:

- Verbinden van de drie sleutelgebieden in netwerk 1 door Stichting Landschapsbeheer Limburg.
- Netwerk 1 en 9 verbinden met netwerk 3 in een grensoverschrijdend netwerk in zuidoost Limburg.

4.3 Ontwerpen met ecologische netwerken in Limburg: Das

4.3.1 Das soortinformatie

De das is een nachtdier, zwerver, honkvast en loopt langs gebaande paden in EHS en omgeving van de EHS. De das scheidt het wonen en eten. Burchten komen voor in de EHS. De das heeft een leeftijd van 5 tot 20 jaar, reproductie is na 2 jaar.

Tussen 1960 en 1980 is de das met circa eenderde achteruitgegaan. Na 1980 is het aantal gebieden met dassen weer toegenomen. De toename tussen 1990-1995 vond vooral plaats in Midden- en Zuid-Limburg en in het Reestdal. In Montferland en de Veluwezoom daarentegen ging de das tussen 1990 en 1995 achteruit. Uit de telling in 2000 blijkt dat de toename van het verspreidingsgebied doorzet. De das graaft burchten in reliëfrijke gronden en zoekt zijn voedsel in graslanden, akkers en boomgaarden. Daarmee heeft de das een afwisselend landschap nodig met zowel bos als agrarisch gebied. De das houdt van cultuurlandschappen en lekker eten. Wegen zijn een barrière.

Verspreiding: Landschap/biotoop: Verspreid over de oostelijke provincies en in Utrecht en het Gooi. De meeste dassenburchten liggen in Zuid-Limburg, rond Nijmegen en op de Veluwe. Benut zowel lager gelegen, vochtige gronden (foerageergebied) als hogere, droge gronden voor het graven van burchten.

Mogelijke maatregelen:

1. Aanleg van heggen/houtwallen en het creëren van rustige bosgebieden in het agrarisch landschap.
2. Beperken grondwaterstandverlaging, beperken gebruik pesticiden in de landbouw.
3. Ontsnippen van wegen door de aanleg van faunatunnels in combinatie met faunakerende rasters.

4.3.2 Toelichting op schets Das

Het verhaal van de Das is al een succesverhaal. Het habitat is niet het grootste probleem, er is al regiobeleid. De mobiliteit is de beperkende factor, verkeerswegen zijn barrière. De groep heeft

zie 4.4.1

KOPPEL SOORTEN AAN
ACTOREN EN BENADER ACTOREN.

zie 4.4.2

Motto: HEERLIJK...
HELDER...
HAZELMUIS !!!

Toelichting: onbekend, maakt onbekind. Maak ze
beleefbaar

20
0w → levert geld op.

zie 4.4.3

PLATTELAND
SPRINGLEVEN!

Waarom?

- * groot areaal
- * grote bereidwilligheid
- * veel kansen
- * veel interacties
- * differentiatie/uniciteit

Waarom?

- * groot areaal
- * grote bereidwilligheid
- * veel kansen
- * veel interacties
- * differentiatie/uniciteit

Kansen voor het
rurale leven

er daarom voor gekozen om van de ontwerpmethode af te stappen en snel in oplossingen te denken. Bijvoorbeeld door te zorgen voor handhaving van de kwaliteit van het leefgebied voor de Das.

Men is in deze groep overgestapt naar een tweede minder mobiele soort, de Geelbuikvuurpad. De Geelbuikvuurpad heeft drie totaal geïsoleerde habitats in Mergelland. Het verdwijnen van de landschapsdynamiek is bepalend voor de pad. Nu heeft de pad weinig perspectief, en is met recht een couveusesoort, en daarmee een nationale verantwoordelijkheid. De voortplantingsplek is essentieel. De drie netwerken die er voorkomen zijn allen niet duurzaam voor de pad.

Aandachtspunten voor de methode

- Kan de das van de lijst, is het nog een bedreigde soort?

4.4 Verbredingopties

Na een brainstorm over mogelijke verbredingopties voor de das, Geelvuurpad en hazelmuis is door de groep een keuze gemaakt voor de drie meest aansprekende opties. Deze drie opties zijn verder uitgewerkt in subgroepen en staan hierna beschreven. De totaallijst van verbredingopties is opgenomen in bijlage 2.

4.4.1 Koppel soorten aan actoren en benader actoren

Niet elke actor heeft affiniteit met dezelfde soorten, maar kiest zijn eigen soorten. Daar kan op ingespeeld worden door te trachten specifieke soorten aan actoren te koppelen. Ook is een kleine fysieke afstand van actor tot soort te benutten, bijv gemeente huppeldepup zegt: 'voor ons is elke 'bij' een koningin' of te denken valt aan burgers die: "bloemen als therapie" verkopen .

Waarom

De actoren kunnen het niet alleen en moeten benaderd worden. Er is draagvlak bij meerdere actoren nodig.

Actoren

De volgende actoren spelen een rol: Rijk, provincie, gemeenten, beheerders, onderzoekers flora en fauna, burgers, boeren, bouwers, bedrijven, toeristen en jagers.

Wat kunnen actoren doen?

Boeren kunnen hun beheer afstemmen op weidevogels, hamsters en hazelmuizen. Bouwers kunnen zorgen voor financiën voor het leefgebied van zeggekorflakken, hamsters en kamsalamanders. Overheden kunnen beleid afstemmen zodat de soort vroeg betrokken wordt, handvaten bieden en luisteren. Verder kan de overheid voorlichten en informatie bundelen en last but not least middelen beschikbaar stellen.

4.4.2 Heerlijk ... helder ... hazelmuis !!!

De Hazelmuis moet beleefbaar worden en om dat voor elkaar te krijgen is issue management nodig. Een reclamecampagne bijvoorbeeld, heerlijk, helder hazelmuis.

Waarom

De Hazelmuis slaapt veel en is letterlijk en figuurlijk onzichtbaar. Onbekend maakt onbemind. Door ze meer beleefbaar te maken kan er waardering voor de muis komen. Wanneer iedereen de hazelmuis kent, kunnen er mogelijkheden ontstaan die geld opleveren voor de soort.

Geelbuikvuurpad							
Netwerken Nr	Huidig opp	Sleutelgebied	Duurzaam	Oplossingen Nr	Extra opp	toelichting	
1 groeve Rhod gekoloniseerd			nee	In omgeving groeve gericht maatregelen treffen.			
2 zie kaartje			nee	Locatie 2 en 3 behouden en versterken			
3 zie kaartje			nee				

De onderscheiden netwerken in Zuid-Limburg voor de Geelbuikvuurpad.

Actoren

Gebruikers van het buitengebied van asfalt/beton tot natuur/recreatie zijn actoren die een rol kunnen spelen bij het in de markt zetten van de Hazelmuis. Bij asfalt/ beton denkt men aan aannemers, bouwers, VNO-NCW, steenfabrieken, bierbrouwers en bakkers. Bij natuur/recreatie denkt men aan: eco-boeren, waterschappen, gemeenten, VVV's, campings, hotels, ATB'ers.

Wat kunnen actoren doen?

Gemeenten kunnen de kenmerkende soort promoten op hun briefpapier, terwijl VVV's en camping/hotels meer inspelen op de beleving, zoals een das en hazelmuis arrangement bij voorbeeld. ATB'ers zouden een sponsorwedstrijd kunnen organiseren voor de hazelmuis in hun gebied.

4.4.3 Platteland Springlevend!

Probeer met het soortenbeleid aan te haken bij het plattelandsbeleid en lift mee met de uitstraling ervan: 'het genieten van het echte leven'. Vandaar de titel Platteland Springlevend.

Waarom

Het platteland bestaat uit een groot areaal. Het biedt veel differentiatie en uniciteit. Actoren op het platteland hebben een grote bereidwilligheid, veel interacties zijn mogelijk. Dit alles maakt dat er veel kansen op het platteland liggen voor het ontwikkelen en voortbestaan van soorten.

Actoren en wat ze kunnen doen

De tabel geeft weer welke actoren een rol kunnen spelen en in welk gebied en type soort ze een rol kunnen spelen: generieke soorten, in de EHS, buiten de EHS, en voor couveusesoorten.

Overzicht van actoren en wat ze kunnen doen op het platteland.

<i>Actoren en wat ze kunnen doen</i>				
	Generieke soorten	EHS	Buiten EHS	Couveusesoorten
agrariërs	X		X	
buitenlui	X		X	
terreinbeheerders	X	X		X
landgoedeigenaren			X	
waterschappen		X	X	X
gemeenten		X	X	X
landschapsbeheerders		X	X	X
bosgroepen		X		
recreatieschappen			X	
provincies		X	X	X
LNV		X	X	X
ondernemers	X		X	

5. Generieke strategieën voor soorten die overal in Nederland voorkomen

In de groep is gestart met een verkenning van het Nederlandse beleid. Samen is gebrainstormd over de karakteristieken van het landbouw-, verstedelijkings-, en waterbeleid. De soorten Grote Modderkuiper en Ruige Dwergvleermuis zijn geïntroduceerd. De beleidsverkenning en soortinformatie bieden aanknopingspunten voor het verkennen van verbredingsopties voor het soortenbeleid.

5.1 Beleidsontwikkelingen in Nederland

Landbouw

- Reconstructie en gebiedgericht beleid, waar landschap ingericht wordt. Slim ontwerpen. Tijdig doelen soortenbeleid inbrengen in het ontwerpproces.
- Landbouw: Omslag in denken van intensivering naar extensivering en verbreding van functies, groene diensten. Intensivering is vooral concentratie.
- Aandacht voor processen bij LNV

Landschap

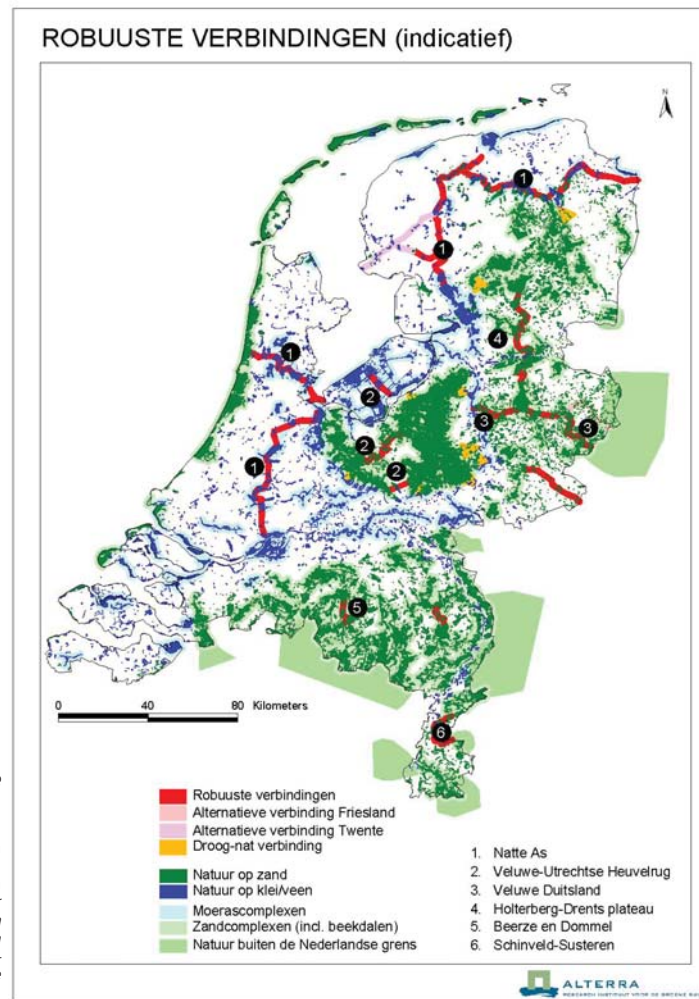
- Belvédèrebeleid: cultuurhistorie, VROM, OCenW
- LNV landschapsbeleid. Nationale landschappen, ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie
- Onderwijs, natuureducatie, vanwege imago, nu juist een enorme teruggang in NME

Verstedelijking, Ruimtelijke Ordening en Milieu

- Stedelijk beleid: taakstelling woningbouw, architectuurnota
- Beleid van verkeer en vervoer (V en W) roept barrières op voor soorten; oplossing via Meerjarenplan Ontsnippering.
- Nota Ruimte: verantwoordelijkheid ligt op lagere niveaus
- GIOS: LNV, steden.
- Milieu: biodiversiteitbeleid

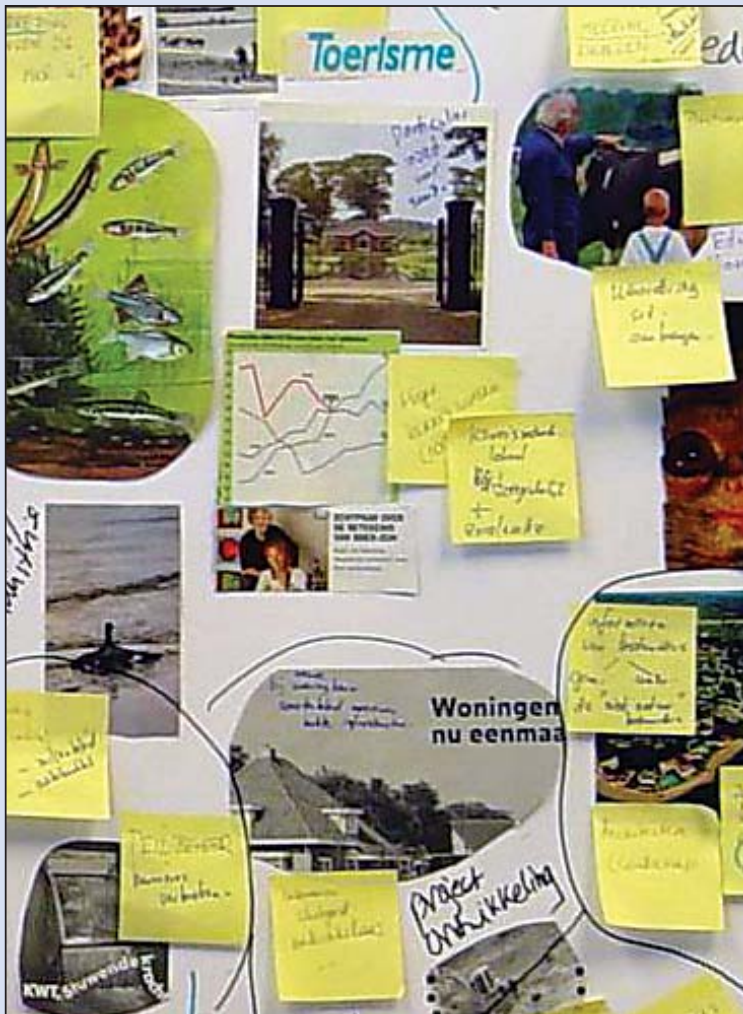
Water

- Waterbeleid: Kwantiteit is afgestemd op primair de landbouw. Zou meer op soorten gericht moeten zijn. Provinciaal beleid, peilenbeleid. Kwaliteit zit bij de waterschappen
- Europese Kaderrichtlijn Water: Ecologisch functioneren als uitgangspunt. Doelen formuleren voor water is een belangrijke fase.

Ecologische hoofdstructuur.

Bron: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2000. *Natuur voor mensen, mensen voor natuur: nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw.*

Verbreidingsopties nat milieu

Grote Modderkruiper

Bron: Fabrice Ottburg (Alterra)

Verspreidingskaart voor Grote Modderkruiper

Bron: RAVON publicatie 'Gegevensvoorziening vis- en amfibiesoorten Annex II Habitatrichtlijn - Overzicht beste leefgebieden kamsalamander, grote modderkruiper, bittervoorn en rivierdonderpad', Zollinger et. al. december 2003.

5.2 Actorenanalyse Grote Modderkruiper

5.2.1 Grote modderkruiper soortinformatie

De Grote Modderkruiper is moeilijk op te sporen. Verspreidingsgegevens zijn dan ook vaak incompleet. Er zijn aanwijzingen dat de soort sinds 1950 achteruit is gegaan. De oorzaak van deze achteruitgang is naar verwachting het intensief en grootschalig schonen van sloten, waarbij plantmateriaal en de modderlaag worden verwijderd. Inlaat van gebiedsvreemd water is een ander probleem, omdat hiermee roofvissen binnenkomen die jagen op het jonge broed van de Grote modderkruiper. De grootste populaties van de Grote modderkruiper worden gevonden op locaties waar relatief lage aantallen van andere vissoorten aanwezig zijn.

Verspreiding/Landschap/biotoop: De Grote Modderkruiper is in alle provincies aangetroffen, behalve Zeeland. In West-Brabant, de laagveengebieden van West Nederland en het rivierengebied is de soort plaatselijk talrijk. De soort leeft in ondiep, stilstaand of zeer langzaam stromend water, waarin op de bodem een dikke modderlaag en veel planten aanwezig zijn. De vis komt vooral voor in kleine wateren, zoals poldersloten met een goede waterkwaliteit. Ook wordt de soort aangetroffen in (traag stromende) laaglandbeken en rivieren.

Mogelijke maatregelen:

1. Aangepast slootbeheer
2. Aangepast waterbeheer.

5.2.2 Resultaten: verbredingsopties en actoren Grote Modderkruiper

De groep is geïnspireerd door de soort en heeft van daaruit verbredingsopties bedacht voor het natte milieu. Echter de soortkennis in de groep was niet aanwezig. Vandaar dat de verbredingsopties generieke opties zijn. De actorenanalyse voor de Grote Modderkruiper heeft de volgende verbredingsopties en bijbehorende actoren opgeleverd: zie kader.

Om een stap verder te komen met de inventarisatie hebben Alterra deskundigen een prioritering gemaakt van verbredingsopties en actoren. Voor de Grote Modderkruiper komen ze uit op de volgende 3:

- Water: voor het uitwerken van de strategie op hoofdlijnen is de Unie van Waterschappen de belangrijkste speler. Bij het nader uitwerken van de strategie is betrokkenheid van waterschappen en deskundigen van de soort (onderzoek, Ravon) van belang.
- Landbouw: met voor het uitwerken van de strategie op hoofdlijnen de LTO als belangrijkste speler. Bij het nader uitwerken van de strategie is betrokkenheid van regionale afdelingen van de LTO en deskundigen van de soort (onderzoek, Ravon) van belang.
- Natuur: Landschapsbeheer Nederland is al bezig om nieuwe strategieën samen met agrariërs en soortdeskundigen uit te werken. Hierop zou moeten worden aangesloten.

Verbredingsopties en bijbehorende actoren geïnspireerd door het natte milieu.

Verbredingsopties	Actoren	Belang	Relaties
Recreatie en toerisme	Anwb, VVV Recreatieschappen Agrotourisme: vekabo, SVR Recron	Variatie in landschappen, profit (economisch belang), toegankelijk	
Landbouw	LTO, Agrarische natuurvereniging WBE Groene diensten	Imago, productie, wildstand	
Natuur	Deelnemers werkatelier, Rvon, Sovon (SBO's) IVN, KNNV, Visserij, OVB, Terreinbeheerders, Regionale adviesburo's, Ecologen, Zusterorganisaties in het buitenland	Draagvlak, duurzaamheid	
Water	Waterschap, Waterleidingbedrijf, Zuiveringschap, Rijkswaterstaat	Veiligheid, natuur, schoon, drinkwater	
Educatie	Basisscholen, IVN, Plattelandshuis, biologische centra		
Media/beleving	Lokaal, Nationaal, Themanummer National Geographic	Nieuwswaarde, aansprekende verhalen, schrijvend en beeldend	Natuur wordt geridiculiseerd in de media i.v.m. projectontwikkelers
Projectontwikkeling	Projectontwikkelaar, adviesbureaus, rentmeester, DLG,	profit, aantrekkelijk en verkoopbaar product	
Industrie en bedrijven	Particuliere grondeigenaren	Financiering en onderhoud van bezit, behoefte aan kennis	
Beleid en planvorming	Gemeenten, Provincie, Rijk, Landschapsarchitecten, Projectontwikkelaars, waterschappen, beheerders/eigenaren nationale landschappen, Gebiedsgericht beleid	Samenwerking, kennis, middelen, Overheid heeft diverse belangen: groen vs stedsbouw, RO etc.	
Uitvoering	Wethouder (groen, RO) stadsecoloog, Voorman, Ultvoerder	Wethouders zijn op stemmen uit. Stadsecoloog wil groen realiseren. Groendiensten zijn vooral uitvoeringsgericht	Wethouder groen en groene sector

Ruige dwergvleermuis.

Bron: Hugo Wilcox/
Foto Natura.

Verbreidingsopties en actoren

Verspreidingsgebied voor de Ruige dwergvleermuis

Bron: VZZ (Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming)

5.3 Actorenanalyse Ruige dwergvleermuis

5.3.1 Ruige dwergvleermuis soortinformatie

De Ruige dwergvleermuis lijkt erg veel op de gewone dwergvleermuis, maar is wat groter en grover gebouwd. De ruige dwergvleermuis jaagt in de nabijheid van bomen en niet in geheel besloten situaties. Deze soort begint met jagen tijdens zonsondergang; de prooi bestaat uit kleine en middelgrote insecten.

Verspreiding Landschap/biotoop: De Ruige dwergvleermuis is in Nederland een vrij algemene soort. Deze vleermuissoort komt voor in verschillende typen terreinen, zoals bossen, waterrijke gebieden en steden. De soort jaagt altijd in de nabijheid van bomen. Zomer- en winterblijfplaatsen worden vooral gevonden in holle bomen.

Mogelijke maatregelen

1. Groen-blauwe dooradering agrarisch gebied
2. Ontwikkeling loofbos met dood hout.

5.3.2 Resultaten: verbredingsopties en actoren Ruige dwergvleermuis

De groep is geïnspireerd door de soort en heeft van daaruit verbredingsopties bedacht voor het 'stenige' milieu. Echter de soortkennis in de groep was niet aanwezig. Vandaar dat de verbredingsopties generieke opties zijn. De actorenanalyse voor de Ruige dwergvleermuis heeft de volgende generieke verbredingsopties en bijbehorende actoren opgeleverd: zie kader.

Om een stap verder te komen met de inventarisatie hebben

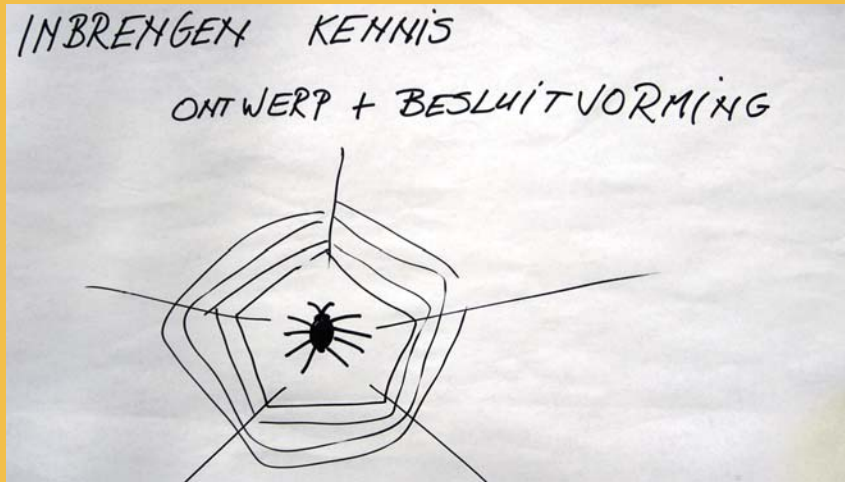
Alterradeskundigen een prioritering gemaakt van verbredingsopties en actoren. Voor de Ruige Dwergvleermuis komen ze uit op de volgende 3:

- Landschapsarchitectuur en cultuurhistorie, met als belangrijkste potentiële partner de Federatie Particuliere Grondeigenaren.
- 'Aantrekkelijke leefomgeving', met als belangrijkste potentiële partner de agrarische natuurverenigingen.
- Stedelijke ontwikkeling, met als belangrijkste partner de gemeente met haar diensten (groenbeheer, gemeentelijke werken).

Verbredingsopties en bijbehorende actoren geïnspireerd door het 'stenige' milieu.

Verbredingsopties	Actoren	Belang	Relaties
Infrastructuur	RWS, Provincie, Gemeente, wegbeheer	Welzijn, economie, ecologie	
Stedelijke ontwikkeling	Gemeente: beleid, beheer, uitvoering, gemeenteraad, hoofd groenbeheer, stadsecoloog	Welzijn, vestigingsklimaat, OZB	Aantrekkelijke woonomgeving/leefomgeving
Landschapsarchitectuur en cultuurhistorie	Renovatieburo's, welstandcommissies, projectontwikkelaar, monumentenwacht, provincie, gedeputeerde groen, FPG	Kwaliteit leefomgeving, acceptatie, economisch	
Milieu	Wegbeheerder, waterschap, VROM, LNV, Provincie	Aantrekkelijk vestigingsmilieu, maatschappelijk acceptatie	Maatschappelijke acceptatie kwaliteit leefomgeving
Economische ontwikkeling	Bouwers, Onderwijs, Maatschappij, Milieu, Landbouw, Infra, Kamer van Koophandel, Gemeente		
Imago lifestyle	AH, Levensmiddelenindustrie, LNV, Terreineigenaren, onderzoeksinstituten, Burger, Stadsecoloog, Ontwerpers		
Aantrekkelijke leefomgeving	Gebiedscommissie reconstructie, Provincie. LTO, Agrarische natuurvereniging, volkstuin vereniging, prov afd natuur en landschap	Acceptatie, draagvlak	
Beleving en onderwijs	Gemeente educatie, stadsecoloog, Commissie eindtermen OCW, IVN		
Inrichting en beheer	Terrein-eigenaren, Prov landschappen, gemeenten, provincie, waterschap, welzijn/welstand, Nieuwe Hollandse waterlinie, recreatieschappen	Natuur, draagvlak, subsidie	

zie 5.4.1

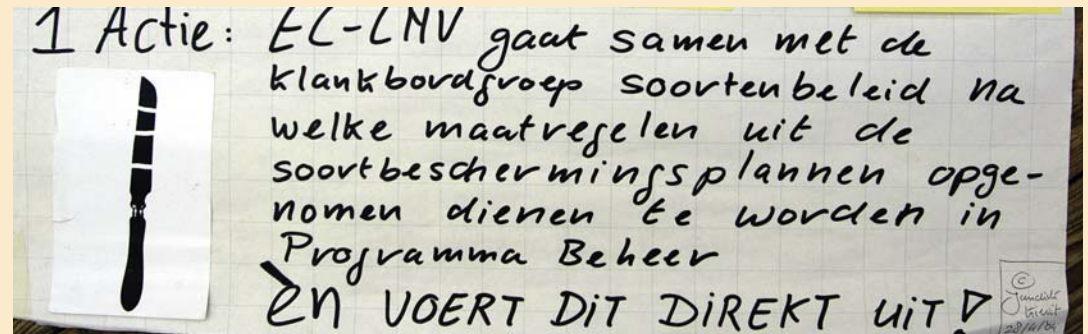
zie 5.4.3

zie 5.4.2

zie 5.4.4

5.4 Strategieën om actoren in beweging te krijgen

Na een brainstorm over hoe actoren in beweging te krijgen zijn heeft de groep een keuze gemaakt voor de meest aansprekende strategieën. Vervolgens zijn vier strategieën uitgewerkt en hierna beschreven. De totaallijst aan strategieën is opgenomen in bijlage 3.

5.4.1 Motto: Slim kennis inbrengen

Een strategie om actoren in beweging te krijgen is het slim kennis inbrengen in besluitvormingsprocessen en ontwerp van nieuwe ontwikkelingen. Kijk naar mensen die het werk moeten doen. Het gaat om het verbinden van kennis en actoren op basis van de juiste competenties van mensen. Het functieprofiel van een verbinder ziet er als volgt uit: zakenman, constructieve houding, meedenker, netwerker (media, natuur, grondeigenaren, beleid), verkopen, sterke communicator. Positie in de organisatie: senior, aanleunend tegen bestuurders, vroeg in het proces, en aandacht voor procesmatige kant van het verhaal. Vooral spin in het web.

Waarom

Slim kennis inbrengen heeft tot doel een betere integrale besluitvorming en betere benutting van kennis naar publiek toe. Het biedt bijvoorbeeld tools voor een 'stadsecoloog'

1e Acties

- De eerste actie is het opstellen van een functieprofiel en
- deze als ludieke actie opsturen naar VNG, IPO en 5 Ministeries.

5.4.2 Motto: Lokale coalities

Lokale coalities moeten de basis zijn van het soortenbeleid. Het gaat om het samenbrengen van actoren op gemeenschappelijk belang. Te denken valt aan de grondeigenaren, actoren in de stad en de rest van het platteland, maar ook aan schoolhoofden, mensen met belangen in groen, open ruimtes en tuinen. Het is de bedoeling om te sturen op (a)-biotische factoren (minder op specifieke soort) en te sturen op landschappelijke samenhang, en een gevarieerd landschap. De beleving van de ruimte, daar gaat het om. Beleving van akkerranden, kiekendief, houtwallen etc. waar iedereen zijn eigen ei in kwijt kan. Lokale coalities zijn te verwachten in het landelijk gebied buiten de EHS, maar ook in het stedelijk gebied. Een subsidiepotje is nodig voor uitvoering en daar moet soepel mee omgegaan worden.

Waarom

Lokale coalities zijn gebaseerd op draagvlak van het basisniveau van onderop. Lokale coalities leiden tot eigen verantwoordelijkheid, continuïteit en bieden plek voor individuele motieven. De discussie en keuzen vinden dan op de juiste plek plaats. Het soortenbeleid krijgt een beter imago door direct contact met burgers en door educatie. Lokale coalities zorgen voor draagvlak, uitstraling en een zwaan kleef aan effect. Omstanders kunnen betrokken worden in activiteiten bijvoorbeeld in kleinschalig beheer en zorg.

1e Acties

- lokaal initiatief faciliteren (info, beetje geld, excursies, stadsecologen etc op dit niveau organiseren)
- lokaal netwerk: grondbezitters, groepen en organisaties, individuen
- regioconsulent aanstellen

5.4.3 Motto: Belonen: we zijn blij met soorten

Deze strategie bestaat uit belonen van soortvriendelijk gedrag. De volgende beloningen zijn denkbaar:

1. fiscale voordelen bij soortvriendelijke investeringen, bijv. monumentenzorg, bedrijfsmiddelen, opleiding, groenfondsen, soortenfonds.
2. Prijs voor het beste bedrijf: prijsuitreiking met nominatieprocedure status heeft, en die Samen met vno-ncw organiseren. Bijv. Maxima reikt ze uit. Categorieën: bedrijfstak, type object, beste terreineigenaar.
3. Erkend soortvriendelijk bedrijf, een kwaliteitskeurmerk

Waarom

Door financieel en maatschappelijk voordeel te bieden en door financiële prikkels te organiseren zullen actoren in beweging komen. Hierdoor wordt een soortvriendelijk beleid erkend en krijgt de algehele erkenning van soorten een stimulans.

1e acties

- met LNV, VNO NCW naar ministerie van Financiën en EZ,
- dan voor de prijs naar EZ en dan naar Tjeenk Willink om naam te verbinden aan de prijs

5.4.4 Programma Beheer afstemmen op soortenbeleid

De belangrijkste maatregelen voor soorten worden vanuit Programma Beheer gefinancierd. Agrariërs, particulieren en terreinbeheerders moeten financieel gecompenseerd worden voor hun extra inspanningen die zij voor soorten verrichten. Op deze wijze wordt het Programma Beheer afgestemd op het soortenbeleid. Regelgeving en programma beheer versimpelen zijn randvoorwaarden. Het soortenbeleid kan niet in zijn geheel overgenomen

worden in het Programma beheer. Klankbordgroep en coördinatoren voor soortenbeleid zijn namelijk moeilijk te financieren vanuit Programma beheer.

Waarom

zonder financiële compensatie zijn partijen niet over de streep te trekken om het soortenbeleid uit te voeren. Programma Beheer biedt financieringsmogelijkheden.

1e acties

- EC-LNV gaat samen met de klankbordgroep soortenbeleid na welke maatregelen uit de soortbeschermingsplannen opgenomen dienen te worden in Programma Beheer en voert dit direct uit.

6. Aanbevelingen voor Meerjarenplan Soortenbeleid (MJP)

6.1 Aanbevelingen deelnemers

In groepjes van 3 personen hebben de deelnemers gereflecteerd op de producten van de dag en een vertaalslag gemaakt naar aanbevelingen voor de Taskforce. Deelnemers geven de volgende aanbevelingen voor het Meerjarenplan Soortenbeleid:

Gebiedsgericht werken

1. Beloon lokale gebiedsgerichte projecten waarin twee soortgerichte projecten worden uitgevoerd.
2. Gebiedsgericht werken: Lokale actoren nemen verantwoordelijkheid want overheden halen hindernissen weg.
3. Naast gebiedsgerichte bescherming ook soortgerichte bescherming. Soortgerichte bescherming is de sleutel tot lokale draagvlakvergroting voor het soortenbeleid.

Keuzes maken en expliciet maken

4. Maak een keuze uit de 150 soorten waarop men zich moet richten, zodat het soortenbeleid hanteerbaarder wordt. Pas de Flora en Faunawet aan de internationale context en zorg voor heldere criteria waarop gekozen is voor de soort. Schoon ook van tijd tot tijd de totaalijst beschermde soorten op. Met sommige soorten gaat het in Nederland al lang goed, bijv de das, terwijl anderen het moeilijker hebben.
5. Vergroot de effectiviteit van het soortenbeleid door het expliciet maken van keuzes. Bijvoorbeeld geen grutto's in Limburg. Niet alles overal nastreven! Kansrijkdom als criterium gebruiken. De gebiedbenadering moet daartoe door de provincies beter uitgenut worden. Echter wie bepaalt dat? Europees beleid, Poldermodel, Meten is weten (kennis) en de klankbordgroep soortenbeleid!

Ambassadeurs benoemen en meeliften

6. Benoem ambassadeurs om soortenbeleid te stimuleren in andere sectoren.
7. Richt Programma beheer mede in op bescherming van populaties van bedreigde soorten. Het soortenbeleid in programma beheer levert meer draagvlak.

8. Soortbescherming = landschapbeheer: de titel van de nieuwe Nota en subsidieregeling. Landschapbeheer is ook natuurbeheer. Soortenbeleid kan uit de beschermingssfeer en kan meeliften met landschapsbeheer, maar wordt conjunctuur gevoelig.

LNV moet een duidelijke rol innemen

9. LNV is en blijft resultaatverantwoordelijk voor het soortenbeleid.

6.2 Reactie opdrachtgever

De deelnemers hebben met veel energie nagedacht over nieuwe strategieën voor het soortenbeleid en aanbevelingen aan LNV gedaan voor het nieuwe Meerjarenplan Soortenbeleid. De deelnemers vinden verbreding van het soortenbeleid zinnig, echter de bal kan niet alleen terug naar LNV. Andere actoren moeten kaarten op tafel leggen. Bij het opstellen van een nieuw plan zullen bestaande en nieuwe actoren pro-actief betrokken worden. Ook voor de transitiefase is iedereen nodig. Het voorstel om ambassadeurs te benoemen voor het soortenbeleid spreekt aan.

7. Verwachtingen en evaluatie van de dag

Deelnemers hebben bij de start van de bijeenkomst hun verwachtingen genoteerd. Deze verwachtingen zijn aan het einde van de dag besproken. De volgende resultaten kwamen uit de reflexie op hun verwachtingen van de dag en het werkatelier :

Veel geleerd maar te weinig over actoren

Veel geleerd, veel informatie en veel netwerk. Veel ideeën op gedaan, inzicht in aanwezige spelers en ideeën gekregen. Soms ging de discussie te veel buiten randvoorwaarden, meer aandacht voor haalbaarheid is nodig. Inzicht in actoren is te weinig aan bod gekomen door incomplete deelname.

Interactie geeft ideeën, concretiseren is lange weg

Door interactie ontstaan nieuwe ideeën, er bestaan meer middelen om soorten te beschermen, maar concretiseren is nog een lange weg.

Veerkracht van beleid: anticiperend

Verwachtingen voor het nieuwe beleid zijn: pro-actief anticiperend, niet achter de feiten aanhollen.

Voorstellen moeten concreter

Behoeft aan handreikingen om ermee aan de slag te gaan is groot, echter meer zicht op haalbare realistische strategieën is niet gelukt, doordat de beoogde nieuwe partners niet aanwezig zijn. Deze groep is te veel incrowd. Soortenbeleid moet minder beleidsmatig en meer concreet worden zodat actoren ermee aan de slag kunnen.

Met Gebiedsgerichte benadering lijkt meer mogelijk

Groene aders zijn een belangrijk item naast grote natuurgebieden, hiervoor is draagvlak gevonden. Adoptie van soorten in gebiedsgerichte projecten is een mogelijkheid. Met een gebiedgerichte benadering lijkt meer mogelijk dan met het huidige soortenbeleid.

Verantwoordelijkheden organiseren

Hoe organiseer je verantwoordelijkheden naar actoren? Hoe komen ze in beweging?. De coördinatie van de uitvoering is onvoldoende behandeld. Als je meer actoren voorin het proces plaatst is coördinatie steeds belangrijker.

Aandacht voor Proces

Zet concreet op een rij hoe je nieuwe partners kunt winnen voor het soortenbeleid en maak het draaiboek expliciet. Aanwezigen zijn nu vooral inhoudsverantwoordelijk. PR voor soortenbeleid. Als soortenbeheer = landschapsbeheer dan kunnen landschapsbeheerders meer doen voor soortenbeheer.

Relativerende vraag: Hoe krijgen we een goede balans tussen soortenbeleid en habitatbeleid? Is het soortenbeleid eigenlijk wel nodig?

Literatuur

- Checkland, P. and J. Scooles. 1990.
Soft Systems Methodology in Action, Wiley & Sons, Chichester UK, pp 13-27.
- Nonaka, I & H. Takeuchi (1995).
De kenniscreërende onderneming. Hoe Japanse bedrijven innovatieprocessen in gang zetten, Schiedam: Scriptum.
- Opdam, P.F.M, R.P. Kranendonk en R.R.G. Schröder.
Diagnose soortenbeleid. Wageningen 2004 (in voorbereiding).
- Ministerie van LNV, Expertisecentrum LNV.
Evaluatie Meerjarenprogramma. Notitie Van Ravensteijn 09/03. Den Haag 2004.
- Raad voor het landelijk gebied. 2002.
Voorkomen is beter. RLG publicatie 02/5
- Steingröver, E.G. et al, 2003.
Interactief plannen met ecologische netwerken, kansen voor duurzame ecologische netwerken in het reconstructiegebied Gelderse Vallei/Utrecht Oost.
Alterra-interne notitie, Wageningen.

Bijlage 1 Brainstorm verbredingopties Waterland

1. Gruttomelk
2. Grutto kijken (recreatie)
3. Grutto horen (recreatie)
4. Lekkere Grutto's
5. Mogen zoeken naar eieren
6. Jagen
7. Cultuurhistorie /
8. landschapsbeleving
9. Vaarexcursies met de Noordse Woelmuis
10. Symboolfunctie voor buiten/ landschap
11. Grutto poëzie
12. Grutto als symbool veenweide
13. Waterland Gruttoland
14. "Den Hanicker" (natuurvereniging Alblasserwaard)
15. Educatie
16. Good Farming Practice: een goede boer heft Grutto's
17. Grutto-quota
18. Verheffen tot Mysterie van het moeras (woelmuis), muis is nu onzichtbaar
19. Muis: goed voer voor anderen
20. PR: natuurbeleving
21. Uniceit- Hoog looser-gehalte (Noordse woelmuis wordt weggepest door Aardmuis - zielig) hulp van de mensheid is nodig
22. Historisch relict, Regionale identiteit
23. aansprekend voor kinderen
24. Kijken naar meer zichtbare soort in hetzelfde biotoop, en die gebruiken als promotor voor ecosysteem, waardoor ook Noordse woelmuis wordt geholpen (meeliften). Vb. Otter / Purperreiger, Vergelijk Roerdomp als ambassadeur voor moerasvogels.
25. Landschapsbeleving
26. Schoon water
27. Waterschappen:
28. Good water Practice
29. Contact opnemen met Willem Alexander
30. Bezoekerscentrum om muis zichtbaar te maken
31. projecten meer prestige,
32. Grutto's/'Purperreiger' (= Noordse woelmuis) in je achtertuin,
33. Projecten uitvoeren en compenseren: PR met compensatiegebieden/maatregelen,
34. Good Building Practice, 2 x ontwikkelen: bouwen en natuur
35. kans geven om geweten af te kopen
36. bijv. via fonds voor kwaliteitsverbetering van een gebied,
37. Noordse woelmuis als iso-keurmerk (certificering) voor projecten in moerasgebieden (woelmuis-proof-project)
38. eigenheid regio,
39. trots,
40. adoptie door Good Living Practice
41. imago wegenbouwers,
42. 1e "ecologische snelweg"
43. inzet op meerdere biotopen
44. politiek willen scoren
45. Formuleer breed kader dat aandacht voor soorten legitimeert (dus niet: "Ruimte voor laagveenmoerassen", want dan valt bijv. natte gebieden in Flevoland buiten de boot, maar: "Ruimte voor moerassen")
46. Ruimte in beleid
47. Flexibiliteit

Bijlage 2 Brainstorm verbredingsopties Zuid-Limburg

1.	Ethische discussie starten over herintroductie	33.	Wijs rigourens regio's aan waar soorten prioriteit hebben boven alles
2.	Aanhaken bij plattelandsbeleid (6 stemmen)	34.	Wijs regio's aan waar ander functies voorrang hebben.
3.	Economisch gewin koppelen aan profit soorten	35.	Eerlijker verdeling van kosten-baten soortenbeleid
4.	Soortenbeleid koppelen aan landschapsbeleid	36.	Niet straffen maar belonen voor aanwezigheid soorten
5.	Saner programma beheer	37.	Soortbeschermingsgelden alleen buiten EHS
6.	Volgende middelen	38.	Schrijft soortenboeken voor kleuterscholen.
7.	Lokaal uitsterven geen probleem	39.	Onderscheid EHS soorten van mijp sbp soorten.
8.	Koppelen aan ecotoerisme	40.	Aanhaken bij het waterbeleid
9.	Koppelen aan bouwondervermijning	41.	Aanhaken bij stadsvernieuwing
10.	Kennis vergaren	42.	gebiedsggerichte aanpak niet als oplossing voor alles inzetten.
11.	Soortpyramides bouwen (signaalsoorten)	43.	Soortenboeken voor omwonenden
12.	Verschillende ecologische evenwichten accepteren, nieuw ecologisch denken, dynamiek	44.	Soortenboeken voor immigranten
13.	Geen uitbreiding steden buiten de randstad	45.	Potenties van gebied koppelen aan ontwikkelingspunt op lange termijn
14.	Volledig gebiedsggericht benadering als integratiekader	46.	Neem NL- 2030 en niet 1850 als uitgangspunt
15.	Regionale identiteit koppelen aan soorten.	47.	Accepteer dat ontwikkelingen ook verlies is.
16.	projectontwikkelaars eerder bij beheersplannen betrekken	48.	Streven naar vergroting van populaties
17.	duurzaam bouwen	49.	Zorg voor goede ambassadeurs
18.	opnemen soortenbeleid in jaarverslagen grote ondernemingen	50.	Maak netwerk van kleine landschapselecteminten
19.	koppel soorten aan actoren die er wat aan kunnen doen en benader vervolgens de actoren (5 stemmen)	51.	Doordring lokale overheden en omwonenden van hun soortenrijkdom
20.	Laat gebruikers en verstoorders betalen om aanwezig te zijn	52.	Sta open voor en zoek inbreng van potentieel schadelijke actoren
21.	Smuibossen, vermarkten van soorten	53.	Soortenbescherming in de media
22.	Issuemanagement (7 stemmen)	54.	Ecologie als vak basisschool
23.	Zoek een metafoor voor verdwijnen soorten	55.	Zwarte pieten in het nieuws
24.	europa verantwoordelijkheid, middelen, beleid, stroomlijnen naar soortenbeleid	56.	De vervuiler betaalt.
25.	deel succeszen soortenbeleid	57.	Maak informatie makkelijk beschikbaar voor actoren
26.	jagers erbij betrekken	58.	10% van het nationale budget naar natuurbescherming
27.	Soorten in geld uitdrukken		
28.	Interreg en Life, meer geld		
29.	Maak soorten spannend en beleefbaar		
30.	Maak soortenbeleid vanzelfsprekendheid		
31.	Doe soortenbeleid omdat je het wil, niet omdat het moet		
32.	Intrinsieke waarde van soorten als uitgangspunt		

Bijlage 3 Brainstorm generieke verbredingsopties

1.	Kostenbesparing in kennisstromen, efficiëntie en samenwerking samenbrengen (Kennismanagement) Klantgericht. Beschikbaarheid vergroten van kennis door drempel voor aanschaft te verlagen	14.	Coalities verkrijgen niet op soorten maar op condities voor landschapsbeheer. (akkerlandbeheer, houtwallen)
2.	Werk met werk maken in ontwerp- en besluitvormingsprocessen: kennis aandragen die nodig is ten aanzien van multifunctionele oplossingen: ing bureau, DLG, ste-denbouwkundige bureaus. Voorlichting, laten meelopen in de besluitvorming. Kan ook instrumenten zijn voor stadssecoloog.	15.	Wees duidelijk over je referentiekader. Relatie tussen verschillende schaalniveaus. Internationaal referentiekader. Taak van onszelf. Aanpassen van de grondslag voor bescherming. Herziening/herdefinitie van soortenlijst. Bouwen van afwegingskader, criteria.
3.	Tools: Toegang verschaffen. Makkelijker bij recreatie (anwb en recreatieschap). Forceren van. Status van plannen vergroten. Van vrijblijvend naar verplicht. Handhaving komt er dan ook bij kijken. (in voorfase in plannen, implementatietools en handhaven)	16.	Lifestyle, strategie: stimuleer en promoot duurzaam geproduceerde consumenten-artikelen. Voorwaarde om de ontwikkeling in gang te zetten.Het gaat soorten helpen. Verbeteren landschapsecologische condities, Ah en Aldi inzetten. Gebruik het icoon van de soort ervoor. Tritt van tijdschriften moet onderdeel zijn van soorten-beschermingsplannen. Niet grasduinen. (marketing).
4.	Positieve imago van soorten creëren, versterken. Twee componenten: soorten zijn het waard o m te beschermen tav het gewone publiek (media, onderwijs, internet, mee naar buiten nemen)	17.	National Geographic richten over soortenbeleid in NL/West Europa
5.	Excursies: wethouder en kinderen. Je moet weten wat het is en wat de waarde van een soort is. Bestuurlijke voorbeeldfunctie. Bedrijventerein, soorten, educatie en fascinate laten beleven.	18.	Bouwondernemingen en projectontwikkelaars. Substantiële financiële bijdrage van-regeling, analogie aan kunstbeleid. Elke ingreep, leuke pot vormen voor groepenpro-jecten.
6.	Opkraken kennis scholen en onderwijs	19.	Parlamentschappen, andere manier van bouwen. Draai maken door projectontwikke-lars. Niet defensief denken. Ongedachte oplossingen mogelijk maken. Voorbeeld-Culmborg. Financiële ruimte bieden
7.	Alert reageren als bestuurder. Er achter gaan staan. Bestuurlijke voorbeeldfuncties	20.	Beloning vzzinnen voor ruimtelijke ingrijpen voor goed gedrag. Geld rondpompen
8.	Opkomen voor specifieke soort. Slechte en goede cases als voorbeeld.	21.	Benomen van ecoduct. Het gebeurt al MCR, Tracawet.
9.	VNG als belangenhouder en natuurlijk groenbeheerder, promotor.	22.	Kennis van rode sector binnen binnen 'onze groene wereld'
10.	Waterenschappen zijn verantwoordelijk voor goed soortenbeheer in NL. UW zou goede voorlichting moeten geven. Ecologische doelstelling toevoegen aan hun doelstelling en missie.	23.	Prijsvraag voor bedrijf, organisatie. Bedrijf kan zich zo profileren. Beste, meest innovatief.
11.	Hoer vertaal je biodiversiteitsvraag nu naar clubs als VNG, UW, LTO, ANWB, Recron enz. ngo-niveau. Wat zouden ze kunnen doen, stimulansen zoeken om ze in beweging te krijgen. Verantwoordelijkheden geven. Engagement versterken.	24.	Relatie gebiedsbeleid en natuurbeheerders. Regelgeving programma beheer toe-snijden op het soortenbeleid.
12.	Gebruik maken van voorbeelden waar het wel al goed gaat. WBE, imkers, IWN, boeren, poelen aanleggen. Dat is er allemaal aan. Koppelen met soortenbeleid.	25.	Ontwikkel voorbeeldplannen en til deze op. Voor gemeenten en ANWB om structu-partners. Coalitievorming
13.	Benoem lokale coördinatoren: kennis en informatie tussen doelen van de lokale clubs en kennis over soorten (beleid). Koppelen van allerlei lokale groene initiatie-Sturen op soortenbeleid.	26.	Fiscale regelingen, aftrekposten voor bedrijven (makkelijk: recreatiesector) die sootrvriendelijk investeren. Op soortenniveau randvoorwaarden definiëren. Handhaven via monitoring en evaluaties.

Bijlage 4 Deelnemers aan atelier

naam	Organisatie
Marc Argeeloo	Vogelbescherming
Daniëlle Bankert	EC-LNV
Ron Beenen	provincie Utrecht
Wilbert Bosman	Ravon
Irene Bouwma	Alterra
Lysbeth van Brederode	LNV Directie Natuur
Tim vd Broek	Natuurmonumenten
Jolanda Dirksen	Alterra
Ruud Foppen	Sovon
Barend van Gemerden	Vogelbescherming
Edgar vd Grift	Alterra
Adriaan Guldemond	CLM
Pieter Joop	EC-LNV
Robbert Keizer	SBNL
Jan Dirk Kievit	Provincie Utrecht
Remco Kranendonk	Alterra
Hein Krantz	Landschapsbeheer NL
Bas v Leeuwen	RLG
Paul Opdam	Alterra
Ron Ravestein	LNV
Petra Schep	Waterstap Groot Salland
Zebo Schimmel	Staringsadvies
Rob Schröder	Alterra
Jan Sevenster	LNV Directie Natuur
Isolde Somssen	LNV Directie Platteland
Janneke v Veen	KUN
Ludy Verheggen	IKL Limburg
Moniek Verhoeven	provincie Limburg
Theo Verstrael	Platform SOB
Edzard van de Water	provincie Flevoland

Nieuwe strategieën van pro-actief soortenbeleid: proefdraaien met een gebiedsgerichte aanpak

Verslag Werkatelier 28 april 2004

Annoesjka Wintjes (WING Proces Consultancy)
Rob Schröder (Alterra)
et al

Alterra-rapport 992, ISSN 1566-7197
Wing-rapport 004

Woord vooraf

Geachte betrokkene,

Voor u ligt het verslag van werkatelier Nieuwe Strategieën van pro-actief soortenbeleid op 28 april 2004 te Wageningen. Het werkatelier vloeit voort uit een nieuwe aanpak van het soortenbeleid voor natuur.

Het soortenbeleid vertrok tot nu toe vanuit de ecologie van de soorten, vervolgens kwamen de habitat-eisen aan bod, daarna de maatregelen en als laatste de actoren. Deze aanpak voldoet niet meer in de huidige maatschappij en verandert daarom. Er vindt een omkering plaats. Nu is de aanpak vanuit soorten, waar ze voorkomen en wat daar de habitat-eisen zijn, vervolgens wordt nagegaan welke actoren daarbij betrokken zijn en welke maatregelen dan nodig zijn. Om deze nieuwe aanpak te voeden heeft de directie Natuur van het ministerie van LNV een onderzoek uitgezet bij Alterra, waarvan het werkatelier onderdeel uitmaakt.

De resultaten van het werkatelier verwerkt de projectgroep van Alterra tot een advies aan de Taskforce Impuls Soortenbeleid en aan de projectgroep Meerjarenplan Soortenbeleid 2004-2007.

Ik hoop dat dit proces van samen optrekken met actoren en gezamenlijke ideevorming zal bijdragen aan een nieuw pro-actief Meerjarenplan Soortenbeleid.

Jan Sevenster

Inhoud

Samenvatting	5
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Drie zoekrichtingen	7
1.3 Waarom een werkatelier	7
2. Procesverslag	9
2.1 Werkatelier	9
2.2 Werkgroepen	9
2.3 Methode ontwerpen met ecologische netwerken	9
2.4 Methode actorenanalyse	10
3. Gebiedsgerichte werkwijze voor regio-specifieke soorten Waterland	11
3.1 Kenmerken Waterland	11
3.2 Ontwerpen met ecologische netwerken: Noordse Woelmuis	12
3.3 Ontwerpen met ecologische netwerken: Grutto	14
3.4 Verbredingsopties in Waterland	17
4. Gebiedsgerichte werkwijze voor regio-specifieke soorten Zuid-Limburg	19
4.1 Kenmerken Zuid-Limburg	19
4.2 Ontwerpen met ecologische netwerken: Hazelmuis	19
4.3 Ontwerpen met ecologische netwerken: Das	21
4.4 Verbredingsopties in Zuid-Limburg	23
5. Generieke soorten: actorenanalyse en strategieën	25
5.1 Ontwikkelingen in beleid	25
5.2 Actorenanalyse Grote Modderkruiper	27
5.3 Actorenanalyse Ruge Dwergvleermuis	29
5.4 Strategieën om actoren in beweging te krijgen	31
6. Aanbevelingen Meerjarenplan Soortenbeleid (MJP)	33
6.1 Aanbevelingen deelnemers	33
6.2 Reactie opdrachtgever	33
7. Verwachtingen en evaluatie van de dag	34
Literatuur	35

Bijlage 1 Brainstorm verbredingsopties Waterland	36
Bijlage 2 Brainstorm verbredingsopties Zuid-Limburg	37
Bijlage 3 Brainstorm generieke verbredingsopties	38
Bijlage 4 Deelnemers aan atelier	39

Samenvatting

De directie Natuur van het ministerie van LNV heeft Alterra gevraagd te adviseren bij het ontwikkelen van nieuwe, gelooftwaardige strategieën van soortenbeleid. Het werkatelier van 28 april 2004 is een onderdeel van dit Alterra-project. Het werkatelier heeft als doel het toetsen en verder uitwerken van de denkwijze van de Alterra-projectgroep en het ontwerpen van meerdere mogelijke oplossingen.

De Alterra projectgroep denkt dat de soortenzorg voor een groot deel ruimtelijk en regionaal zal moeten worden uitgewerkt. Daarnaast is een generiek beleid nodig voor soorten die verspreid voorkomen. Voor beide zoekrichtingen is het nodig om te verdeden naar ander beleid en nieuwe doelgroepen. Daarom hebben tijdens het werkatelier 3 werkgroepen gewerkt aan de volgende opgaven:

1. Ontwerp een gebiedsgerichte strategie voor het soortenbeleid en gebruik daarbij de methode "ontwerpen met ecologische netwerken" met behulp van de case: • Waterland en de soorten "Grutto" en "Noorse Woelmuis"
• Zuid-Limburg en de soorten "Das" en "Hazelmuis"
2. Ontwerp strategieën voor het soortenbeleid gericht op soorten die overal voorkomen in Nederland met behulp van de soorten Grote Modderkruiper en Ruige Dwergveermuis en gebruik daarbij de methode "actoranalyse".

Na een verkenning van het gebied, de soorten en mogelijk duurzame inrichtingsmaatregelen voor de soort hebben 2 groepen gedraainstormd over verbredingsopties waarbij de volgende strategieën zijn bedacht:

Case Waterland:

- *Flexibel (soorten) & Aansprekend*: Probeer het soortenbeleid vooral praktisch in te vullen. Zet bijvoorbeeld in op clusters soorten die gekoppeld zijn aan een gebied of kies voor aabare soorten.
- *Good Practice*: De drie sterren van Good Practice staan voor certificering van een breed scala aan activiteiten: farming, building, watermanagement, transport, construction en living.
- *Trots*: Probeer soortenbeleid mee te koppelen met gebiedseigenheid, cultuurhistorie, en een nostalgisch gevoel. Daar kan men trots op zijn. De soort kan een symbool of motor voor regionale ontwikkeling en profilering worden.

Case Zuid-Limburg:

- *Koppel soorten aan actoren en benader actoren*. Niet elke actor heeft affiniteit met dezelfde soorten. Daar kan op ingespeeld worden door te trachten specifieke soorten aan actoren te koppelen.
- *Heerlijk hazelmuis III* De Hazelmuis moet beleefbaar worden en om dat voor elkaar te krijgen is issuemanagement nodig. Een reclamecampagne bijvoorbeeld.

- *Platteland Springlevend!* Probeer met het soortenbeleid aan te haken bij het plattelandsbeleid en lift mee met de uitstraling ervan: 'het genieten van het echte leven'.

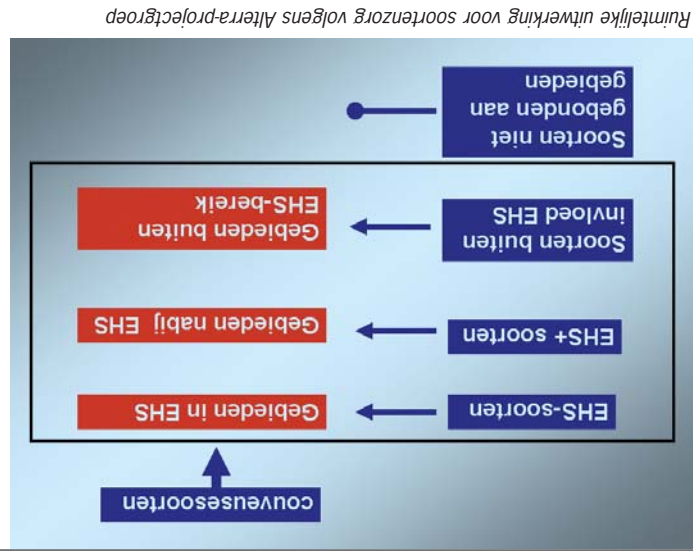
Na een verkenning van het gebied, de soorten, verbredingsmogelijkheden en bijbehorende actoren heeft 1 groep gedraainstormd over hoe actoren in beweging te krijgen. Daarbij zijn de volgende strategieën bedacht.

Bedachte strategieën voor de generieke soorten zijn

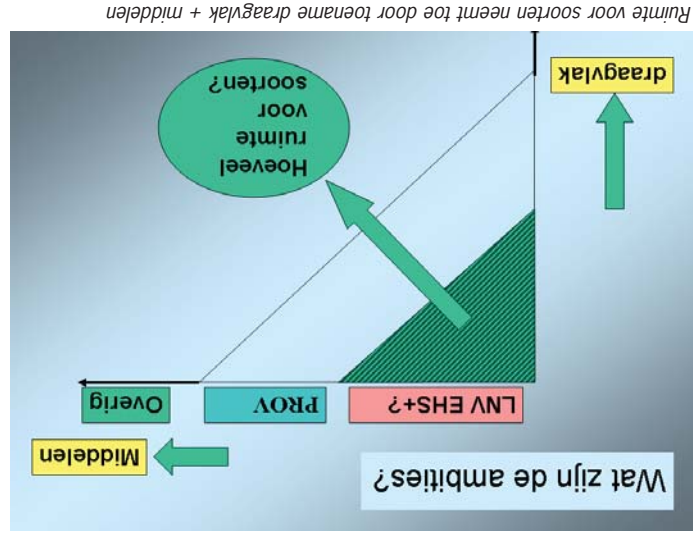
- *Slim kennis indringen*: Een strategie om actoren in beweging te krijgen is door slim kennis in te brengen in met name besluitvormingsprocessen en ontwerp van nieuwe ontwikkelingen.
- *Lokale coalities*: Lokale coalities moeten de basis zijn van het soortenbeleid. Het gaat om het samenbrengen van actoren op gemeenschappelijk belang.
- *Belonen: we zijn blij met soorten*: Deze strategie bestaat uit belonen van soortvriendelijk gedrag door bv fiscale voordelen bij soortvriendelijke investeringen, prijs voor het beste bedrijf of een kwaliteitskeurmerk.
- *Programma Beheer afstemmen op soortenbeleid*: De belangrijkste maatregelen voor soorten worden vanuit Programma Beheer gefinancierd. Zonder financiële compensatie zijn partijen niet over de streep te trekken om het soortenbeleid uit te voeren.

Op basis van de uitkomsten van de werkgroepen hebben de deelnemers vier duidelijke aanbevelingen voor het nieuwe Meerjareplan Soortenbeleid gegeven.

1. Zet in op gebiedsgericht werken.
2. Maak een keuze uit de 150 soorten waarop men zich moet richten, zodat het soortenbeleid hanteerbaarder wordt. Vergroot de effectiviteit van het soortenbeleid door het expliciet maken van keuzes.
3. Benoem ambassadeurs om het soortenbeleid te stimuleren en lift mee met ander beleid zoals Programma beheer en landschapbeheer.
4. LNV moet een duidelijke rol innemen, echter andere actoren moeten kaarten op tafel leggen. Bij het opstellen van een nieuw plan zullen bestaande en nieuwe actoren pro-actief betrokken moeten worden.

Ruimtelijke uitwerking voor soortenzorg volgens Alterra-projectgroep

Ruimte voor soorten neemt toe door toename draagvlak + middelen

Pluspunten	Minpunten
<ul style="list-style-type: none"> - Opzet en structuur - Vormgeving en leesbaarheid - Uitvoeringsgericht - Inzicht in te beschermen soorten - Selectie van de soorten - Doelen worden in essentie onderschreven 	<ul style="list-style-type: none"> - Te weinig budget beschikbaar - Uitvoering blijft achter - Uitvoering nog niet optimaal, weinig aandacht voor bestuurlijk traject - Aansluiting met andere beleidsvelden ontbreekt - Onvoldoende aanhaken bij lopende projecten - Uitvoeringstermijn van 5 jaar te beperkt - inhoud moet bondiger, meer ter zake - Doelen te ambitieus - Te veel soorten t.o.v. budget - Focus op soorten nog te breed - Aantallen soorten, aantallen plannen - Duur planvorming
<ul style="list-style-type: none"> - Goede samenwerking betrokken partijen - Potentiële actoren willen betrokken raken - Coördinator erg betrokken - Plannattige manier van werken 	<ul style="list-style-type: none"> - Verantwoordelijkheden onduidelijk - Gewenste bijdrage en inbreng betrokken actoren onduidelijk - Gedegen coördinatie ontbreekt - Uitvoering niet transparant - Commitment of draagvlak niet altijd aanwezig of onduidelijk
<ul style="list-style-type: none"> - Meer aandacht voor soorten - Verduidelijkt het soortenbeleid - Veel partijen betrokken geraakt - Coördinatie van initiatieven 	<ul style="list-style-type: none"> - Doorwerking naar andere beleidsvelden - Onbekendheid bij derden
Effect	Effect

Evaluatie van het MJP soorten uitgevoerd door EC-LNV

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Het soortenbeleid in het natuurbeheer wordt in brede kring als onvoldoende effectief beschouwd, o.a. door de Raad Landelijk Gebied (RLG). Deze opvatting wordt ondersteund door de evaluatie van het Meerjarenpian soortenbeleid (MJF) uitgevoerd door het Expertise Centrum van het Ministerie van LNV (zie kader). De directie Natuur van hetzelfde ministerie heeft Alterra gevraagd te adviseren bij het ontwikkelen van nieuwe, geloofwaardige strategieën van soortenbeleid.

Alterra heeft de vraag geïnterpreteerd als een advies over zowel inhoud als proces. Qua inhoud gaat het om het gezamenlijk formuleren van een probleemstelling en het ontwikkelen van nieuwe uitgangspunten, oplossingen en strategieën. Daarbij geldt het advies van de RLG als richtingwijzer. Dit betekent dat het soortenbeleid duidelijker moet worden gformuleerd, effectiever vorm gegeven en verbreed naar ander beleid en nieuwe doelgroepen. Doel is dat betrokken partijen zicht krijgen op een effectiever soortenbeleid en tot overeenstemming komen over een gezamenlijke aanpak. Ecologisch gaat het erom duidelijk te krijgen welke strategieën voor welke soorten effectief zijn. Vanuit bestuurlijk perspectief moet het project aangeven welke maatschappelijke actoren een rol kunnen spelen in het soortenbeheer en zo ja, waar en hoe. De Minister van LNV kan dan meer de rol van regisseur gaan vervullen.

1.2 Drie zoekrichtingen

Er worden 3 zoekrichtingen onderscheiden in de opdracht naar Alterra:

1. Soortenstrategie (beleidsinhoud): hoe komen we tot duidelijke, specifieke en realistische soortendoelstellingen?
2. Ruimtelijke strategie: hoe komen we tot regio-specifieke, effectieve en haalbare oplossingen en maatregelen?
3. Verbreding- of doelgroepenstrategie: hoe komen we tot verbreding van het draagvlak van het soortenbeleid?

Qua proces gaat het om het doorlopen van een ontwerpproces van beleid, samen met degenen die betrokken zijn en moeten worden bij het beleid.

1.3 Waarom een werkatelier?

Het soortenbeleid (vooral de wetgeving) heeft tot gevolg dat ook buiten natuurgebieden diverse actoren rekening moeten houden met natuurbescherming. Bij velen heeft soortenbescherming een negatief imago van verboden en belemmeringen. De zoekrichting van een "pro-actief" beleid wil zulke problemen voorkomen.

De Alterra projectgroep heeft voorwerk verricht en een diagnose gesteld (zie kader). Op basis van die diagnose denkt de projectgroep dat de soortenzorg voor een groot deel ruim-

telijk en regionaal zal moeten worden uitgewerkt. Daarnaast is een generiek beleid nodig voor soorten die verspreid voorkomen. Voor beide zoekrichtingen is het nodig om buiten de natuurbeschermers nieuwe actoren te betrekken. Voorlopig gaan ze uit van de volgende strategieën:

- Soortenbeheer in natuurgebieden (in de ecologische hoofdstructuur, EHS)
- Gebiedsgericht soortenbeheer (buiten de EHS)
- Generieke soortenzorg door (nieuwe) doelgroepen
- Specialistische soortenzorg

Drie van de bovengenoemde benaderingen (gebiedsgericht soortenbeheer binnen en buiten de natuurgebieden en generieke soortenzorg) worden getoetst en verder uitgewerkt via het werkatelier van 28 april 2004.

Presentatie van Alterra Projectgroep:

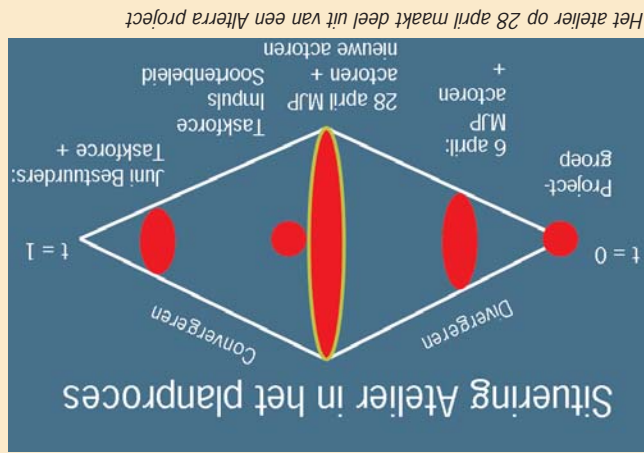
Het soortenbeleid is beleidsmatig geïsoleerd. Het soortenbeleid werkt niet door in andere beleidscategorieën (o.a. landschapsbeleid, waterbeleid) en lijkt niet serieus te worden genomen. Het soortenbeleid is niet geïntegreerd in gebiedsgericht beleid. Soorten zijn nauwelijks doel in ruimtelijke plannen. In gebiedsgericht beleid wordt gewerkt met doelsoorten in plaats van bedreigde soorten uit het soortenbeleid. Doelsoorten zijn niet concreet naar doelen voor gebieden uitgewerkt, maar zijn bedoeld als generieke kwaliteitsindicator. Alleen voor de Habitatrichtlijnsoorten zijn soorten aan gebieden toegewezen.

Het draagvlak voor het soortenbeleid is beperkt. Soorten worden gezien als lastig in beheer en als hinderlijk in ruimtelijke ordening. Soorten worden niet als publieke waarde en als natuurlijk kapitaal voor latere generaties gezien. Soorten ziet men ook niet als economische factor in regionale ontwikkeling. Ook Wetgeving wordt als hindernacht ervaren. Het gaat vaak om individuen en het soortenbeleid zet zich daar mee klem. Het moet gaan om populaties, die hebben namelijk veerkracht en kunnen zich ruimtelijke aanpassen.

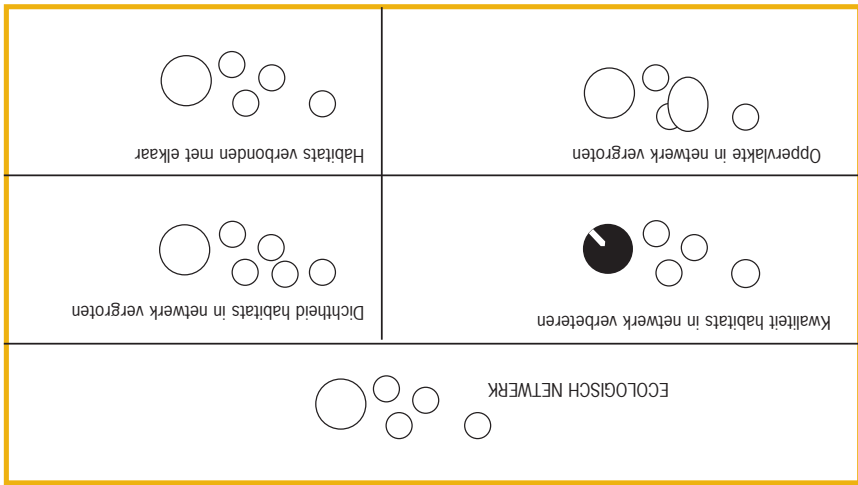
Nieuwe wegen?

Een doorbraak kan zijn het herformuleren van de ambitie. Terug naar populaties van 1982 past niet bij de realiteit. We gaan ons dus vooral richten op het optimaal inrichten van de ruimte voor soorten, zodat zo veel mogelijk populaties veerkracht hebben. Het is een zoektocht naar een nieuw elan door populaties als object te beschouwen. Het gaat dan om het scheppen van condities die duurzaam voortbestaan mogelijk maken, zoveel mogelijk gebiedsgericht, en de strategie aanpassen aan situaties van de soort. Indien meer aangehaakt wordt bij ander beleid, komen meer middelen beschikbaar voor soortenzorg. Wanneer ook het draagvlak toe neemt door andere actoren erbij te betrekken, onstaat meer ruimte voor soorten, zie dia.

Dit betekent dat verbreding van het soortenbeleid een belangrijke opgave is. Het soortenbeleid moet zoveel mogelijk meeliffen met andere beleidsdoelen en -maatregelen: bijvoorbeeld Nationale Landenschap-ten, Waterbeleid en Integraal gebiedsbeleid. Verbreding betekent ook zo veel mogelijk actoren inschakelen. Soortenbeleid is meer dan overheidsinspanning. Soorten zijn een indicator van duurzaam ondernemen en goed farming practice. Soorten zijn een publieke waarde en een reclame of symbool voor de identiteit van de regio. Ondernemers zijn er trots op dat ze bijdragen aan duurzame ecologische ontwikkeling en nemen deel aan gebiedsconsortia en investeren in condities voor soorten.

Het atelier op 28 april maakt deel uit van een Alterra project

2. Procesverslag

De projectgroep van Alterra heeft samen met WING Proces Consultancy het werkatelier georganiseerd waar betrokkenen uit het soortenbeleid en beoogde nieuwe partners samen nadenken over nieuwe strategieën voor het soortenbeleid natuur.

2.1 Werkatelier

Belanghebbende uit de natuursector en andere sectoren, zoals water en ruimtelijke ordening zijn uitgenodigd. De genodigden hadden een open en positieve instelling en dachten kritisch mee over zoekrichtingen. Deze combinatie en houding van deelnemers aan het project heeft geleid tot uitwisseling van kennis en inzichten waaruit nieuwe gezamenlijke ideeën en aanbevelingen voor het nieuwe meerjarenbeleidsplan zijn ontstaan.

Het atelier maakt deel uit van een Alterra-project. Dit project zal uitmonden in een advies aan de Taskforce Impuls Soortenbeleid en aan de projectgroep Meerjarenplan Soortenbeleid 2004 - 2007. Het werkatelier heeft als doel het toetsen en verder uitwerken van de denkwijze van de Alterra-projectgroep en het ontwerpen van meerdere mogelijke oplossingen.

De volgende opgaven zijn geformuleerd voor de deelnemers van het atelier:

1. Ontwerp een gebiedsgerichte strategie voor het soortenbeleid en gebruik daarbij de methode "ontwerpen met ecologische netwerken" mbv de case:
 - Waterland en de soorten "Grutto" en "Noordse Woelmuis"
 - Zuid Limburg en de soorten "Das" en "Hazelmuis"
2. Ontwerp strategieën voor het soortenbeleid gericht op soorten die overal voorkomen in Nederland mbv de soorten Grote Modderkruipeer en Ruige Dwergvleermuis en gebruik daarbij de methode "actorenanalyse";
3. Formuleer op basis van de uitkomsten van het atelier aanbevelingen voor het Nieuwe Meerjaren Plan Soortenbeleid.

2.2 Werkgroepen

Gedurende de dag werd met vooraf gegeven materiaal (kaarten van het gebied en gegevens van soorten) in 3 werkgroepen gewerkt aan concrete invulling van nieuwe strategieën voor het soortenbeleid conform genoemde opgaven. In grote lijnen ging het om:

- Groep 1 en 2: Waterland en Zuid Limburg:
- Verkennen van het studiegebied
 - Verkennen van de soorten
 - Methode "ontwerpen met ecologische netwerken" volgen: Welke ruimtelijk maatregelen zijn nodig voor de soorten?
 - Vervolgens via brainstorm: Welke verbredingsmogelijkheden zijn mogelijk gezien de habitatiegebieden van de soorten?

2.3 Methode: Interactief plannen met ecologische netwerken

- Vervolgens via keuze komen tot 3 uitwerkingen in een poster. Wie zou wat voor welke soort kunnen doen?
- Groep 3: Overal voorkomende soorten:
 - Verkennen van het beleid
 - Verkennen van de soorten
 - Methode actorenanalyse volgen: Welke verbredingsmogelijkheden zijn denkbaar per soort en welke nieuwe actoren zijn te benaderen?
 - Vervolgens via brainstorm: Hoe komen actoren in beweging om verbeteringen voor het soortenbeleid uit te voeren?
 - Vervolgens via keuze komen tot 4 uitwerkingen in een poster. Toelichting op de strategie en welke actie als eerste moet gebeuren.

Ecologische netwerken zorgen voor ruimtelijke samenhang op grotere schaal. Het ruimtelijke patroon van ecologische netwerken kan veranderen zonder dat ze hun potentie als duurzaam netwerk hoeven te verliezen. Alterra heeft in 2002 een methode ontwikkeld om interactieve planvorming op basis van ecologische netwerken te faciliteren. De methode dient als hulpmiddel om besluitvorming over natuur te sturen. De methode start met het bepalen van de soorten die men wil bekijken in een gebied. Daarna kan men kiezen voor gebieden die te verbeteren zijn, en voor inrichtingsmaatregelen. Keuze uit: kwaliteit verbeteren, Oppervlakte in netwerk vergroten, Dichtheid gebiedjes in netwerk vergroten, Gebieden verbinden. Waar het vooral om gaat is dat het keuzeproces inzichtelijk wordt en dat voor ecologisch duurzame maatregelen gekozen wordt. De volgende stappen zijn doorlopen:

- Stap 1: Soorten bepalen
- Stap 2: Ecologische Netwerken bepalen
- Neem habitakaart
 - Haal uit kenmerkentabel de maximale afstand die de soort kan overbruggen
 - Omcirkel met potlood de netwerken: verzameling gebieden die minder dan de dispersieafstand uit elkaar liggen
- Stap 3: Sleutelgebieden bepalen
- Haal uit de kenmerkentabel de oppervlaktemaat van het sleutelgebied die bij de soort hoort
 - Omcirkel met oranje de sleutelgebieden op de habitakaart
- Stap 4: Duurzaamheid van het netwerk bepalen
- Meet de oppervlakte habitatiegebied van de netwerken en schrijf deze met potlood op de habitakaart
 - Haal uit de kenmerkentabel de duurzame oppervlaktemaat en vergelijk (duurzaam =

- Stap 5: Maak 2 netwerken duurzamer
 Daaronder de rode netwerken, idem.
 Daaronder de groene netwerken, idem, Daaronder de rood met oranje netwerken, idem,
 boven aan, grootste oppervlakte eerst en nummer ze op flap en op kaart. Daaronder
 • Pak de flip-over "ordening naar duurzaamheid", Zet de netwerken groen + oranje gebruik kenmerkentabel voor de streefoppervlakte
 • Kies 2 netwerken die je wil verbeteren (de meest duurzame rode + oranje lijnen), Kies uit oplossingsstrategieën,
 o Kwaliteit verbeteren
 o Oppervlakte in netwerk vergroten
 o Dichtheid gebiedjes in netwerk vergroten
 o Gebieden verbinden

2.4 Methode: Actorenanalyse

En stakeholderanalyse is geschikt om uit te voeren door zowel de vraaghebber als stakeholders zelf. De analyse maakt transparant wie de stakeholders zijn die te maken hebben met bijvoorbeeld het soortenbeleid voor natuur. Op basis van een stakeholderanalyse kan vervolgens een plan of ontwikkelproces op maat ontworpen worden. Het draagt bij aan de uitvoerbaarheid van een project.

"Rich Pictures" is ontwikkeld als een instrument om complexe situaties te verkennen. Het heet "Rich" omdat het de bedoeling is om zoveel mogelijk te verzamelen over het onder-

Ruimtelijke dimensies van de habitat-netwerken per soort.

Soort	Ecosysteem	Dispersie-afstand (km)	Omvang (SG) sleutelgebied	Opp. duurzaam netwerk met SG	Opp. duurzaam netwerk zonder SG	Barrière (netwerkgrens)
Zuid-Limburg	Das	Kleinschalig p cultuurandscha	25-35	3.000 ha	9.000 ha	Kanalen Snelwegen Kanalen Wegen > 3000 voertuigen
Wateland	Grutto Noordse woelmuis	Grasland Moeras	25-30 3-5	20 ha 50 ha 80 ha	75 ha	120 ha 100 ha Wegen > 3000 voertuigen

werp. 'Picture' omdat er met symbolen, iconen cartoons, tekeningen en zo min mogelijk woorden gewerkt wordt. Een van de toepassingen is om belangrijke actoren, hun belangen en hun onderlinge relaties in beeld te brengen. Alles wat belangrijk lijkt kan door de werkgroep opgenomen worden zonder te proberen een "waarheid" naar boven te halen. Het mag ook subjectieve informatie geven zoals: de perspectieven van een stakeholder, vooroordelen, zorgen en conflicten. De volgende stappen zijn doorlopen:

Stap 1: Verkenning 2 soorten

Stap 2: Verkenning huidig beleid in Nederland

Stap 3: Welke verbroederopties zijn mogelijk per soort?

o Pak het A0 vel en teken of plak de soort iets links van het midden

o Schrijf ieder een verbredingsmogelijkheid op een geeltje en zoek er een plaatje bij: maak er een collage van iets rechts van het midden en zet trefwoorden erbij

Stap 4: Welke actoren horen daarbij?

o Schrijf de actoren rondom het betreffende beeld denk aan: andere beleidsterre-

nen (biodiversiteit, leefomgevingkwaliteit), win- win situaties, defensie, locale

bewoners

Stap 5: Welk belang hebben actoren bij de soorten?

o Schrijf het bij de actor

Stap 6: Overeenkomstige belangen zoeken

o Teken groene pijlen als het overeenkomstige belangen zijn

o Teken rode pijlen als het verschillende belangen zijn

3. Gebiedsgerichte werkwijze voor regio-specifieke

soorten Waterland

In de groep is gestart met een verkenning van het studiegebied. Samen is geïnformeerd wat karakteristieken zijn van het landschap, de verstedelijking, het water en de landbouw. Deze gebieds verkenning biedt aanknopingspunten voor verbeteropties in de methode ontwerpen met ecologische netwerken en het verkennen van verbeteropties voor het soortenbeleid.

3.1 Kenmerken van Waterland

Landschap

- Oud cultuurlandschap
- Rijk aan weidvogels
- Reservaatgebieden (o.a. Wormer- en Jisperveld): populaties weidvogels gekeldderd voor een soort als de Noordse woelmuis
- Er is elan in de streek, de wil is er om breder te kijken dan agrarische bedrijfsvoering

Verstedelijking

Landschap nog behoorlijk gaaf, bebouwing in open gebied nog beperkt, relatief veel in bestaande kernen

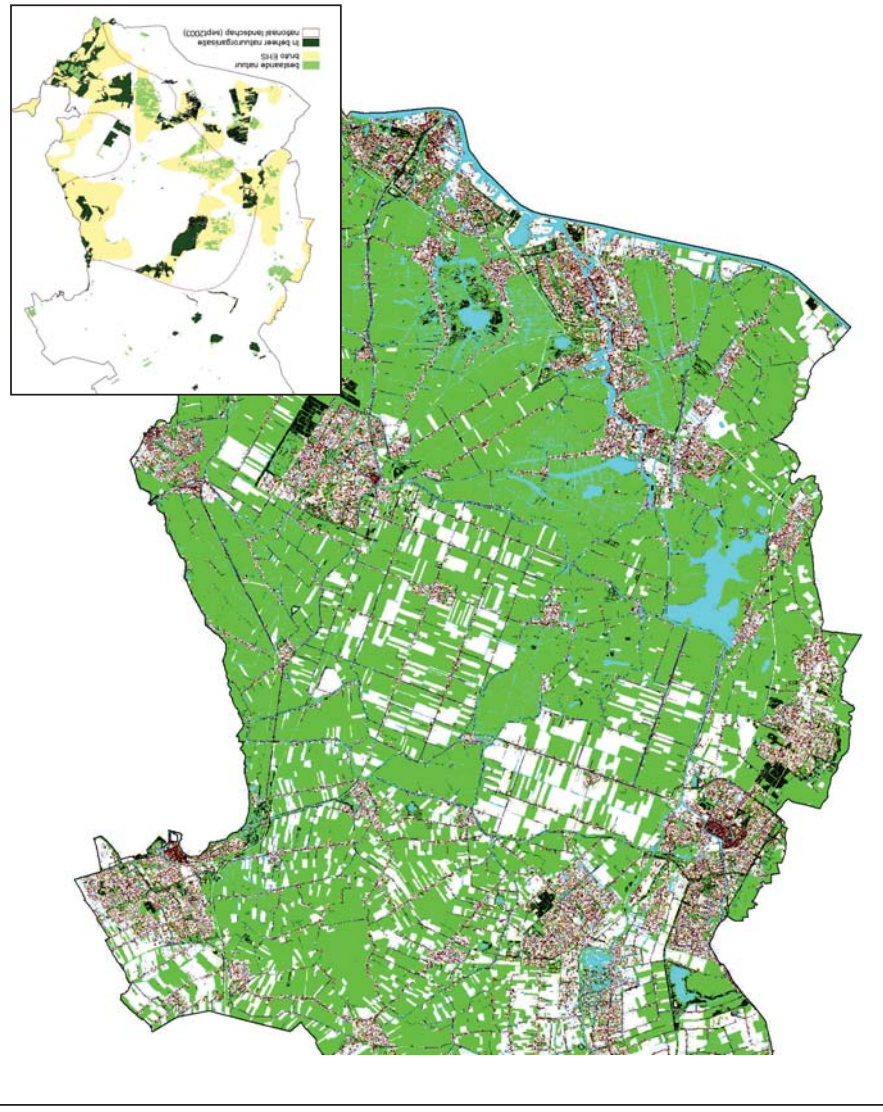
Recreatief belangrijk gebied (Amsterdam), wordt veel gefijst

Water

- Hoog waterpeil, veel open water
- Inlinking - bijstelling waterpeil nodig
- Last van zoute kwel valt mee
- Waterberging wordt als onzekerheid ervaren

Landbouw

- Grootste deel door boeren beheerd, deel bij de terreinbeheerders, maar dan ook vaak via inschakelen boeren
- Agrarische Natuurvereniging Waterland is zeer actief: veel weidvogelbeheer, o.a. mozaïekbeheer voor grutto's, niet-overbeheer
- Vooral melkveehouders, boeren is er moeilijk (nat), en de levensvatbaarheid van de extensieve landbouw is twijfelachtig
- Natuurbeheer door boeren bemoeilijkt door: gebrek aan inkomsten voor activiteiten die

Noordse woelmuis						
nr. Netwerken	Huidig opp	Steu- gebied	Duurzaam	Oplossingen	Extra opp	toelichting
1A	> 1000	> 1000	+	Barrières slechten	+	Barrières slechten
1B	20	-	+	Barrières slechten	+	Barrières slechten
1C	> 1000	> 1000	+	Barrières slechten	+	Barrières slechten
1D	> 1000	> 1000	+	Barrières slechten	+	Barrières slechten
2	120	50	+	Kwaliteitsverbetering	+	Verbinden / vergroten
3	65	-	(+)	Verbinden / vergroten	+	Verbinden / vergroten
4	250	200	+	Verbinden / vergroten	+	Verbinden / vergroten

De onderscheiden netwerken in Waterland voor de Noordse Woelmuis

3.2.1 Noordse Woelmuis soortinformatie
 Het verspreidingsgebied van de Noordse woelmuis wordt door het verdwijnen van geschikte biotopen geleidelijk steeds kleiner. De kans dat de soort in de kleinere terreinen uitsterft neemt hierdoor toe. De soort wordt vooral gevonden in natte gebieden, maar komt ook voor in drogere biotopen. De soort heeft het echter moeilijker in de drogere gebieden van neer andere woelmuissoorten (aardmuis, veldmuis) aanwezig zijn.
 De Nederlandse populatie Noordse woelmuis vormt een aparte ondersoort. Behalve in bijlage 4 van de Habitatrichtlijn, staat deze ondersoort ook als prioritaire soort in bijlage 2 van deze Europese richtlijn.

In de groep is gezamenlijk besproken wat de kenmerken zijn van de soorten Noordse Woelmuis en Grutto. In twee subgroepen is per soort de habitat bekeken en bepaald of deze duurzaam was, en/of welke maatregelen nodig waren.

3.2 Ontwerpen met ecologische netwerken in Waterland: Noordse Woelmuis

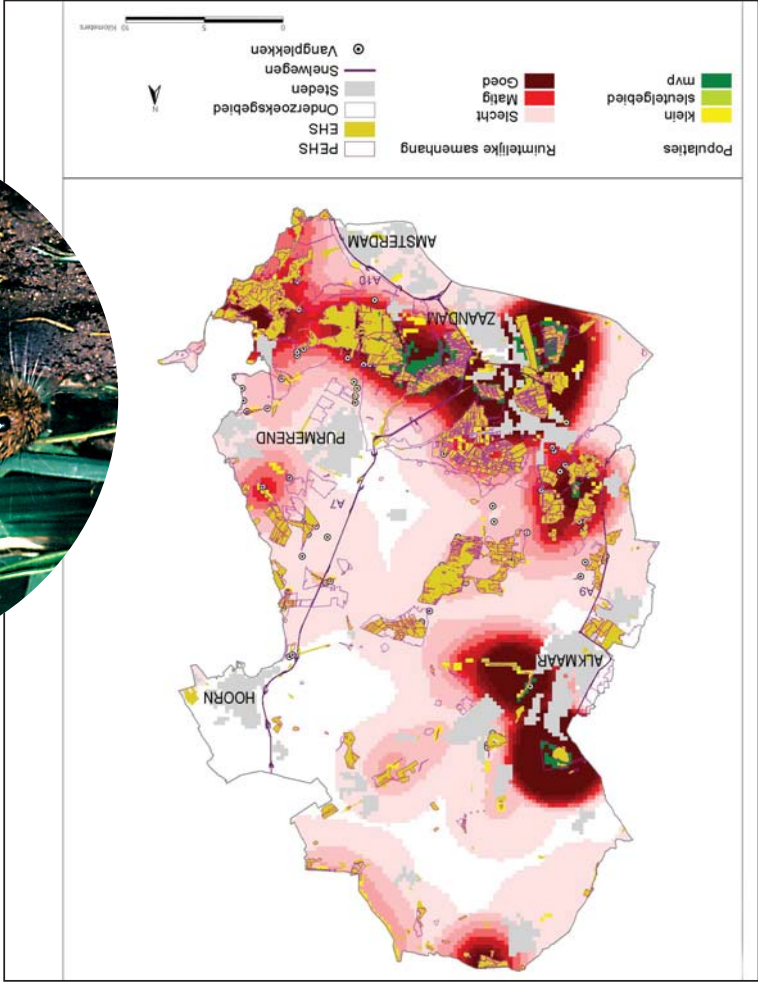
- niet met primaire bedrijfsvoering te maken hebben
- Boeren e.a. spelen in op recreatie (activiteiten, kinderopvang, horeca)
- Veel innovatiekracht bij de boeren

- Aandachtspunten voor de methode*
- De nationale context is van belang voor de keuzes die je maakt in een gebied. Zo is de Noord-Hollandse populatie van groot belang op landelijk niveau.
 - De groep stelde voor uit te gaan van de huidige leefgebieden in plaats van ook de potentiële gebieden waar de soorten nog niet voorkomen te onderzoeken. Als de huidige leefgebieden voldoende voldoen voor de soort, pas daarna nadenken/ingaan op potentiële c.q. nieuwe leefgebieden.

- 3.2.2 Toelichting op schets voor Noordse Woelmuis*
- Voor de Noordse woelmuis zijn 1 groot netwerk en 3 kleine netwerken onderscheiden binnen Waterland. Het grote netwerk wordt door barrières verdeeld in subgebieden A, B, C, D, zie schets. In waterland zijn veel sleutelgebieden aanwezig (met rood omcirkeld). Netwerk 3 is niet duurzaam de rest wel. Oplossingen voor
- Netwerk 1: Investeren in kwaliteit grote leefgebieden, want deze scoren laag in duurzaamheid / Barrières slechten, want dan wordt heel snel de norm voor een duurzaam netwerk bereikt
 - Netwerk 2 en 3: Deels niet duurzaam, wel veel waarnemingen, deze twee gebieden met elkaar verbinden (tot 1 netwerk smeden) Mogelijk ook verbinden met netwerk 1
 - Netwerk 4: Ondanks voldoende oppervlakte zijn er niet veel waarnemingen van de Woelmuis, daarom gebied laten vallen?

- Mogelijke maatregelen:
1. Extensivering bezaging en/of gefaseerd maai-beheer.
 2. Bepalen grondwaterstandverlagings c.q. op de soort afgestemd waterregime.
 3. Ontwikkeling nieuw habitat en vergroten ruimtelijke samenhang van het leefgebied.

houden ze van natte terreinen: rietland, moerasbos, drassige hooilanden, vochtige, zeer extensief gebruikte weilanden en vochtige oever-vegetaties. Ook periodiek overstromde terreinen.

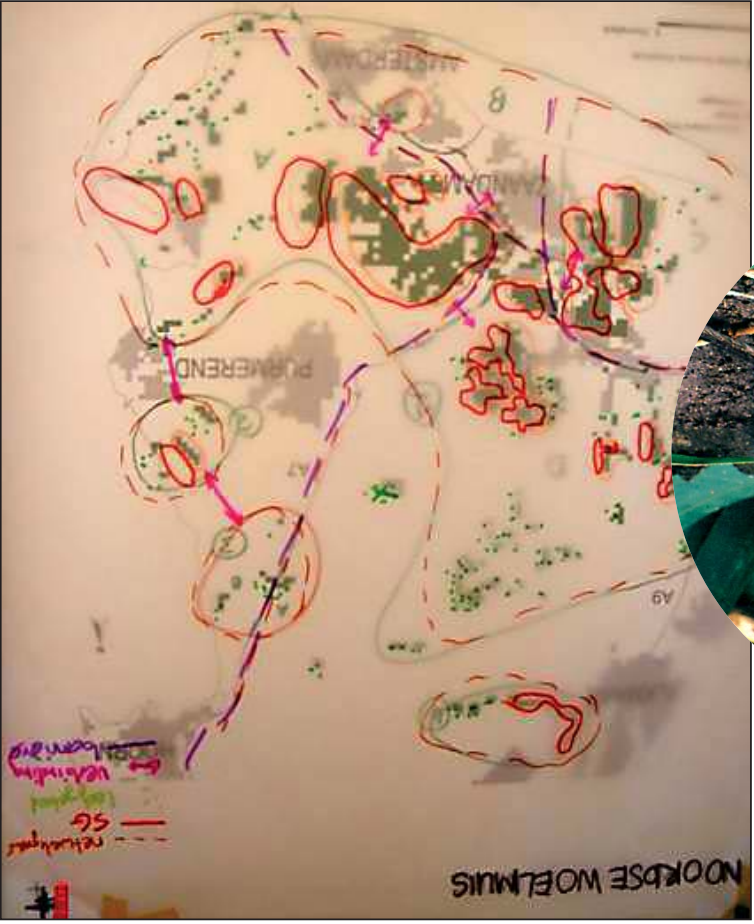

Bron: Nijhof, B.S.J. & R.C. van Apeldoorn, 2002. *De Noordse woelmuis in Noord-Holland Midden: Heden en toekomst*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-Rapport 576.

Verspreidingsgebied Noordse Woelmuis

Noordse Woelmuis
Bron: Alterra fotoarchief

Schets voor de Noordse Woelmuis, zie 3.2.2

Grutto		Netwerken		nr Huidig opp Sleutel- gebied		Oplossingen		toelichting	
		Duurzaam Nr		Extra opp					
1	?	?	(+)	1	?	?	?	?	?
				2	?	?	?	?	?
				3	?	?	?	?	?

De onderscheiden netwerken in Waterland voor de Grutto

3.3 Ontwerpen met ecologische netwerken in Waterland: Grutto

3.3.1 Grutto soortinformatie
 Graslanden zijn het leefgebied van de grutto. De afgelopen 25 jaar zijn deze weidenvogels op veel plaatsen in Nederland verdwenen. In vergelijking met 1973-1977 is de grutto uit een aantal regio's in Nederland verdwenen, vooral op de hogere zandgronden. In de laagvengebieden komt de soort tegenwoordig nog wel bijna overal voor, al gaat de soort ook daar achteruit. Het aantal broedparen van de grutto daalt al vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, ondanks allerlei maatregelen zoals nestbescherming. Deze achteruitgang komt door de intensivering van de landbouw vanwege hogere beweidingsdruk, ontwatering van grasland, hogere mestgiftten en vaker omploegen van grasland.
 Verspreiding in Nederland/Landschap/biotop: Kern van het verspreidingsgebied zijn de laagvengebieden van noord en West-Nederland en het Rivierengebied. Verder houden ze van open landschap. Het broedhabitat omvat hoogvenen, natte heide, vochtige hooilanden, extensief begraaide weilanden, moerassen en gemaaide rietlanden. In cultuurgraslanden prefereren de vogels maaiand boven weiland.

- Mogelijke maatregelen:
1. Beperken grondwaterstandverlaging.
 2. Beperken gebruik pesticiden e.d. in de landbouw.
 3. Extensiever (landbouw)beheer.

3.3.2 Toelichting op schets voor Grutto
 De aangegeven habitát op de kaart van Waterland is onderdeel van 1 netwerk dat Waterland oversrijnend is. Alles is sleutelgebied. Volgens de methode ontwerpen met ecologische netwerken is het habitát duurzaam, maar in werkelijkheid is het anders. Volgens de habitátkaart en de methode concludeer je (veel) te positief. De grutto is in Waterland is volgens de groep niet duurzaam wegens sterke recente daling in populaties in Nederland.
 De groep kiest daarom voor een eigen aanpak om toch het soortenbestand in de toekomst veilig te stellen. Men concludeert dat de Grutto een mogelijk toekomstige couvusesoort is. Daarom is het vaststellen en kiezen van Gruttokerngebieden nodig (circa 5), op basis van het huidig voorkomen van Grutto's. Onderscheid wordt gemaakt in gebieden die in de huidige situatie al goed Gruttogebied zijn, of dat in potentie zijn c.q. het vroeger waren. Verder is een Risicoanalyse nodig: welke ontwikkelingen in de Gruttokerngebieden zijn positief c.q. negatief voor populatieontwikkeling o.a. verstedelijkingsdruk, boeren die wel/niet blijven boeren, verdrichting landschap, ander natuurbeleid zoals het ganzenbeleid. Het doel en de ambitie is minimaal de handhaving van de huidige aantallen. Maatregelen zijn:

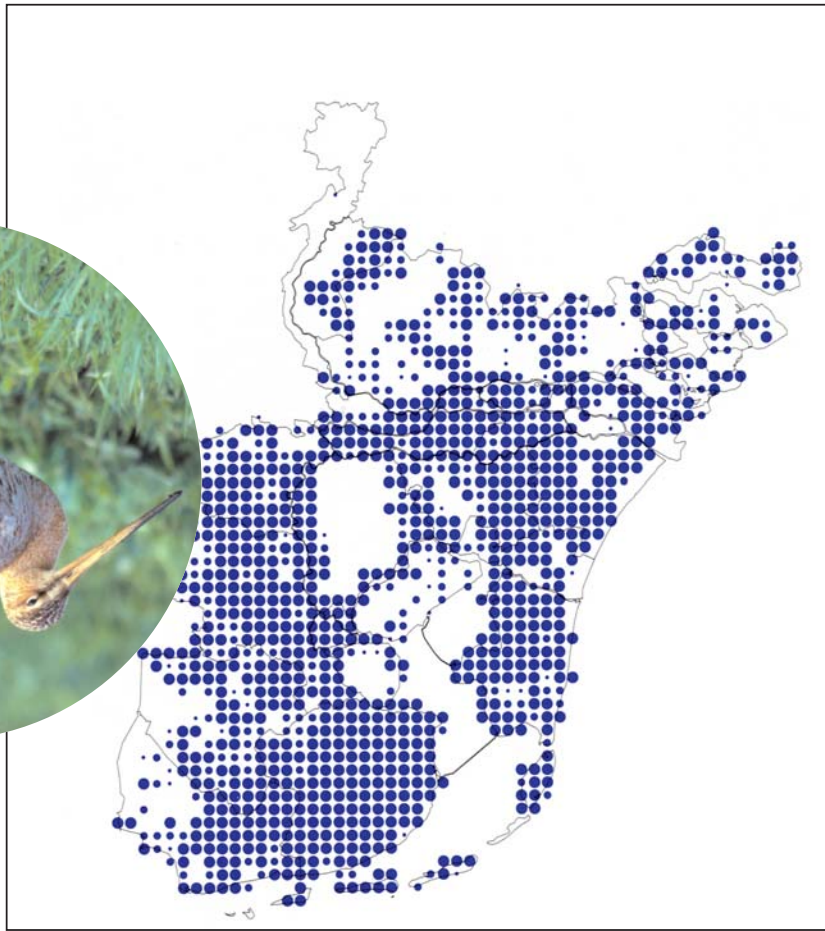
- Behoorcruciaal (moraal)
- Habitátcondities verbeteren (peil <60 cm - mv)
- Openheid vergroten (predatie minder kans geven)

Aandachtspunten voor de methode

- De methode werk niet goed voor de Grutto, een andere aanpak is nodig zoals hierboven beschreven.
- Relateer het voorkomen van soorten aan het grotere verband, in relatie tot rest van Nederland en Europa. Soorten die landelijk/internationaal achteruitgaan, ook landelijk/internationaal beschouwen. Per soort eerst een risicoanalyse uitvoeren.
- Wanneer je over meerdere soorten nadenkt wordt het pas interessant, je zou netwerkken moeten integreren echter alle soorten in beschouwing nemen via deze methode wordt moeilijk en onoverzichtelijk. Alternatief:
 - o Strategie: (1) soorten (verspreiding) als input nemen voor aanwijzen gebieden waarin maatregelen moeten worden genomen, of
 - o (2) gebieden kiezen en dan kijken hoe soorten daarin passen, en welke soorten dan buiten de boot dreigen te vallen.
- Inzet bij voorkur op meerdere soorten (soortgroepen) richten (biotoopbenadering)
- Verspreidingsgegevens zijn cruciaal, waar zitten de soorten echt?
- Kan het meten van oppervlakte en het bepalen van netwerken voor soorten niet digitaal in plaats van met de hand?

Verspreidingsgebied van de Grutto

Bron: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000, Nederlandse Fauna 5, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Grutto
Bron: Altera fotoarchief

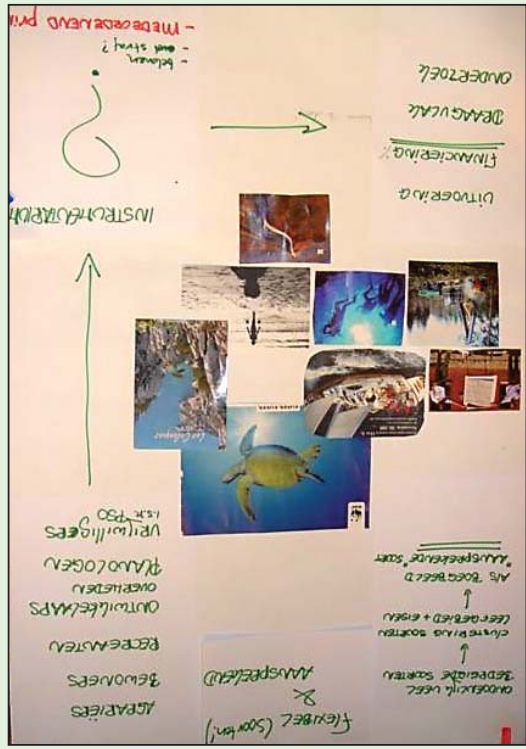

Schets voor de Grutto, zie 3.3.2

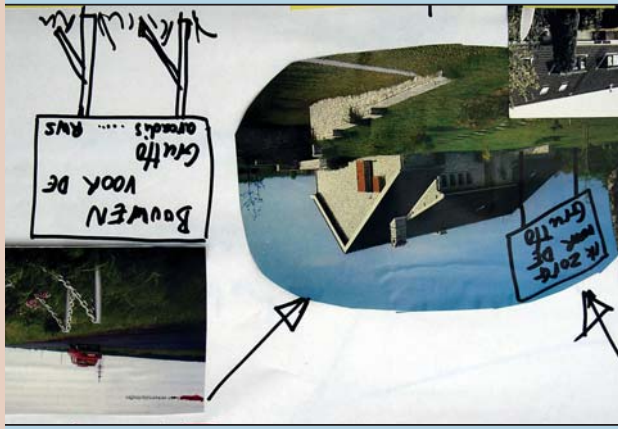

zie 3.4.2

zie 3.4.2

CEICKGT:
 THE KIWI'S BEAT ENGLAND
 238 : 250 NOT OUT
 FAHOUSE GROUSE → GREY GRUTTO
 PISJG? : KORENWOLF!
 CROCODILE DUNDEE
 PALING SOUND : THE CATS!
 ORGANIS VERSLANT
 DE RODE LEBUW

zie 3.4.3

TROTS

3.4 Verbreidingsopties

Na een brainstorm over mogelijke verbreidingsopties voor de grutto en noordse woelmuis heeft de groep drie thema's onderscheiden. Deze thema's zijn verder uitgewerkt in subgroepen en staan hierna beschreven.

De totaallijst van verbreidingsopties is opgenomen in bijlage 1.

3.4.1 Flexibel (soorten) & Aansprekend

Probeer het soortenbeleid vooral praktisch in te willen. Praktische invullingen zijn:

Zet vooral in op clusters soorten die gekoppeld zijn aan een gebied. Kies slim de gebieden zodat zoveel mogelijk soorten er voordeel van hebben.

- Ook inzet op soorten met een smool is effectief. Neem een aansprekende soort als boegbeeld.
- Je kunt meekoppelen met recreatie, leef- en woonomgevingskwaliteit, ecotoerisme en cultuurhistorie.
- Kies bv voor leefgebiedsplannen die ecosysteemgericht zijn, bv moerassen, in plaats van geografisch bepaald.

Waarom

Het is ondoenlijk om veel bedreigde soorten overal te handhaven. De huidige soortenlijst omvat 150 soorten. Maak daarom het soortenbeleid hanteerbaar en praktisch.

Actoren

De volgende actoren kunnen een rol spelen: Agrariërs, Bewoners, Recreanten, Ontwikkelaars, Overheden, Planologen, Vrijwilligers in samenwerking met PSO.

Wat kunnen ze doen?

Deze actoren kunnen het volgende doen: Luchtvoering, Financiering, Draagvlak, Onderzoek, Instrumentarium bieden, Natuur als onderdeel in ruimtelijke afweging. Hoe dan? Door bijvoorbeeld te belonen en straffen.

3.4.2 Good *** Practice

De drie sterren Good *** Practice staan voor een breed scala aan activiteiten: farming, building, watermanagement, transport, constructie en living. Dat varieert voor particulieren met bijvoorbeeld een reclamebord in de tuin "Ik zorg voor de grutto" tot bedrijven die op borden langs de weg staan: "Bouwen voor de grutto, Arcadis, RWS".

Waarom

Het Good *** Practice image speelt in op normen en waarden van partijen in huidige samenleving. Tegevoerdig gaat het om duurzaamheid versus economie en hoeverre je kunt

nemen en geven op deze aarde. Good *** Practice werkt in stimulerende zin, bijvoorbeeld

door stimulerend beleid.

Actoren

De volgende actoren spelen een rol: Boeren, Projectontwikkelaars, Waterschappen, Rijkswaterstaat, Wegbouwers Omwonenden

Wat kunnen actoren doen

Actoren kunnen een soort adopteren. Soorten kunnen als keurmerk of certificering gaan dienen. Het gaat om een zoektocht naar win-win-situaties. Partijen bij elkaar brengen is belangrijk bijvoorbeeld voor een private partnership of particulieren onderling. Rood voor Groen is een strategie waarbij bebouwing groenontwikkeling financiert. Een andere mogelijkheid is het Stuardship: landschapsbeheer en weidvogelbeheer.

3.4.3 TROTS

Probeer soortenbeleid mee te koppelen met gebiedseigenheid, cultuurhistorie en een nostalgisch gevoel. Maak landschapsbeleving tot soorten zien, horen en voelen. Op dieren kan men trots zijn, maak daarom de trots zichtbaar. De soort kan een symbool of motor zijn voor regionale ontwikkeling en profilering. Het kan bijdragen aan een leefbaarheid platteland. Enkele voorbeelden:

- Waterland - land of the mystery mouse
- Noordse woelmuis als vlaggenschip associatie met 'panda' en 'kiwi'
- Soorten verbinden aan producten: streekproduct gruttomeik

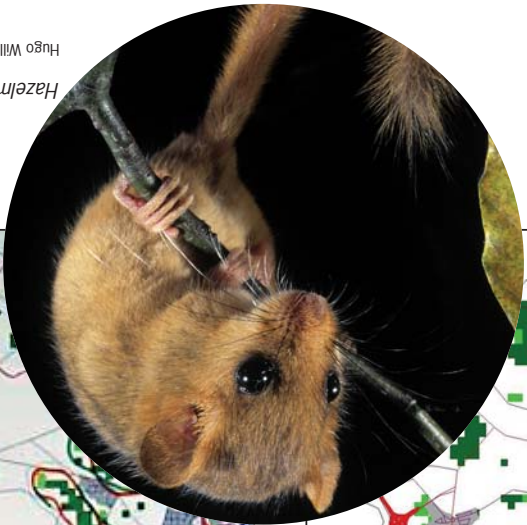
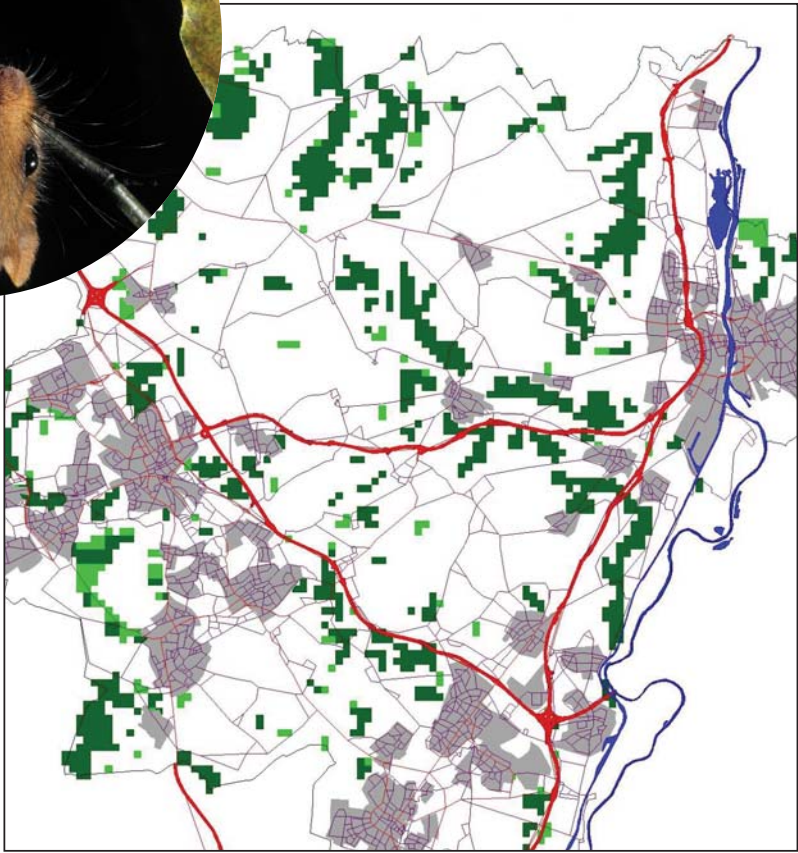
Waarom

Soortenbeleid alleen werkt niet omdat het onder andere met een imagoprobleem kampt. Mensen hebben over het algemeen binding met een gebied vanwege gebiedseigenheid, cultuurhistorie en trots. Daar kan je voor het soortenbeleid gebruik van maken, bij proberen aan te sluiten. Hierdoor kunnen soorten meer beleefbaar worden en tot de verbeelding gaan spreken.

Actoren

Bij deze aanpak staan lokale actoren centraal. Het verbreiden van het soortenbeleid kan via lokale bundeling van actoren.

Verspreidingsgebied van de Hazelmuís

Hazelmuís
Hugo Willockx/foto Natura.

Schets voor de Hazelmuís, zie 4.2.2

4. Gebiedsgerichte werkwijze voor regio-specifieke soorten Zuid-Limburg

In de groep is gestart met een verkenning van het studiegebied. Samen is gebruik van de karakteristieken van landbouw, verspreiding en water in het gebied. Deze gebiedsverkenning biedt aanknopingspunten voor verbeteropties in de methode ontwerpen met ecologische netwerken en het verkennen van verbeteropties voor het soortenbeleid.

4.1 Kenmerken van Zuid-Limburg

Landbouw:

- Intensivering en krimp
- Beherspakketten
- Educatie
- Groenblauwe dooradering
- Recreatie en toerisme volop aanwezig
- Cultuurhistorie (ook bij water)

Verspreiding:

- Industriële uitbreiding en dorpsuitbreiding
- Projectontwikkelaars (ook in recreatiegebieden)
- Gezondheid
- Buitenvrijheid

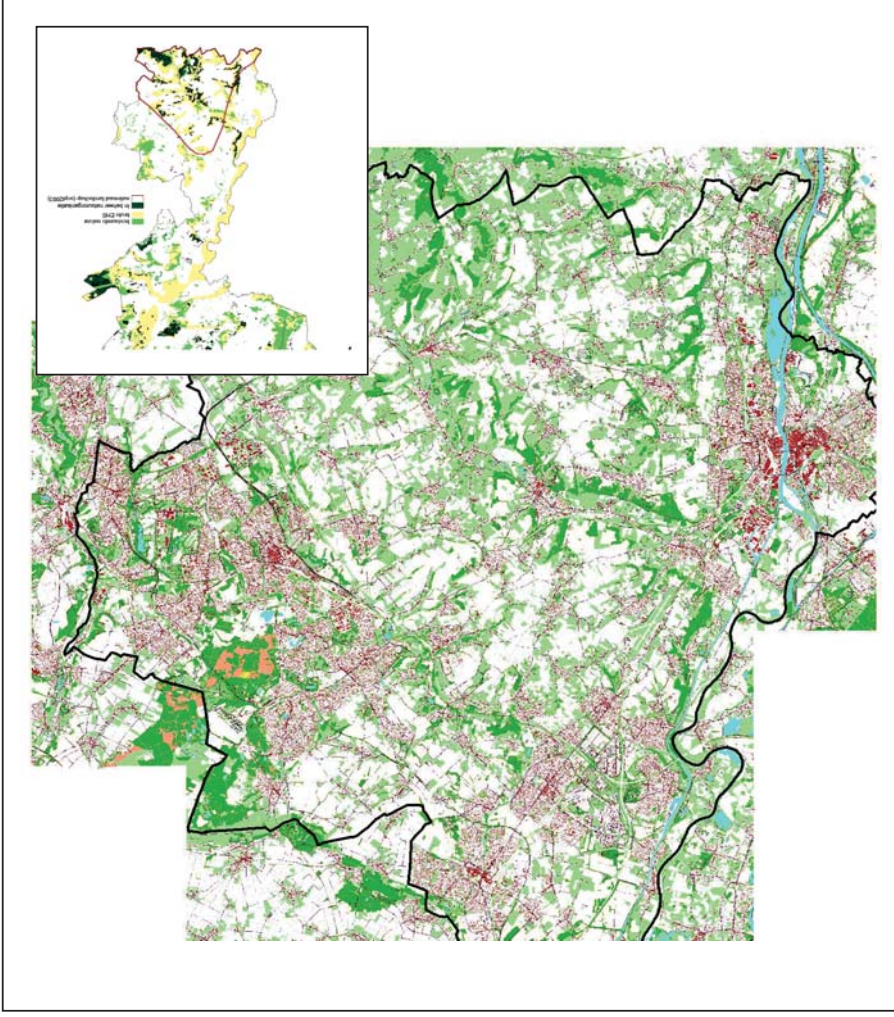
Water:

- Erosiebestrijding (ook bij landbouw)
- Verlies beekdalen (beekherstel)
- Rivierveiligheid
- Natuurontwikkeling

4.2 Ontwerpen met ecologische netwerken in Limburg: Hazelmuis

4.2.1 Hazelmuis soortinformatie

De hazelmuis is zeldzaam, honkvast en gaat sinds 1960 achteruit. Het is een slaapmuis, onopvallend, vrij onzichtbaar en het klimaatje onder de zoogdieren. De muis maakt nesten in plaats van holtes en is meer een natuur dan cultuursoort. De muis kampt met een imago-probleem. Hazelmuizen komen alleen voor op de vochtige löss-leembodems in structureel rijke bossen van Zuid-Limburg, met name in de bramenrijke struweelbegroeiingen van de boszomen. Het verspreidingsgebied van de hazelmuis krimpt doordat steeds meer geschik-

Verspreidingsgebied voor de das

Bronn: Griff, E.A. van der, R.P.H. Smeij en J. Verboom, 2002. Het effect van faunapassages Wageningen/Deift, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Dienst Weg- en Waterbouwkunde.

Das

Bron: Alterra fotoarchief

Schets voor de Geelbukkuurpad

Schets voor de das, zie 4.3.2

te braamrijke zoomvegetaties verdwijnen. De overgebleven restanten zijn sterk versnipperd. Er is nog een vrij groot kerngebied over en twee kleinere gebieden waarin enkele restpopulaties voorkomen. De hazelmuis staat op de Rode Lijst van zoogdieren. Een soortbeschermingsplan voor de hazelmuis is in de maak.

Verspreiding in Landschap/biotop: komt alleen in Zuid-Limburg voor. De muis houdt van kleinschalige landschapsstypen met mantel- en zoomvegetaties bv houtwallen en gratten in de EHS; gradienten en overgangsmilieus tussen opgaand bos en open ruimten. De hazelmuis preferereert loofbossen als biotoop, vooral langs goedontwikkelde bosranden. Ook is hij te vinden in grote tuinen, hagen, houtwallen en jonge bosaanplant. Een dichte ondergroei is vereist (vb. Braam, Kamperfoelie, Hazelar).

Mogelijke maatregelen:
 1. Ontwikkeling van bosmantel- en boszoom
 2. Ontwikkeling van Braamstruweel.

4.2.2 Toelichting op schets Hazelmuis

Het probleem voor de Hazelmuis is om aaneengesloten leefgebied te vinden. In netwerk 1, 2 en 10 op de habitataart komen niet op een natuurlijke manier Hazelmuisen voor. De provinciale weg Maastricht-Vaals beperkt de migratie in de noord-zuid richting. Herintroductie is een ethisch probleem. Interessante algemene vragen die aan de orde kwamen; wat wil je bereiken in Limburg? Wat moet aanwezig zijn? Heeft een hazelmuis nog wel plaats in het gebied?

De onderscheiden netwerken in Zuid-Limburg voor de Hazelmuis.

Hazelmuis					
nr	Netwerken	Huidig opp	Sleutel-gebied	Duurzaam	Nr
Oplossingen					
		Extra opp	toelichting		
1.	Viljeerbos en Gulpdal	900 ha	3 (actueel)	ja	zie hieronder
2.	Zuidelijk geuldal	700 ha	5 (potentieel)	ja	
3.	Savelbos	300 ha	1 (potentieel)	ja	
4.	Schwinveld - Brunssum	400 ha	2 (potentieel)	ja	
5.	Vaersrade	250 ha	1 (potentieel)	ja	
6.			nee	ja	
7.			nee	ja	
8.			ja	ja	
9.			nee	ja	
10.			nee	nee	
11.			nee	nee	

Mogelijke maatregelen:
 1. Aanleg van heggen/houtwallen en het creëren van rustige bosgebieden in het agrarisch landschap.
 2. Beperken grondwaterstandverlaging, beperken gebruik pesticiden in de landbouw.
 3. Ontsnippen van wegen door de aanleg van faunatumnels in combinatie met faunakerende rasters.

4.3.2 Toelichting op schets Das

Het verhaal van de Das is al een succesverhaal. Het habitat is niet het grootste probleem, er is al regio-beleid. De mobiliteit is de beperkende factor, verkeerswegen zijn barrière. De groep heeft

Limburgse landschap. Moeten we soorten opgeven?

Oplossingen voor de Hazelmuis zijn:

- Verbinden van de drie sleutelgebieden in netwerk 1 door Stichting Landschapsbeheer Limburg.
- Netwerk 1 en 9 verbinden met netwerk 3 in een grensoverschrijdend netwerk in zuid-oost Limburg.

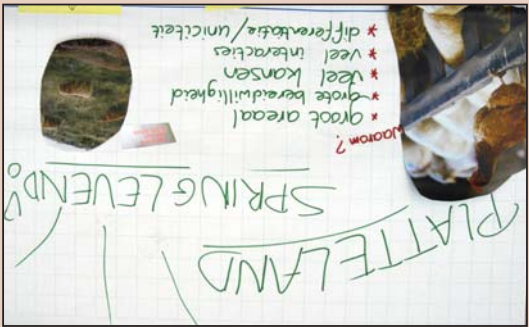
4.3 Ontwerpen met ecologische netwerken in Limburg: Das

4.3.1 Das soortinformatie

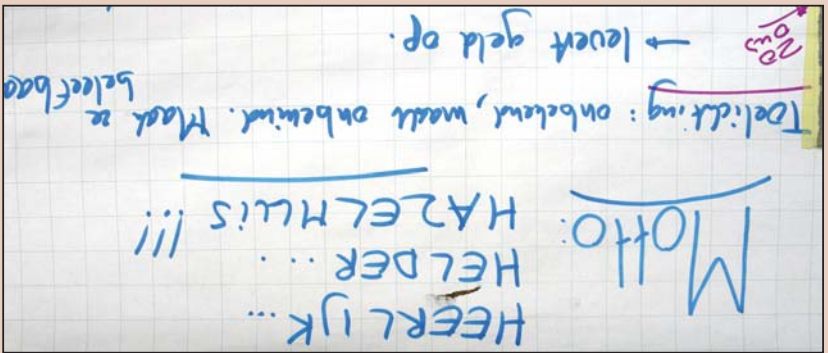
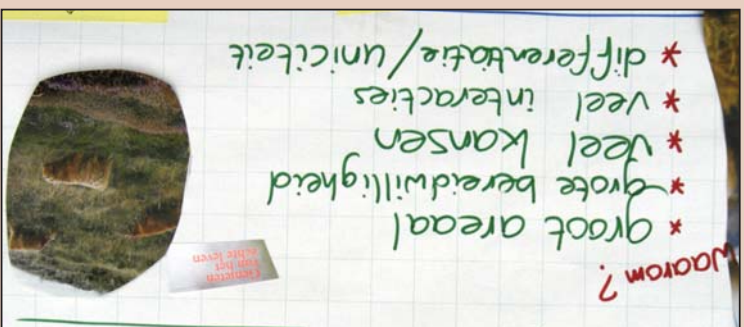
De das is een nachtdier, zwerver, honkvast en loopt langs gebaande paden in EHS en omgeving van de EHS. De das scheidt het wonen en eten. Burchten komen voor in de EHS. De das heeft een leeftijd van 5 tot 20 jaar, reproductie is na 2 jaar.

Tussen 1960 en 1980 is de das met circa eenderde achteruitgegaan. Na 1980 is het aantal gebieden met dassen weer toegenomen. De toename tussen 1990-1995 vond vooral plaats in Midden- en Zuid-Limburg en in het Reestdal. In Montferland en de Veluwezoom daarentegen ging de das tussen 1990 en 1995 achteruit. Uit de telling in 2000 blijkt dat de toename van het verspreidingsgebied doorzet. De das graaft burchten in reliëfrijke gronden en zoekt zijn voedsel in graslanden, akkers en boomgaarden. Daarmee heeft de das een

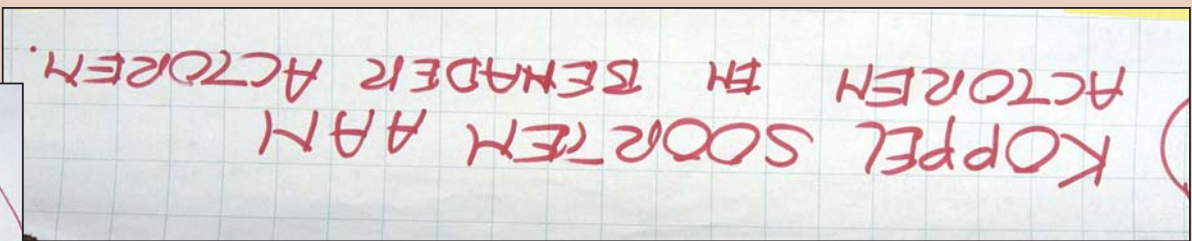
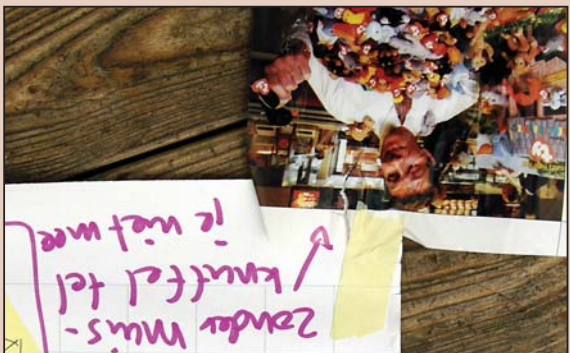
atwisselend landschap nodig met zowel bos als agrarisch gebied. De das houdt van cultuur-landschappen en lekker eten. Wegen zijn een barrière. Verspreiding: Landschap/biotop: Verspreid over de oostelijke provincies en in Utrecht en het Gooi. De meeste dassenburchten liggen in Zuid-Limburg, rond Nijmegen en op de Veluwe. Benut zowel lager gelegen, vochtige gronden (foerageergebied) als hogere, droge gronden voor het graven van burchten.

zie 4.4.3

zie 4.4.2

zie 4.4.1

er daarom voor gekozen om van de ontwerpmethode af te stappen en snel in oplossingen te denken. Bijvoorbeeld door te zorgen voor handhaving van de kwaliteit van het leefgebied voor de Das.

Men is in deze groep overgestapt naar een tweede minder mobiele soort, de Geelblikvuurpad. De Geelblikvuurpad heeft drie totaal geïsoleerde habitats in Mergelland. Het verdwijnen van de landschapsdynamiek is bepalend voor de pad. Nu heeft de pad weinig perspectief, en is met recht een couvuseesoot, en daarmee een nationale verantwoordeijkheid. De voortplantingsplek is essentieel. De drie netwerken die er voorkomen zijn allen niet duurzaam voor de pad.

Aandachtspunten voor de methode

- Kan de das van de lijst, is het nog een bedreigde soort?

4.4 Verbredingsopties

Na een brainstorm over mogelijke verbredingsopties voor de das, Geelvuurpad en hazelmuis is door de groep een keuze gemaakt voor de drie meest aansprekende opties. Deze drie opties zijn verder uitgewerkt in subgroepen en staan hierna beschreven. De totaallijst van verbredingsopties is opgenomen in bijlage 2.

4.4.1 Koppel soorten aan actoren en benader actoren

Niet elke actor heeft affiniteit met dezelfde soorten, maar kiest zijn eigen soorten. Daar kan op ingespeeld worden door te trachten specifieke soorten aan actoren te koppelen. Ook is een kleine fysieke afstand van actor tot soort te benutten, bijv gemeente huppeldepup zegt: 'voor ons is elke bij' een koningin' of te denken valt aan burgers die: "bloemen als thera-pie" verkopen .

Geelblikvuurpad						
Netwerken	Nr	Huidig opp	Steu- lgebied	Duurzaam	Nr Oplossingen	Extra opp toelichting
1 groeve Rhod gekoloniseerd	nee	In omgeving groeve gericht maatregelen treffen.	nee	Locatie 2 en 3 behouden en versterken	nee	3 zie kaartje
2 zie kaartje	nee					2 zie kaartje
3 zie kaartje	nee					1 zie kaartje

*De onderscheiden net-
werken in Zuid-Limburg
voor de Geelblikvuurpad.*

Waarom

De actoren kunnen het niet alleen en moeten benaderd worden. Er is draagvlak bij meerde-re actoren nodig.

Actoren

De volgende actoren spelen een rol: Rijik, provincie, gemeenten, beheerders, onderzoekers flora en fauna, burgers, boeren, bouwers, bedrijven, toeristen en jagers.

Wat kunnen actoren doen?

Boeren kunnen hun beheer afstemmen op weidvogels, hamsters en hazelmuisen.

Bouwers kunnen zorgen voor het leefgebied van zeggelkorfslakken, hamsters en kamsalamanders. Overheden kunnen beleid afstemmen zodat de soort vroeg betrokken wordt, handvaten bieden en luisteren. Verder kan de overheid voorlichten en informatie bun-

delen en last but not least middelen beschikbaar stellen.

4.4.2 Heerlijk ... helder ... hazelmuis !!!

De hazelmuis moet beleefbaar worden en om dat voor elkaar te krijgen is issue-manage-ment nodig. Een reclamecampagne bijvoorbeeld, heerlijk, helder hazelmuis.

Waarom

De hazelmuis slaapt veel en is letterlijk en figuurlijk onzichtbaar. Onbekend maakt onbemind. Door ze meer beleefbaar te maken kan er waardering voor de muis komen. Wanneer ieder-een de hazelmuis kent, kunnen er mogelijkheden ontstaan die geld opleveren voor de soort.

<i>Actoren en wat ze kunnen doen</i>				
soorten	Generieke	EHS	Buiten EHS	Couvesesoorten
agrariers	X		X	
buitenlui	X		X	
terreinbeheerders	X	X		X
landgoedeigenaren		X	X	
waterschappen		X	X	X
gemeenten		X	X	X
landschapsbeheerders		X	X	X
bosgroepen		X	X	
recreatieschappen			X	
provincies		X	X	X
LNV		X	X	
ondernemers	X		X	

Overzicht van actoren en wat ze kunnen doen op het platteland.

4.4.3 Platteland Springlevend!

Probeer met het soortenbeleid aan te haken bij het plattelandsoortbeleid en lift mee met de uitstraling ervan: 'het genieten van het echte leven'. Vandaar de titel Platteland Springlevend.

hun gebied.

Gemeenten kunnen de kenmerkende soort promoten op hun briefpapier, terwijl WW's en camping/hotels meer inspelen op de beleving, zoals een das en hazelmuis arrangement bij voorbeeld. ATB's zouden een sponsorwedstrijd kunnen organiseren voor de hazelmuis in

Wat kunnen actoren doen?

ATB's. recreatie denkt men aan: eco-boeren, waterschappen, gemeenten, WW's, campings, hotels, aan aannemers, bouwers, VNO-NCW, steenfabrieken, bierrouwers en bakkers. Bij natuur/rol kunnen spelen bij het in de markt zetten van de Hazelmuis. Bij asfalt/ beton denkt men Gebruikers van het buitengebied van asfalt/beton tot natuur/recreatie zijn actoren die een

Actoren

Waarom
Het platteland bestaat uit een groot areaal. Het biedt veel differentiatie en uniciteit. Actoren op het platteland hebben een grote bereidwilligheid, veel interacties zijn mogelijk. Dit alles maakt dat er veel kansen op het platteland liggen voor het ontwikkelen en voortbestaan van soorten.

Actoren en wat ze kunnen doen

De tabel geeft weer welke actoren een rol kunnen spelen en in welk gebied en type soort ze een rol kunnen spelen: generieke soorten, in de EHS, buiten de EHS, en voor couvesesoorten.

5. Generieke strategieën voor soorten die overal in

Nederland voorkomen

In de groep is gestart met een verkenning van het Nederlandse beleid. Samen is gebruik gemaakt van de karakteristieken van het landbouw-, verstedelijkings-, en waterbeleid. De soorten Grote Modderkruiper en Ruige Dwergveermuis zijn geïntroduceerd. De beleidsverkenning en soortinformatie bieden aanknopingspunten voor het verkennen van verbredingsopties voor het soortenbeleid.

5.1 Beleidsontwikkelingen in Nederland

Landbouw

- Reconstructie en gebiedgericht beleid, waar landschap ingericht wordt. Slim ontwerpen. Tijdig doelen soortenbeleid inbrengen in het ontwerpproces.
- Landbouw: Omslag in denken van intensivering naar extensivering en verbreding van functies, groene diensten. Intensivering is vooral concentratie.
- Aandacht voor processen bij LNV

Landschap

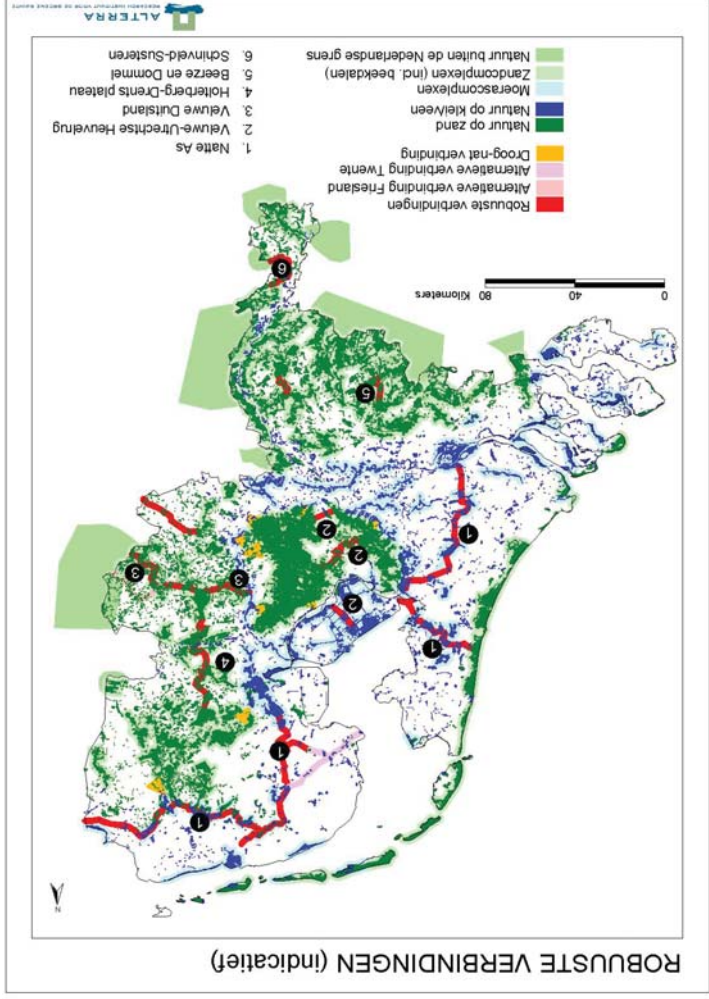
- Belvédèrebeleid: cultuurhistorie, VROM, OCenW
- LNV landschapsbeleid. Nationale landschappen, ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie
- Onderwijs, natuureducatie, vanwege imago, nu juist een enorme teruggang in NME

Verstedelijking, Ruimtelijke Ordening en Milieu

- Stedelijk beleid: taakstelling woningbouw, architectuurnota
- Beleid van vervoer (V en W) roept barrières op voor soorten; oplossing via Meerjarenplan Ontsnippering.
- Nota Ruimte: verantwoordelijkheid ligt op lagere niveaus
- GIOS: LNV, steden.
- Milieu: biodiversiteitsbeleid

Water

- Waterbeleid: Kwantiteit is afgestemd op primair de landbouw. Zou meer op soorten gericht moeten zijn. Provinciaal beleid, peilbeleid. Kwaliteit zit bij de waterschappen
- Europese Kaderrichtlijn Water: Ecologisch functioneren als uitgangspunt. Doelen formuleren voor water is een belangrijke fase.

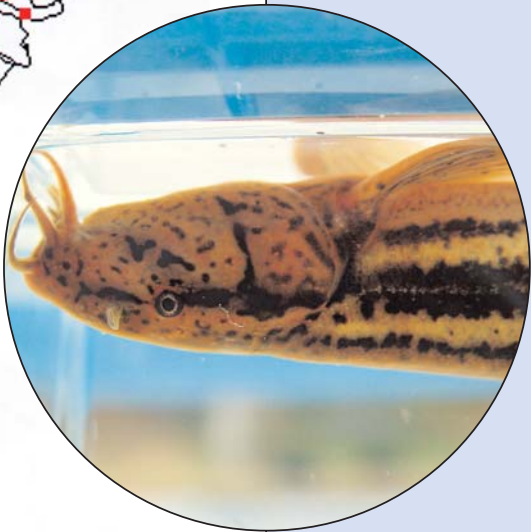
Ecologische hoofdstructuur.

Bron: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2000. *Natuur voor natuur, mensen voor mensen, natuur, bos en landschap in de 21e eeuw.*

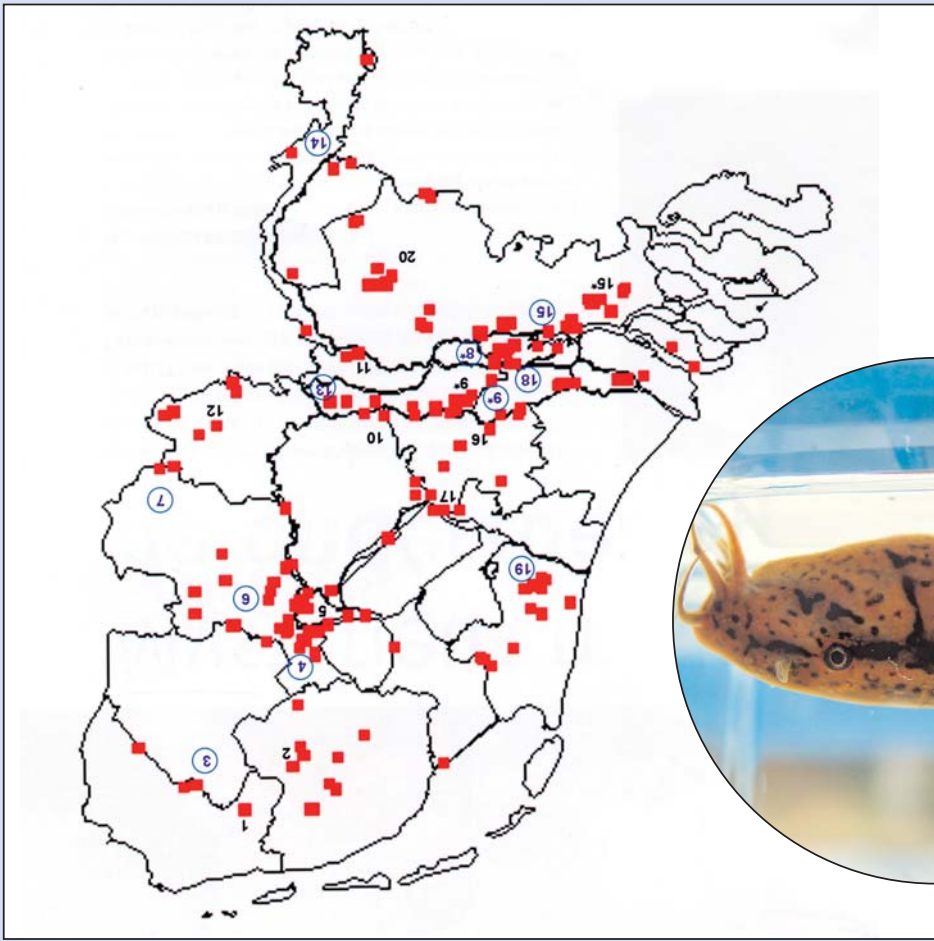
Verdichtingsopties nat milieu

Grote Modderkrupper
Bron: Fabrice Ottburg (Alterra)

Verspreidingskaart voor Grote Modderkrupper

Bron: RAVON publicatie 'Gegevensvoorziening vis- en amfibie-soorten Annex II Habitatrichtlijn - Overzicht beste leefgebieden kamsalamander, grote modderkrupper, bittervoorn en rivierdonderpad', Zollinger et al. december 2003.

5.2 Actorenanalyse Grote Modderkruiper

5.2.1 Grote modderkruiper soortinformatie

De Grote Modderkruiper is moeilijk op te sporen. Verspreidingsgegevens zijn dan ook vaak incompleet. Er zijn aanwijzingen dat de soort sinds 1950 achteruit is gegaan. De oorzaak van deze achteruitgang is naar verwachting het intensief en groot-schalig schonen van slo-ten, waarbij plantmateriaal en de modderlaag worden verwijderd. Inlaat van gebiedsverschmnd water is een ander probleem, omdat hiermee roofvissen binnenkomen die jagen op het jonge broed van de Grote modderkruiper. De grootste populaties van de Grote modderkruiper worden gevonden op locaties waar relatief lage aantallen van andere vissoorten aanwezig zijn.

Verspreiding/Landschap/biotop: De Grote Modderkruiper is in alle provincies aangetroffen, behalve Zeeland. In West-Brabant, de laagveengebieden van West-Nederland en het rivieren-gebied is de soort plaatselijk talrijk. De soort leeft in ondiep, stilstaand of zeer langzaam stromend water, waarin op de bodem een dikke modderlaag en veel planten aanwezig zijn. De vis komt vooral voor in kleine wateren, zoals polderloten met een goede waterkwaliteit. Ook wordt de soort aangetroffen in (traag stromende) laaglandbekken en rivieren.

Mogelijke maatregelen:

1. Aangepast slootbeheer

2. Aangepast waterbeheer.

5.2.2 Resultaten: verbredingsopties en actoren Grote Modderkruiper

De groep is geïnspireerd door de soort en heeft van daaruit verbredingsopties bedacht voor het natte milieu. Echter de soortkennis in de groep was niet aanwezig. Vandaar dat de verbredingsopties generieke opties zijn. De actorenanalyse voor de Grote Modderkruiper heeft de volgende verbredingsopties en bijbehorende actoren opgeleverd: zie kader.

Om een stap verder te komen met de inventarisatie hebben Alterra deskundigen een prioritering gemaakt van verbredingsopties en actoren. Voor de Grote Modderkruiper komen ze uit op de volgende 3:

- Water: voor het uitwerken van de strategie op hoofdlijnen is de Unie van Waterschappen de belangrijkste speler. Bij het nader uitwerken van de strategie is betrokkenheid van waterschappen en deskundigen van de soort (onderzoek, RAVON) van belang.
- Landbouw: met voor het uitwerken van de strategie op hoofdlijnen de LTO als belangrijke speler. Bij het nader uitwerken van de strategie is betrokkenheid van regionale afdelingen van de LTO en deskundigen van de soort (onderzoek, RAVON) van belang.
- Natuur: Landschapsbeheer Nederland is al bezig om nieuwe strategieën samen met agrariërs en soortdeskundigen uit te werken. Hierop zou moeten worden aan-gesloten.

Verbreidingsopties	Actoren	Belang	Relaties
Recreatie en toerisme	Arwb, WV Recreatieschappen Agrotourisme: vekabo, SVR	Varatie in landschappen, profi- fit (economisch belang), toe- gankelijk	
Landbouw	Recon LTO, Agrarische natuurvereniging WBF Groene diensten	Imago, productie, wildstand	
Natuur	Deelnemers werkatelier, Rvon, Sovon (SBO's) IVN, KNNV, Vissertj, OVB, Terreinbeheerders, Regionale advies- buro's, Ecologen, Zusterorganisaties in het buitenland	Draagvlak, duurzaamheid	
Water	Waterschap, Waterleidingbedrijf, Zuiveringschap, Rijkswaterstaat	Veiligheid, natuur, schoon, drinkwater	
Educatie	Basisscholen, IVN, Plattelandshuis, biologische centra Lokaal, Nationaal, Themanummer National Geographic	Nieuwsaarde, aansprekende verhalen, schrijvend en beeh- seerd in de media i.v.m. projectontwikke-laars	
Projectontwikkeling	Projectontwikkeelaar, adviesbureaus, rentmeester, DLG, Bedrijf als gronddeigenaar, bedrijf als sponsor voor het soortenbeleid,	koopbaar product	
Industrie en bedrijven	Particuliere gronddeigena- ren	Financiering en onderhoud van bezit, behoefte aan ken- den	
Beleid en planvorming	Gemeenten, Provincie, Rijk, Landschapsarchitecten, Projectontwikkeelaars, waterschap- pen, beheerders/eigenaren nationale landschappen, Gebiedsgericht beleid	Samenwerking, kennis, middelen, Overheid heeft diverse belan- gen: groen vs stedebouw, RO etc.	
Uitvoering	Wethouder (groen,RO) stadecoloog, Voorman, Uitvoerder	Wethouders zijn op stemmen uit. Stadscoolog wil groen groene sector	

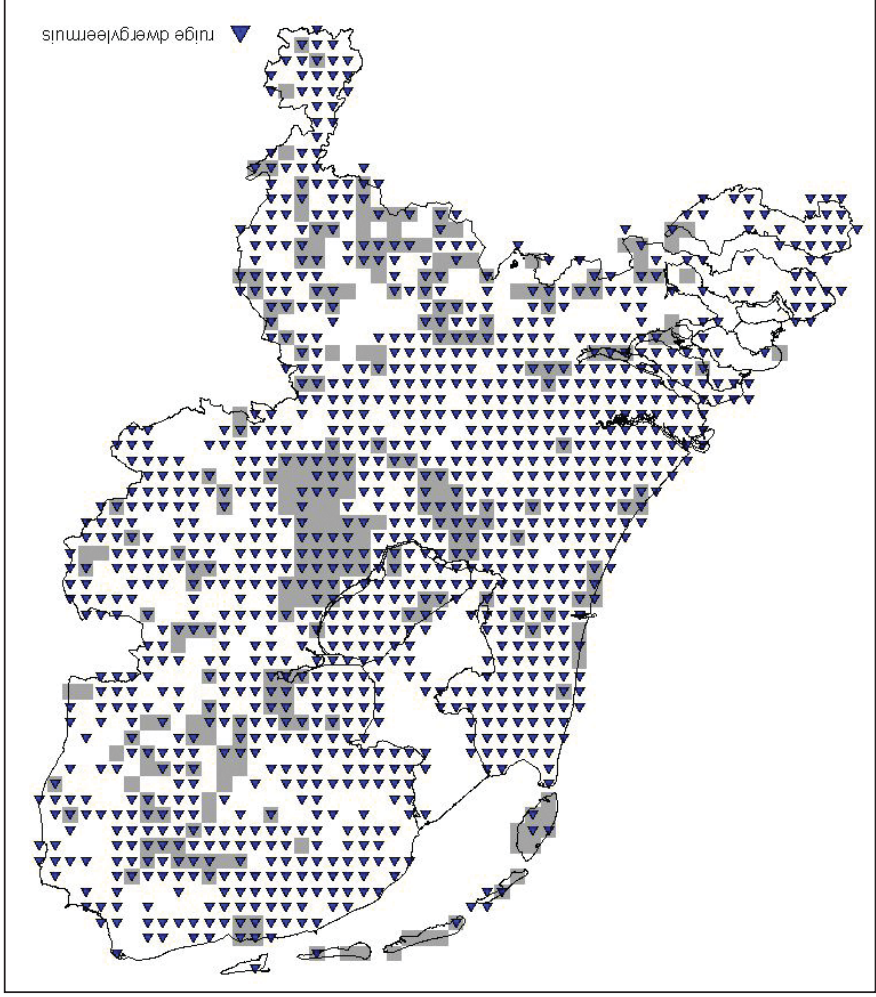
Verbreidingsopties en bijbehorende actoren geïnspireerd door het natte milieu.

Ruige dwergvleermuis.
Bron: Hugo Wilcox/
Foto Natura.

Verbreidingsopties en
actoren

Verbreidingsgebied voor de Ruige dwergvleermuis
Bron: VZV (Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming)

Verbreidingsopties en bijbehorende actoren geïnspireerd door het 'stenige' milieu.

Verbreidingsopties	Actoren	Belang	Relaties
Infrastructuur	RWS, Provincie, Gemeente, wegbeheer	Wezjin, economie, ecologie	
Stedelijke ontwikkeling	Gemeente: beleid, beheer, uitvoering, gemeenteraad, hoofd groenbeheer, stadscoloog	Wezjin, vestigingsklimaat, OZB	Aantrekkelijke woonomgeving/leefomgeving
Landschapsarchitectuur en cultuurhistorie	Renovatiebureaus, welstandcommissies, projectontwikkelaar, monumentenwacht, provincie, gedeputeerde groen, FPG	Kwaliteit leefomgeving, acceptatie, economisch	Kwaliteit leefomgeving, acceptatie
Milieu	Wegbeheerder, waterschap, VROM, LNV, Provincie	Aantrekkelijk vestigingsmilieu, maatschappelijk acceptatie	Maatschappelijke acceptatie
Economische ontwikkeling	Bouwers, Onderwijs, Maatschappij, Milieu, Landbouw, Intra, Kamer van Koophandel, Gemeente		
Imago lifestyle	AH, Levensmiddelenindustrie, LNV, Terraineigenaren, onderzoeksinstituten, Burgers, Stadscoloog, Ontwerpers	Acceptatie, draagvlak	
Aantrekkelijke leefomgeving	Gebiedscommissie reconstructie, Provincie, LTO, Agrarische natuurvereniging, volkstuin vereniging, proard natuurlandschap		
Beleving en onderwijs	Gemeente educatie, stadscoloog, Commissie eindtermen OCW, VN Terraineigenaren, Provlanschap		
Inrichting en beheer	pen, wijfijn/welstand, Nieuweschap, gemeenten, provincie, waterpen, recreatieschap, Nederlandse waterlinie		
			Natuur, draagvlak, subsidie

5.3 Actorenanalyse Ruige dwergveermuis

5.3.1 Ruige dwergveermuis soortinformatie

De Ruige dwergveermuis lijkt erg veel op de gewone dwergveermuis, maar is wat groter en grover gebouwd. De ruige dwergveermuis jaagt in de nabijheid van bomen en niet in geheel besloten situaties. Deze soort begint met jagen tijdens zonsopgang; de prooi bestaat uit kleine en middelgrote insecten.

Verbreiding Landschap/biotop: De Ruige dwergveermuis is in Nederland een vrij algemene soort. Deze veermuissoort komt voor in verschillende typen terreinen, zoals bossen, waterrijke gebieden en steden. De soort jaagt altijd in de nabijheid van bomen. Zomer- en winterblijfplaatsen worden vooral gevonden in holle bomen.

Mogelijke maatregelen

1. Groen-blauwe dooradering agrarisch gebied
2. Ontwikkeling loofbos met dood hout.

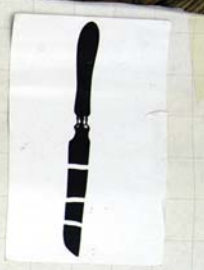
5.3.2 Resultaten: verbreidingsopties en actoren Ruige dwergveermuis
De groep is geïnspireerd door de soort en heeft van daaruit verbreidingsopties bedacht voor het 'stenige' milieu. Echter de soortkennis in de groep was niet aanwezig. Vandaar dat de verbreidingsopties generiek groep was niet aanwezig. De actorenanalyse voor de Ruige dwergveermuis heeft de volgende generieke verbreidingsopties en bijbehorende actoren opgeleverd: zie kader.

Om een stap verder te komen met de inventarisatie hebben

Actorenanalyse gemaakt van verbreidingsopties en actoren. Voor de Ruige Dwergveermuis komen ze uit op de volgende 3: Landschapsarchitectuur en cultuurhistorie, met als belangrijkste potentiële partner de Federatie Particuliere Grondeigenaren. Aantrekkelijke leefomgeving, met als belangrijkste potentiële partner de agrarische natuurverenigingen. Stedelijke ontwikkeling, met als belangrijkste partner de gemeente. te met haar diensten (groenbeheer, gemeentelijke werken).

1 Actie: EC-LNV gaat samen met de
 klankbordgroep soortenbeleid na
 welke maatregelen uit de
 soortbeschermingsplannen opge-
 nomen dienen te worden in
 Programma Beheer
 EN VOERT DIT DIREKT UIT!

zie 5.4.4

zie 5.4.2

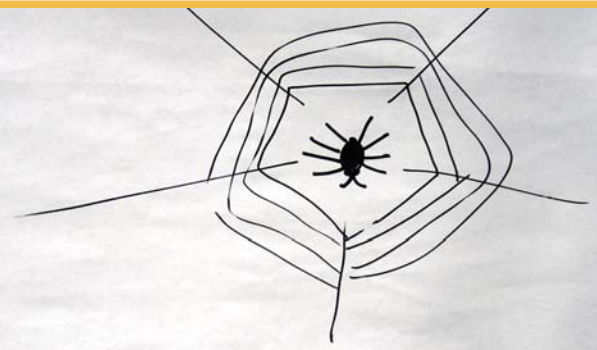
BEELDEN
 * WE ZIJN BLY MET SOORTEN

zie 5.4.3

INBRENGEN KENNIS
 ONTWERP + BESLUITVORMING

zie 5.4.1

5.4 Strategieën om actoren in beweging te krijgen

Na een brainstorm over hoe actoren in beweging te krijgen zijn heeft de groep een keuze gemaakt voor de meest aansprekende strategieën. Vervolgens zijn vier strategieën uitgewerkt en hierna beschreven. De totaallijst aan strategieën is opgenomen in bijlage 3.

5.4.1 Motto: Slim kennis inbrengen

Een strategie om actoren in beweging te krijgen is het slim kennis inbrengen in besluitvormingsprocessen en ontwerp van nieuwe ontwikkelingen. Kijk naar mensen die het werk moeten doen. Het gaat om het verbinden van kennis en actoren op basis van de juiste competenties van mensen. Het functieprofiel van een verbinder ziet er als volgt uit: zakenman, constructieve houding, meedenker, netwerker (media, natuur, grond eigenaren, beleid), verkopen, sterke communicator. Positie in de organisatie: senior, aanleunend tegen bestuurders, vroeg in het proces, en aandacht voor procesmatige kant van het verhaal. Vooral spin in het web.

Waarom

Slim kennis inbrengen heeft tot doel een betere integrale besluitvorming en betere benutting van kennis naar publiek toe. Het biedt bijvoorbeeld tools voor een 'stadsecoloog'

Le Acties

- De eerste actie is het opstellen van een functieprofiel en
- deze als ludieke actie opsturen naar VNG, IPO en 5 Ministeries.

5.4.2 Motto: Lokale coalities

Lokale coalities moeten de basis zijn van het soortenbeleid. Het gaat om het samenbrengen van actoren op gemeenschappelijk belang. Te denken valt aan de grondeigenaren, actoren in de stad en de rest van het platteland, maar ook aan schoolhoofden, mensen met belangen in groen, open ruimtes en tuinen. Het is de bedoeling om te sturen op (a)-biologische factoren (minder op specifieke soort) en te sturen op landschappelijke samenhang, en een gevarieerd landschap. De beleving van de ruimte, daar gaat het om. Beleving van akkerlanden, kweekvelden, houtwallen etc. waar iedereen zijn eigen ei in kwijt kan. Lokale coalities zijn te verwachten in het landelijk gebied buiten de EHS, maar ook in het stedelijk gebied. Een subsidiepotje is nodig voor uitvoering en daar moet soepel mee omgegaan worden.

Waarom

Lokale coalities zijn gebaseerd op draagvlak van het basisniveau van onderop. Lokale coalities leiden tot eigen verantwoordelijkheid, continuïteit en bieden plek voor individuele motieven. De discussie en keuzen vinden dan op de juiste plek plaats. Het soortenbeleid krijgt een beter imago door direct contact met burgers en door educatie. Lokale coalities zorgen voor draagvlak, uitstraling en een zwaan kleef aan effect. Omstanders kunnen betrokken worden in activiteiten bijvoorbeeld in kleinschalig beheer en zorg.

Le Acties

- lokaal initiatief faciliteren (info, beetje geld, excursies, stadsecologen etc op dit niveau organiseren
- lokaal netwerk: grondbezitters, groepen en organisaties, individuen
- regioconsulent aanstellen

5.4.3 Motto: Belonen: we zijn blij met soorten

Deze strategie bestaat uit belonen van soortvriendelijk gedrag. De volgende beloningen zijn denkbaar:
1. fiscale voordelen bij soortvriendelijke investeringen, bijv. monumentenzorg, bedrijfsmiddelen, opleiding, groentfondsen, soortfondsen.
2. Prijs voor het beste bedrijf: prijswedstrijd met nominatieprocedure status heeft, en die Samen met vno-ncw organiseren. Bijv. Maxima reikt ze uit. Categorieën: bedrijfsstak, type object, beste terreineigenaar.
3. Erkend soortvriendelijk bedrijf, een kwaliteitskeurmerk

Waarom

Door financieel en maatschappelijk voordeel te bieden en door financiële prikkels te organiseren zullen actoren in beweging komen. Hierdoor wordt een soortvriendelijk beleid erkend en krijgt de algehele erkenning van soorten een stimulans.

Le acties

- met LNV, VNO NCW naar ministerie van Financiën en EZ,
- dan voor de prijs naar EZ en dan naar Tjeenk Willink om naam te verbinden aan de prijs

5.4.4 Programma Beheer afstemmen op soortenbeleid

De belangrijkste maatregelen voor soorten worden vanuit Programma Beheer gefinancierd. Agrariers, particulieren en terreinbeheerders moeten financieel gecompenseerd worden voor hun extra inspanningen die zij voor soorten verrichten. Op deze wijze wordt het Programma Beheer afgestemd op het soortenbeleid. Regelgeving en programma beheer versimpelen zijn randvoorwaarden. Het soortenbeleid kan niet in zijn geheel overgenomen

worden in het Programma beheer. Klankbordgroep en coördinatoren voor soortenbeleid zijn namelijk moeilijk te financieren vanuit Programma beheer.

Waarom
zonder financiële compensatie zijn partijen niet over de streep te trekken om het soortende-
leid uit te voeren. Programma Beheer biedt financieringsmogelijkheden.

Le acties
• EC-LNV gaat samen met de klankbordgroep soortenbeleid na welke maatregelen uit de
soortbeschermingsplannen opgenomen dienen te worden in Programma Beheer en voert
dit direct uit.

6. Aanbevelingen voor Meerjarenplan Soortenbeleid (MJP)

6.1 Aanbevelingen deelnemers

In groepjes van 3 personen hebben de deelnemers gereflecteerd op de producten van de dag en een vertaalslag gemaakt naar aanbevelingen voor de Taskforce. Deelnemers geven de volgende aanbevelingen voor het Meerjarenplan Soortenbeleid:

Gebiedsgericht werken

1. Beloon lokale gebiedsgerichte projecten waarin twee soortgerichte projecten worden uitgevoerd.

2. Gebiedsgericht werken: Lokale actoren nemen verantwoordelijkheid want overheden halen hindernissen weg.

3. Naast gebiedsgerichte bescherming ook soortgerichte bescherming. Soortgerichte bescherming is de sleutel tot lokale draagvlakvergroting voor het soortenbeleid.

Keuzes maken en expliciet maken

4. Maak een keuze uit de 150 soorten waarop men zich moet richten, zodat het soortenbeleid hanteerbaarder wordt. Pas de Flora en Faunawet aan de internationale context en zorg voor heldere criteria waarop gekozen is voor de soort. Schoon ook van tijd tot tijd de totaallijst beschermde soorten op. Met sommige soorten gaat het in Nederland al lang goed, bijv de das, terwijl anderen het moeilijker hebben.

5. Verroot de effectiviteit van het soortenbeleid door het expliciet maken van keuzes. Bijvoorbeeld geen grutto's in Limburg. Niet alles overal nastreven! Kansrijkdom als criterium gebruiken. De gebiedsbenedering moet daartoe door de provincies beter uitgenut worden. Echter wie bepaalt dat? Europees beleid, Poldermodel, Meten is weten (kennis) en de klantbordgroep soortenbeleid!

Ambassadeurs benoemen en meeliffen

6. Benoem ambassadeurs om soortenbeleid te stimuleren in andere sectoren.

7. Richt Programma beheer mede in op bescherming van populaties van bedreigde soorten. Het soortenbeleid in programma beheer levert meer draagvlak.

6.2 Reactie opdrachtgever

De deelnemers hebben met veel energie nagedacht over nieuwe strategieën voor het soortenbeleid en aanbevelingen aan LNV gedaan voor het nieuwe Meerjarenplan Soortenbeleid. De deelnemers vinden verdring van het soortenbeleid zinnig, echter de dal kan niet alleen terug naar LNV. Andere actoren moeten kaarten op tafel leggen. Bij het opstellen van een nieuw plan zullen bestaande en nieuwe actoren pro-actief betrokken worden. Ook voor de transitiefase is lederen nodig. Het voorstel om ambassadeurs te benoemen voor het soortenbeleid spreekt aan.

LNV moet een duidelijke rol innemen

9. LNV is en blijft resultaatverantwoordelijk voor het soortenbeleid.

8. Soortbescherming = landschapbeheer: de titel van de nieuwe Nota en subsidieregeling. Landschapbeheer is ook natuurbeheer. Soortenbeleid kan uit de beschermings sfeer en kan meeliffen met landschapbeheer, maar wordt conjunctuur gevoelig.

7. Verwachtingen en evaluatie van de dag

Deelnemers hebben bij de start van de bijeenkomst hun verwachtingen genoteerd. Deze verwachtingen zijn aan het einde van de dag besproken. De volgende resultaten kwamen uit de reflectie op hun verwachtingen van de dag en het werkatelier :

Veel geleerd maar te weinig over actoren

Veel geleerd, veel informatie en veel netwerk. Veel ideeën op gedaan, inzicht in aanwezigspelers en ideeën gekregen. Soms ging de discussie te veel buiten randvoorwaarden, meer aandacht voor haalbaarheid is nodig. Inzicht in actoren is te weinig aan bod gekomen door incompleete deelname.

Interactie geeft ideeën, concretiseren is lange weg

Door interactie ontstaan nieuwe ideeën , er bestaan meer middelen om soorten te beschermen, maar concretiseren is nog een lange weg.

Veerkracht van beleid: anticiperend

Verwachtingen voor het nieuwe beleid zijn: pro-actief anticiperend, niet achter de feiten aanhollen.

Voorstellen moeten concreter

Behoefte aan handreikingen om ermee aan de slag te gaan is groot, echter meer zicht op haalbare realistische strategieën is niet gelukt, doordat de beoogde nieuwe partners niet aanwezig zijn. Deze groep is te veel in crowd. Soortenbeleid moet minder beleidsmatig en meer concreet worden zodat actoren ermee aan de slag kunnen.

Met Gebiedsgerichte benadering lijkt meer mogelijk

Groene aders zijn een belangrijk item naast grote natuurgebieden, hiervoor is draagvlak gevonden. Adoptie van soorten in gebiedsgerichte projecten is een mogelijkheid. Met een gebiedsgerichte benadering lijkt meer mogelijk dan met het huidige soortenbeleid.

Verantwoordelijkheden organiseren

Hoe organiseren je verantwoordelijkheden naar actoren? Hoe komen ze in beweging? De coördinatie van de uitvoering is onvoldoende behandeld. Als je meer actoren voorin het proces plaatst is coördinatie steeds belangrijker.

Aandacht voor Proces

Zet concreet op een rij hoe je nieuwe partners kunt winnen voor het soortenbeleid en maak het draaiboek expliciet. Aanwezigen zijn nu vooral inhoudsverantwoordelijk. PR voor soortenbeleid. Als soortenbeheer = landschapsbeheer dan kunnen landschapsbeheerders meer doen voor soortenbeheer.

Relativerende vraag: Hoe krijgen we een goede balans tussen soortenbeleid en habitatbeleid? Is het soortenbeleid eigenlijk wel nodig?

Literatuur

- Checkland, P. and J. Scooles. 1990.
Soft Systems Methodology in Action, Wiley & Sons, Chichester UK, pp 13-27.
Nonaka, I &H. Takeuchi!! (1995).
De kenniscreërende onderneming: Hoe Japanse bedrijven innovatieprocessen in gang zetten, Schiedam: Scriptum.
Opdam, P.F.M, R.P. Kranendonk en R.R.G. Schröder.
Diagnose soortenbeleid. Wageningen 2004 (in voorbereiding).
Ministerie van LNV, Expertisecentrum LNV.
Evaluatie Meerjarenprogramma. Notitie Van Ravensteinj 09/03. Den Haag 2004.
Raad voor het landelijk gebied. 2002.
Voorkomen is beter. RLG publicatie 02/5
Steingröver, E.G. et al, 2003.
Interactief plannen met ecologische netwerken, kansen voor duurzame ecologische netwerken in het reconstruciegebied Gelderse Vallei/Utrecht Oost.
Aterra-interne notitie, Wageningen.

Bijlage 1 Brainstorm verbredingsopties Waterland

32.	Grutto's/'Purperreiger' (= Noordse woelmuis) in je achtertuin,	32.	Gruttomeik	1.
33.	Projecten uitvoeren en compenseren: PR met compensatiegebieden/maatregelen,	33.	Grutto kijken (recreatie)	2.
34.	Good Building Practice, 2 x ontwikkelen: bouwen en natuur	34.	Grutto horen (recreatie)	3.
35.	kans geven om geweten af te kopen	35.	Lekkere Grutto's	4.
36.	bijv. via fonds voor kwaliteitsverbetering van een gebied,	36.	Mogen zoeken naar eieren	5.
37.	Noordse woelmuis als iso-keurmerk (certificering) voor projecten in moerasgebiede- den (woelmuis-proof-project)	37.	Jagen	6.
38.	eigenheid regio,	38.	landschapsbeleving	8.
39.	trots,	39.	Vaarexcursies met de Noordse Woelmuis	9.
40.	adoptie door Good Living Practice	40.	Symboolfunctie voor buiten/ landschap	10.
41.	imago wegenbouwers,	41.	Grutto poëzie	11.
42.	1e "ecologische snelweg"	42.	Grutto als symbool veenwede	12.
43.	inzet op meerdere biotopen	43.	Waterland Gruttoland	13.
44.	politiek willen scoren	44.	"Den Hancker" (natuurvereniging Alblasserwaard)	14.
45.	Formuleer breed kader dat aandacht voor soorten legt/steunt (dus niet: "Ruimte voor laagveenmoerassen", want dan valt bijv. natte gebieden in Flevo-land buiten de boot, maar: "Ruimte voor moerassen")	45.	Educatie	15.
46.	Ruimte in beleid	46.	Good Farming Practice: een goede boer heft Grutto's	16.
47.	Flexibiliteit	47.	Grutto-quota	17.
			Verheffen tot Mysterie van het moeras (woelmuis), muis is nu onzichtbaar	18.
			Muis: goed voer voor anderen	19.
			PR: natuurbeleving	20.
			Uniciteit-Hoog looser-gehalte (Noordse woelmuis wordt weggepest door Aardmuis	21.
			- zelig) hulp van de mensheid is nodig	22.
			Historisch reliëf, Regionale identiteit	23.
			aansprekend voor kinderen	24.
			Kijken naar meer zichtbare soort in hetzelfde biotoop, en die gebruiken als promo- tor voor ecosysteem, waardoor ook Noordse woelmuis wordt geholpen (meeleven).	25.
			Landschapsbeleving	26.
			Schoon water	27.
			Waterschappen:	28.
			Good water Practice	29.
			Contact opnemen met Willem Alexander	30.
			Bezoekerscentrum om muis zichtbaar te maken	31.
			projecten meer prestigie,	

Bijlage 2 Brainstorm verbredingsopties Zuid-Limburg

1.	Ethische discussie starten over herintroductie	33.	Wijs rigourens regio's aan waar soorten prioriteit hebben boven alles
2.	Aanhaken bij plattelandsbeleid (6 stemmen)	34.	Wijs regio's aan waar ander functies voorrang hebben.
3.	Economisch gewin koppelen aan profit soorten	35.	Eerlijker verdeling van kosten-baten soortenbeleid
4.	Soortenbeleid koppelen aan landschapsbeleid	36.	Niet straffen maar belonen voor aanwezigheid soorten
5.	Saner programma beheer	37.	Soortbeschermingsgelden alleen buiten EHS
6.	Volgende middelen	38.	Schrijf soortenboeken voor kleuterscholen.
7.	Lokaal uitsterven geen probleem	39.	Onderscheid EHS soorten van mijp sbp soorten.
8.	Koppelen aan ecotoerisme	40.	Aanhaken bij het waterbeleid
9.	Koppelen aan bouwondervermijning	41.	Aanhaken bij stadsvernieuwing
10.	Kennis vergaren	42.	gebiedsgerichte aanpak niet als oplossing voor alles inzetten.
11.	Soortpyramides bouwen (signaalsoorten)	43.	Soortenboeken voor omwonenden
12.	Verschillende ecologische evenwichten accepteren, nieuw ecologisch denken, dynamiek	44.	Soortenboeken voor immigranten
13.	Geen uitbreiding steden buiten de randstad	45.	Potenties van gebied koppelen aan ontwikkelingspunt op lange termijn
14.	Volledig gebiedsgericht benadering als integratiekader	46.	Neem NL- 2030 en niet 1850 als uitgangspunt
15.	Regionale identiteit koppelen aan soorten.	47.	Accepteer dat ontwikkelingen ook verlies is.
16.	projectontwikkelaars eerder bij beheersplannen betrekken	48.	Streven naar vergroting van populaties
17.	duurzaam bouwen	49.	Zorg voor goede ambassadeurs
18.	opnemen soortenbeleid in jaarverslagen grote ondernemingen	50.	Maak netwerk van kleine landschapselementen
19.	koppel soorten aan actoren die er wat aan kunnen doen en benader vervolgens de actoren (5 stemmen)	51.	Doordring lokale overheden en omwonenden van hun soortenrijkdom
20.	Laat gebruikers en verstoorders betalen om aanwezig te zijn	52.	Sta open voor en zoek inbreng van potentieel schadelijke actoren
21.	Smuibossen, vermarkten van soorten	53.	Soortenbescherming in de media
22.	Issuemanagement (7 stemmen)	54.	Ecologie als vak basisschool
23.	Zoek een metafoor voor verdwijnen soorten	55.	Zwarte pieten in het nieuws
24.	europa verantwoordelijkheid, middelen, beleid, stroomlijnen naar soortenbeleid	56.	De vervuiler betaalt.
25.	deel succes soortenbeleid	57.	Maak informatie makkelijk beschikbaar voor actoren
26.	jagers erbij betrekken	58.	10% van het nationale budget naar natuurbescherming
27.	Soorten in geld uitdrukken		
28.	Interreg en Life, meer geld		
29.	Maak soorten spannend en beleefbaar		
30.	Maak soortenbeleid vanzelfsprekendheid		
31.	Doe soortenbeleid omdat je het wil, niet omdat het moet		
32.	Intrinsieke waarde van soorten als uitgangspunt		

Bijlage 3 Brainstorm generieke verbredingsopties

1.	Kostenbesparing in kennisstromen, efficiëntie en samenwerking samenbrengen (Kennismanagement) Klantgericht. Beschikbaarheid vergroten van kennis door drempel voor aanschaft te verlagen	14.	Coalities verkrijgen niet op soorten maar op condities voor landschapsbeheer. (akkerlandbeheer, houtwallen)
2.	Werk met werk maken in ontwerp- en besluitvormingsprocessen: kennis aandragen die nodig is ten aanzien van multifunctionele oplossingen: ing bureau, DLG, ste-denbouwkundige bureaus. Voorlichting, laten meelopen in de besluitvorming. Kan ook instrumenten zijn voor stadssecoloog.	15.	Wees duidelijk over je referentiekader. Relatie tussen verschillende schaalniveaus. Internationaal referentiekader. Taak van onszelf. Aanpassen van de grondslag voor bescherming. Herziening/herdefinitie van soortenlijst. Bouwen van afwegingskader, criteria.
3.	Tools: Toegang verschaffen. Makkelijker bij recreatie (anwb en recreatieschap). Forceren van. Status van plannen vergroten. Van vrijblijvend naar verplicht. Handhaving komt er dan ook bij kijken. (in voorfase in plannen, implementatietools en handhaven)	16.	Lifestyle, strategie: stimuleer en promoot duurzaam geproduceerde consumenten-artikelen. Voorwaarde om de ontwikkeling in gang te zetten.Het gaat soorten helpen. Verbeteren landschapsecologische condities, Ah en Aldi inzetten. Gebruik het icoon van de soort ervoor. Tritt van tijdschriften moet onderdeel zijn van soorten-beschermingsplannen. Niet grasduinen. (marketing).
4.	Positieve imago van soorten creëren, versterken. Twee componenten: soorten zijn het waard om te beschermen tav het gewone publiek (media, onderwijs, internet, mee naar buiten nemen)	17.	National Geographic richten over soortenbeleid in NL/West Europa
5.	Excursies: wethouder en kinderen. Je moet weten wat het is en wat de waarde van een soort is. Bestuurlijke voorbeeldfunctie. Bedrijventerein, soorten, educatie en fascinate laten beleven.	18.	Bouwondernemingen en projectontwikkelaars. Substantiële financiële bijdrage van-regeling, analogie aan kunstbeleid. Elke ingreep, leuke pot vormen voor groepenpro-jecten.
6.	Opkraken kennis scholen en onderwijs	19.	Parlamentschappen, andere manier van bouwen. Draai maken door projectontwikke-lars. Niet defensief denken. Ongedachte oplossingen mogelijk maken. Voorbeeld-Culmborg. Financiële ruimte bieden
7.	Alert reageren als bestuurder. Er achter gaan staan. Bestuurlijke voorbeeldfuncties	20.	Beloning vzzinnen voor ruimtelijke ingrijpen voor goed gedrag. Geld rondpompen
8.	Opkomen voor specifieke soort. Slechte en goede cases als voorbeeld.	21.	Benomen van ecoduct. Het gebeurt al MCR, Tracawet.
9.	VNG als belangenhouder en natuurlijk groenbeheerder, promotor.	22.	Kennis van rode sector binnen binnen 'onze groene wereld'
10.	Waterenschappen zijn verantwoordelijk voor goed soortenbeheer in NL. UW zou goede voorlichting moeten geven. Ecologische doelstelling toevoegen aan hun doelstelling en missie.	23.	Prijsvraag voor bedrijf, organisatie. Bedrijf kan zich zo profileren. Beste, meest innovatief.
11.	Hoer vertaal je biodiversiteitsvraag nu naar clubs als VNG, UW, LTO, ANWB, Recron enz. ngo-niveau. Wat zouden ze kunnen doen, stimulanzen zoeken om ze in beweging te krijgen. Verantwoordelijkheden geven. Engagement versterken.	24.	Relatie gebiedsbeleid en natuurbeheerders. Regelgeving programma beheer toe-snijden op het soortenbeleid.
12.	Gebruik maken van voorbeelden waar het wel al goed gaat. WBE, imkers, IWN, boeren, poelen aanleggen. Dat is er allemaal aan. Koppelen met soortenbeleid.	25.	Ontwikkel voorbeeldplannen en til deze op. Voor gemeenten en ANWB om structu-partners. Coalitievorming
13.	Benoem lokale coördinatoren: kennis en informatie tussen doelen van de lokale clubs en kennis over soorten (beleid). Koppelen van allerlei lokale groene initiatie-Sturen op soortenbeleid.	26.	Fiscale regelingen, aftrekposten voor bedrijven (makkelijk: recreatiesector) die sootrvriendelijk investeren. Op soortenniveau randvoorwaarden definiëren. Handhaven via monitoring en evaluaties.

Bijlage 4 Deelnemers aan atelier

naam	Organisatie
Marc Argeloo	Vogelbescherming
Daniëlle Bankert	EC-LNV
Ron Beenen	provincie Utrecht
Wilbert Bosman	Ravon
Irene Bouwma	Alterra
Lysbeth van Brederode	LNV Directie Natuur
Tim vd Broek	Natuurmonumenten
Jolanda Dirksen	Alterra
Ruud Foppen	Sovon
Barend van Gemerden	Vogelbescherming
Edgar vd Grift	Alterra
Adriaan Guldemond	CLM
Pieter Joop	EC-LNV
Robbert Keizer	SBNL
Jan Dirk Kievit	Provincie Utrecht
Remco Kranendonk	Alterra
Hein Krantz	Landschapsbeheer NL
Bas v Leeuwen	RLG
Paul Opdam	Alterra
Ron Ravestein	LNV
Petra Schep	Waterenschap Groot Salland
Zebo Schimmel	Staringsadvies
Rob Schröder	Alterra
Jan Sevenster	LNV Directie Natuur
Isolde Somsen	LNV Directie Platteland
Janneke v Veen	KUN
Ludy Verheggen	IKL Limburg
Moniek Verhoeven	provincie Limburg
Theo Verstrael	Platform SOB
Edzard van de Water	provincie Flevoland

